

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ДАВЛАТИИ ЗАБОНҲОИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ СОТИМ УЛУҒЗОДА**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ 809.155.0+802.0

ҒАФУРОВ ЗОИР САЪДУЛЛОЕВИЧ

**ХУСУСИЯТҲОИ ЛИНГВИСТИИ СЛЕНГҲОИ КОМПЮТЕРИЙ-
ИНТЕРНЕТИ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ**

Диссертатсия

**барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии
муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ**

Роҳбари илмӣ:
доктори илмҳои филологӣ
Мухторов З. М.

Душанбе – 2022

МУНДАРИЧА

НОМГУЀИ ИХТИСОРАҲО	4
МУҚАДДИМА	7
ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ	12
БОБИ I. ТАШАККУЛ ВА ТАҲАВВУЛИ ЛЕКSIКАИ КОМПЮТЕРЀ ВА ИНТЕРНЕТ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКЀ ВА АНГЛИСЀ	19
1.1. Ташаккули лексикаи технологияҳои иттилоотӣ ва компютерӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ	20
1.2. Таҳаввулотии лексикаи компютерӣ ва таснифоти он	34
1.3. Манбаъҳои лексикаи компютерӣ ва хусусиятҳои лексикографии он	49
Хулосаи боби якум	59
БОБИ II. ТАСНИФИ СОҲАВИИ ЛЕКSIКА ВА ИСТИЛОҲОТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТИИ ДАВРОНИ МУОСИР	62
2.1. Қабатҳои лексикаи компютерӣ ва технологияҳои иттилоотии даврони муосир	62
2.1.1. Сленги марбут ба чатҳо	68
2.1.2. Сленги хизматрасонии шабакавӣ (Web services)	71
2.1.3. Таснифоти гурӯҳҳои мухталифи сленги компютерӣ	73
2.2. Таснифоти сохтории истилоҳоти компютерӣ ва технологияҳои иттилоотӣ	79
2.2.1. Аффиксатсия - яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ	86
2.2.2. Конверсия - яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ	89
2.2.3. Ихтисорот - яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ	93
2.3. Вижагиҳои сохтории сленгҳои компютерӣ	94
Хулосаи боби дуюм	99
БОБИ III. СЛЕНГҲО ҲАМЧУН ҚАБАТИ МАХСУСИ ЛЕКSIКАИ КОМПЮТЕРЀ	101
3.1. Ташаккул ва таҳаввули сленгҳо дар лексикаи компютерӣ ва вижагиҳои ҳоси онҳо	101
3.2. Вижагиҳои маъноӣ ва луғавии сленгҳои компютерӣ	111

3.2.1. Вижагиҳои маъноӣ ва луғавии сленги бозиҳои компютерӣ.....	120
3.2.2. Сленги компютерӣ ҳамчун як қабати нави лексикаи забон	128
Хулосаи боби сеюм	135
ХУЛОСА	137
ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ	
ТАҲҚИҚ.....	150
РҶҶИҲАТИ АДАБИЁТ	151
ИНТИШОРОТ АЗ РҶҶИҲИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ.....	178
ЗАМИМА	180

НОМГҶҲИ ИХТИСОРАҶО

2nite – tonight	имшаб
3D	расм
AAA	тасдиқ, иҷозат, ҳисобдорӣ
Addy Address	суроға
AFAIK as far as I know	то он ҷое, ки ман медонам
Afk away from keyboard	аз тугмача/забонак дур
AIM	барномаи паёмрасонии доимӣ
ALICE	забоншиносии компютери маснӯӣ
ASAP	ҳар чи сареътар /зудтар
ASL	сол, чинс, мавқеият
AWOL	бидуни руҳсатии расмӣ, ғоиб
b4 – before	пеш аз он ки
BBIAF // BBIAS	фавран баргаштан
Bbl be back later	дартар баргард
BFF best friends forever	беҳтарин дӯстон барои ҳамеша
Brb be right back	зуд баргард
Btw by the way	ногуфта намонад
CMC computer-mediated communication	тартиботи ғайримустақими компютерӣ
Convo Conversation	муошират
CU l8r — see you later	то дидор
CYS	боргирӣ
D/L download	берунорӣ
ESB – Enterprise Service Bus	муассисаи хизматрасонии мусофиркашонӣ
f2f – face-to-face	тамоси рӯ ба рӯ
f2p – free to play	бепул бозӣ кардан
FAQ frequently asked questions	саволҳои зуд-зуд додашаванда

FCL	чорчӯбаи китобхонаи синфӣ
FOMO Fear Of Missing Out	тарс аз гум шудан
FYI for your information	ба маълумоти шумо
G2G – good to go	мо рафта метавонем
GG	бозии хуб
Gg good game, good going	бозии хуб, рафти хуб
GPS	сигнал, огаҳӣ
gr8 – great	олиҷаноб
GTbot	рафт оид ба таҳдиди глобалӣ
IANAL I am not a lawyer	ман ҳуқуқдон нестам
IBM International Business Machines	мошинҳои тиҷорати байналмилалӣ, ширкате, ки аввалин компютери инфироидиро соли 1981 сохта буд ман туро мечӯям
ICQ	агар дурӯғ нагуфта бошам
IRC if I recall correctly	паёмрасонии доимӣ
IM - instantmessage	момони интернетӣ
IM worm	ба ақидаи дурусти ман
IMHO in my humble/honest opinion	ба ибораи дигар
IOW in other words	тозаворид
IRC - InternetRelayChat	низомии иттилоотӣ
IS Information system	технологияи иттилоотӣ
IT Information technology	хуб, ташаккур
kthx – OK, thanks	дисплей
LCD	ҳандаи баланд
LOL	рафиқ
M8 – mate	ман низ
me2 — me too	шабака
NET	чорчӯбаи блок (шабака)
NET Framework	

Omg oh my god!	ох, Худои ман!
OP - originalposter	постер/эълони асли
OTOH on the other hand	аз тарафи дигар
OTP on the phone	дар телефон
p2p – pay to play	пардохт барои бозӣ
Pic Picture	расм, тасвир
Proggy Computer program	барномаи компютерӣ
Prolly Probably	мусаллам, маълум, зоҳиран
PS post scriptum	баъди скриптум
RAM Random Access Memory	хотираи дастрасии тасодуфӣ
Rofl rolling on the floor laughing	аз ханда ғел задан
RPL	барномаи боргирӣ аз дур
Sig Signature	имзо
SIP	протоколи оғози сессия
SMS – Systems Management Server	хизматрасонии мудирияти низомҳо
SOAD	таҳлил ва тарҳи хизматрасонӣ
SOAP	протокол оид ба дастрасӣ ба ашё
TRDMF tear rolling down my face	ашк аз чашмонам чорӣ мешавад
Ttyl talk to you later	баъдтар ҳарф мезанем
UDDI	тавсиф, кашф ва тамомияти умум
W8 — wait	интизор шавед
WaaS Workspace as a Service	хизматрасонӣ чун коргоҳ
WYSIWYG What You See Is What You Get	он чизе, ки шумо мебинед, онро ба даст меоред
XaaS Everything-as-a-Service	хизматрасонии ҳама чиз
XMPP	протоколи паёмҳои густурда
YMMV your mileage may vary	ҳадафатон комилан дуруст аст

МУҚАДДИМА

Дар забони муосири тоҷикӣ қабати калони махсусу ҷолибе мавҷуд аст, ки онро теъдоди зиёди одамон истифода мебаранд. Ин қабати лексика сленги компютерӣ ном дорад. Миқдори зиёди калимаҳое, ки таркиби луғавии ин қабати нутқро ташкил медиҳанд, аз забони “компютер” – забони англисӣ иқтибос шудаанд. Аввалин компютерҳо дар оғози солҳои 50-уми асри гузашта ба вуҷуд омадаанд ва баробари такмил ёфтани онҳо, одамоне, ки бо онҳо кор мекарданд, захираи калони луғавиро соҳиб шуданд, ки имрӯз ҳам барои бисёриҳо маълум аст. Аз ибтидои инқилоби компютерӣ, охириҳои солҳои 80-уми асри гузашта, ин захираи луғавӣ ва калимаҳои нави ба он иловашуда дастоварди умумӣ гардид. Дар давраи ҳозира, дар тамоми ҷаҳон ба рушди техникаи дорои протсессорҳои хурд, техникаи ҳисоббарор ва технологияҳои компютерӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир мегардад. Бинобар ин, аз ҷиҳати пайдоиши миқдори калимаҳои нав маҳз соҳаи технологияҳои компютерӣ дар ҷойи аввал қарор мегирад. Дар ин давра воридшавии калимаҳои зиёди хориҷӣ ба забони тоҷикӣ сурат мегирад, истилоҳот ва ихтисораҳои забони англисӣ бештар дар навишти англисӣ саҳифаҳои рӯзномаву маҷаллаҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ пур мекунанд ва дар нутқи мутахассисон фаровон истифода мешаванд. Истилоҳоти нав аз доираи вожагони маҳдудистеъмоли барномасозон ва ихтироъкорони техникаи компютерӣ ба гурӯҳи калимаҳои умумистеъмол тадриҷан ворид мегарданд, зеро теъдоди одамоне, ки бо компютерҳо саруқордоранд, рӯз ба рӯз меафзояд. Баробари ин рӯйдод, боз як падидаи дигар, аз нуқтаи назари забоншиносӣ арзи вуҷуд мекунад, ки ин раванди ташаккули сленги махсуси компютерӣ мебошад. Ҳамзамон, бо густариши технологияҳои пешрафтаи иттилоотӣ шумораи ҳар чӣ бештари одамон дар фаъолияти касбӣ, дар хондан, дар рӯзгор ва барои вақтхушӣ аз компютер истифода мебаранд. Дигар ин, ки донишҷӯи жарғони компютерӣ одамоне, ки дар ин соҳа кор мекунанд, муттаҳид менамояд, муоширати воқеӣ ва маҷозии

истифодабарандагони Интернетро осон мегардонад ва имкон медиҳад, ки дар шакли фишурда мубодилаи маълумот сурат гирад ва ба ҳамин тавр вақт ва маблағ сарфа шавад. Азбаски имрӯз рағбати аксари аҳолии кишвари мо ба забони англисӣ ва технологияҳои компютерӣ равона шудааст, мавзуи диссертатсияи мазкур хеле муҳим ва саривақтист. Зеро дар вақтҳои охир мо ҳар чи бештар ҳодисаи ба забони тоҷикӣ ворид гардидани калимаҳои хориҷиро мушоҳида мекунем. Аз сабаби ҳар чи бештар дар истилоҳсозии технологияҳои навини иттилоотӣ маъруфият пайдо кардани забони англисӣ, аксарияти калимаҳои нав маҳз аз ин забон ба забонҳои ҷаҳони муосир, аз ҷумла забони тоҷикӣ ворид мешаванд. Таваҷҷуҳи муҳаққиқони забоншиносро ин раванд ҳамчун яке аз ҷузъи робитаҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба худ ҷалб мекунад.

Аз ин лиҳоз, **мубрамаӣ ва зарурати мавзуи таҳқиқоти мазкур** дар он зоҳир мегардад, ки дар баробари рушди технологияҳои компютерӣ, бо афзоиши маъруфияти Интернет дар забон, раванди пайдоиши истилоҳоти нав барои ифодаи мафҳумҳои нав ё таъин кардани маъноҳои нав ва тағйири истилоҳоти кӯҳна дар робита бо падидаҳои нави ҳаёт водор месозад, ки моҳият ва мазмуни истилоҳоти нав, махсусан, вижагиҳои соҳавии компютерӣ, равандҳои пайдоиш ва ташаккули онҳо ба таври мукамал омӯхта шаванд.

Дар айни замон, бо сабаби инкишоф ва тақомули соҳаҳои илм ва техника, таваҷҷуҳи як қатор муҳаққиқонро омӯзиш ва тавсифи низомҳои гуногуни истилоҳоти компютерӣ, аз қабилӣ вижагиҳои касбӣ соҳавӣ, махсусан, сленги компютерӣ ҷалб мекунад. Вижагиҳои касбӣ бо таъсири рӯзафзуни технологияҳои иттилоотӣ дар ҳаёти ҷомеа таваҷҷуҳи ҳамагонро ба худ ҷалб месозад. Бештар таваҷҷуҳи хоса ба сленги компютерӣ зоҳир мегардад, зеро дар замони ҳозира аксари одамон наметавонанд, фаъолияти рӯзмарраи худро бе компютер тасаввур намоянд. Компютеркунонӣ дар тамоми соҳаҳои илм, техника, саноат ва ҳаёти ҳаррӯзаии инсонӣ муосир ба ҷашм мерасад.

Мусаллам аст, ки дар ибтидо бо компютер танҳо барномасозон ва мутахассисони самти электроника шинос буданд. Солҳои охир одамони соҳиби касбу кор ва синну соли гуногун дар тамоми соҳаҳо компютерро аз худ мекунанд ва ин раванд аз он дарак медиҳад, ки забони компютерӣ, махсусан, сленги соҳавии компютер мавзуи мубрами пажӯиш ба ҳисоб меравад. Имрӯз Интернет дар хотираи системаи худ миқдори бениҳоят зиёди маълумотро нигоҳ медорад, ки бештари иттилооти мазкур ба забони англисӣ барномарезӣ шудааст. Ҳама муҳобирот аз ҷониби одамон дар саросари ҷаҳон мубодила мешавад, яъне аз навомӯзон то истифодабарандагони ботаҷрибаи Интернет кӯшиш мекунанд, ки иттилооти нав ба навро ба шабакаҳои интернетӣ ворид созанд. Дар ин чараён ҳадафи ҳамкорӣ ва муоширати онҳо дар шабака роҳҳои ба даст овардани иттилоот бо мақсади интиқол ва коркарди он мебошад. Барои ҳамқадами чунин замонаи инноватсионӣ шудан, ҳар як фард мебошад, ки аз хусусиятҳои зеризабонии компютерӣ, махсусан, вижагиҳои соҳавӣ ва сленгҳо бархӯрдор бошад. Моҳият ва мақсади таҳқиқоти мазкур низ ба ҳамин ҷанба равона шудааст.

Дар давраи муосир лексикаи гуногуни сленг вучуд дорад, ки ба соҳаҳои мухталифи ҳаёт ва фаъолияти инсон мансубанд. Илова бар ин, яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи сленг дар он аст, ки дар чараёни рушду ташаккули он як гурӯҳ вижагиҳои соҳавиро метавонанд аз гурӯҳи дигар вом гиранд. Ин чараён бештар дар раванди иқтибосшавии неологизмҳо, махсусан, истилоҳоти технологияи иттилоотӣ сурат мегирад. Аз ҳама истилоҳоти маъмул ва мустаъмал дар шароити кунунӣ сленгҳои компютерӣ мебошанд. Хусусиятҳои фарқкунандаи сленги компютерӣ дар кӯтоҳкунӣ ва содагардонии воҳидҳои луғавӣ зоҳир гардида, суръати зарурии пешниҳод ва ҷустуҷӯи иттилоотро таъмин менамояд. Аксарияти сленгҳои компютерӣ бо шакли ихтисора дар байни пиру ҷавон, на танҳо дар компютер, балки дар ҳаёти ҳаррӯзаи онҳо, махсусан, дар чатҳои телефонӣ ва паёмакҳо васеъ истифода мешаванд. Гарчанде оид ба лексикаи компютерӣ ва технологияи

иттилоотӣ корҳои илмӣ зиёде ба анҷом расида бошад ҳам, вале дар бораи сленги компютерӣ ва вижаҳои соҳавии технологияи иттилоотӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ бори нахуст таҳқиқот бурда мешавад.

Дар замони муосири технологӣ истифодаи истилоҳоти компютерӣ марбут ба технологияҳои иттилоотӣ ва муҳити Интернет боиси тавсеаи сленги компютерӣ шудааст, алалхусус, падидае мавҷуд аст, ки воридшавии сленгҳои компютерӣ ба нутқи ҳамарӯзаи наврасон бештар ба назар мерасад. Ҳамзамон, бо рушди технологияҳои муосир на танҳо наврасон, балки ҳамаи кишрҳои аҳоли дар саросари ҷаҳон сабӣ мекунад, то аз истилоҳоти нав, махсусан, сленгҳои компютерӣ дар доираи технологияи иттилоотӣ васеъ паҳншуда, бохабар бошанд. Маҳз ҳамин раванд водор месозад, ки истилоҳоти нави технологияи инноватсионии иттилоотӣ махсусан сленги компютериро мавзӯи муҳим ва мубрам шумурда, онро мавриди таҳқиқ қарор диҳем.

Дарачаи омӯзиши мавзӯи таҳқиқот. Масъалаи омӯзиши истилоҳоти компютерӣ ва технологияи иттилоотӣ аз асри гузашта то ҳол мавриди баррасӣ қарор дорад. Вобаста ба омӯзиши сленги компютерӣ забоншиносони барҷастаи асри гузашта ва муосир, ба монанди А. Б. Кутузов, И. В. Любитская, Е. Е. Смирнов, А. Ю. Смородин, П. А. Горшков, Ф. О. Смирнов, М. И. Мехеда, Е. А. Савелев, М. О. Семёнов, В. С. Вахитов, Е. В. Лушникова, З. М. Ефендиева, Н. С. Бондарева, А. А. Сосновская, М. В. Москалёва, Л. Ю. Королева, А. Х. Гатсолоева, А. В. Стахеева, Н. А. Кудинова, Э. С. Карпов, С. Г. Михейгина, Е. А. Свиридова, И. Е. Гутман, А. С. Рибокова, Е. Е. Тимофеева, Н. С. Иванова, М. А. Ярмашевич, Ф. Т. Грозданов, Е. Н. Гутс, М. Б. Бахтина, О. В. Обухова, О. А. Кармизова, М. С. Лукина, Д. Зауташвили ва П. В. Часовский таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд.

Дар забоншиносии муқоисавии тоҷик низ таҳқиқоти илмӣ як қатор олимон ва забоншиносонро оид ба омӯзиши муқоисавии лексика ва истилоҳоти компютерӣ, аз ҷумла дар забонҳои англисӣ ва тоҷикиро ёдовар

шудан мумкин аст, ки аз тарафи Т. Шарипов, З. М. Мусоямов, П. Г. Нуров, Т. К. Чураев, Ҳ. А. Асламов ва дигарон анҷом дода шудаанд.

Таваччуҳи муҳаққиқони тоҷик ба масъалаи муаммоҳои омӯзиши истилоҳоти компютерӣ дар солҳои охир тавсеа ёфта, дар ин самт як қатор диссертатсияҳои арзишманд рӯйи қор омаданд. Аз ҷумла, соли 2003 Т. Шарипов ба забони русӣ таҳти унвони «Компьютерная лексика таджикского языка: структурно-семантический анализ (Лексикаи компютери забони тоҷикӣ: таҳлили сохторӣ ва маъноии он) диссертатсия ҳимоя намуд, ки дар он суҳан дар бораи истилоҳоти соҳаи марбут ба иттилоот ва технологияи низоми компютерӣ рафта, ташаккул ва таҳаввулот истилоҳоти компютерӣ, таҳлили луғавӣ, маъноӣ ва сохтори грамматикӣ онҳо мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Дар ин рост, муҳаққиқ бар он назар аст, ки баробари рушди инкишофи технологияи коммуникатсионӣ дар ҳама соҳаҳои илм ва ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодӣ ҷомеаи муосир истилоҳоти нав ногузир ба вучуд меоянд, яке аз онҳо соҳаи истилоҳоти компютерӣ буда, таҳқиқ ва омӯзиши он мубрам ва зарур аст [262, с. 160].

Ҳамчунин, соли 2017 таҳқиқоти диссертатсионии З. М. Мусоямов таҳти унвони «Таҳлили сохториву маъноии истилоҳоти нармафзори компютерӣ (дар асоси маводи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ)» (Структурно-семантический анализ терминов программного обеспечения компьютера (на материалах таджикского и английского языков) вобаста ба масъалаҳои мубрам ва проблемаҳои марбут ба лексика ва истилоҳоти нармафзор ва барномаҳои компютерӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ рӯйи қор омад, ки ба ҳалли як қатор масъалаҳои мубрами истилоҳоти компютерӣ бахшида шудааст [169, с. 63].

Соли 2019 рисолаи илмӣ дигаре таҳти унвони «Таҳлили вижагиҳои калимасозии истилоҳоти технологияи компютерӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» (Словообразовательный анализ терминологии компьютерной технологии в таджикском и английском языках) аз ҷониби Ҳ. Асламов

химоя гардид, ки ба масъалаҳои системаи истилоҳоти компютерӣ ва роҳҳои калимасозии он бахшида шуда, роҳҳои калимасозӣ ва падидаи сермаъноии истилоҳоти компютериро мавриди омӯзиш қарор додааст [6, с. 164].

Ғайр аз омӯзиши истилоҳоти компютерӣ, дар забоншиносии муқоисавии тоҷик як қатор таҳқиқоти донишмандон, ба монанди Л.Ш. Раҷабов, Х.У. Уралов, Т.Р. Мамадрасулова, М.М. Бекмуродов, С. Назарзода, Мирзо Ҳасани Султон, З. Мирзоев, А.И.Юсупов, Г.Г. Нуров, С.С. Ҷоматов, З.А. Валиева, С. Собирова, Д.А. Ҳайдарова, Ҳ.А. Саидов ва дигарон мавҷуданд, ки ба мавзуи мавриди таҳқиқи мо то андозае иртибот доранд. Дар ҳамин асос, диссертатсияи мазкур дар заминаи таҳқиқоти назариявии муҳаққиқони забоншиносии номбурда ва пажӯҳишҳои дигари марбут ба соҳаи мазкур ва умуман, мансуб ба технологияҳои компютерӣ ва иттилоотӣ коркард ва таҳия гардидааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ бо барнома ва мавзӯҳои илмии даврони муосир робита дошта, чиҳати тадриси фанҳои забоншиносӣ, забоншиносии компютерӣ, технологияи информатсионӣ дар забоншиносӣ, истилоҳотшиносӣ, луғатнигорӣ, дискурс, таҳлили лингвистии матн, ҳамчунин, забон ва компютеринги иҷтимоӣ кумак менамояд.

Ҳамзамон, диссертатсия ба сархати 9-уми қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.09.2020, №503 (“Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025”) иртибот дорад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсад аз навиштани диссертатсияи мазкур омӯзиши ташаккули сленгҳои компютерӣ ва таҳаввулоти минбаъдаи онҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ буда, дар раванди пажӯҳиш хусусияти ташаккули сленги компютерӣ дар низоми луғавии забони тоҷикӣ муайян карда шудааст. Ҳадафи асосии таҳқиқот

таҳлили муқоисавии сохтори луғавӣ ва маъноии сленги компютерӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва зарурати истифодаи он дар ҳаёти ҳаррӯза мебошад. Ҳамзамон, омӯзиши вижагиҳои сохтории истилоҳоти Интернет, ҷамоаҳо, пайдо намудани воҳидҳои нави луғавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ моҳияти таҳқиқотро бештар ва мукамалтар месозад. Мақсади зикргардида бо ҳалли вазифаҳои зерин татбиқ гардидааст:

- муайян намудани моҳият ва мафҳуми сленги компютерӣ дар давраҳои рушди истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ;

- ошкор кардани сабабҳои пайдоиши сленгҳо дар доираи истилоҳоти компютерӣ;

- мушаххас намудани манбаҳои луғавии сленги компютерӣ ва хусусиятҳои лексикографии он;

- мушаххас намудани моҳияти сленгҳои компютерӣ дар раванди муошират ва ғановати забон;

- равшан намудани таснифоти соҳавии сленги компютерӣ дар технологияҳои иттилоотии замони муосир;

- тавсиф намудани сохтори истилоҳоти компютерӣ ва технологияи иттилоотӣ дар робита бо сленгҳои компютерӣ;

- гурӯҳбандӣ ва тавсиф намудани вижагиҳои маъноӣ ва луғавии сленгҳои компютерӣ;

- тасвир намудани ҷанбаҳои махсуси вижагиҳои маъноӣ ва сохтории сленгҳои компютерӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертатсиониро татбиқи вижагиҳои лингвистии сленгҳои компютерӣ-интернетӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо назардошти фарзияҳо ва асосҳои илмии забоншиносии муосир ташкил медиҳад.

Предмети таҳқиқот. Омӯзиши хусусиятҳои лингвистии сленгҳои компютерӣ-интернетӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба ҳайси предмети таҳқиқот мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқро адабиёти илмию назариявии муҳаққиқони забоншиноси хориҷиву ватанӣ ташкил медиҳанд. Аз ин лиҳоз, зимни баррасии масъалаҳои баҳсталаби диссертатсияи мазкур дастовардҳои илмии олимони аз қабилҳои Т. Шарипов, З.М. Мусоямов, П.Г. Нуров, Т.К. Чураев, Г. Довудов, Ҳ.А. Асламов, А.Б. Кутузов, И.В. Любитская, Е.Е. Смирнов, П.А. Горшков, Ф.О. Смирнов, М.И. Мехеда, Е.А. Савелев, М.О. Семёнов, В.С. Вахитов, Е.В. Лушникова, З.М. Ефендиева, Н.С. Бондарева, А.А. Сосновская, М.В. Москалёва, Л.Ю. Королева, А.Х. Гатсолоева, А.В. Стахеева, Н.А. Кудинова, Э.С. Карпов, С.Г. Михейгина, Е.А. Свиридова, И.Е. Гутман, А.С. Рибокова, Е.Е. Тимофеева, Н.С. Иванова, М.А. Ярмашевич, Ф.Т. Грозданов, Е.Н. Гутс, О.В. Обухова, О.А. Кармизова, Д. Зауташивили ва П.В. Часовский ҳамчун асосҳои назариявӣ ва методологӣ истифода шуданд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар заминаи усулҳои муқоисавӣ-таърихӣ, дискриптивӣ, забоншиносии фарҳангӣ, таҳлили ҷузъии (компонентӣ)-и воҳидҳои луғавӣ ва ҷумлаҳо, таҳлили сохторӣ ва маъноӣ аз нигоҳи сифати тарҷума ба унвони методҳои асосӣ анҷом дода шудааст. Ҳамчунин, дар диссертатсия принципҳои таҳлили типологӣ ва омории маводи забонӣ истифода гардидаанд.

Сарчашмаҳои таҳқиқот. Ба ҳайси сарчашмаҳои таҳқиқ луғатномаҳои сленги компютерӣ аз сомонаҳои Интернет, луғатҳои тафсирии истилоҳоти компютерӣ ва интишорот дар маҷаллаҳои гуногун, дар форумҳо ва чатҳо, ҳамчунин, аз дигар маводи компютериӣ дастрас гирифта шудаанд. Дар мавридҳои ҷудогона муодилҳои сленгҳои англисӣ ва русӣ ба забони тоҷикӣ аз рӯи суҳбату муошират ва маслиҳати мутахассисону муҳаққиқони соҳа таҳлилу баррасӣ гардидаанд.

Навгониҳои илмии таҳқиқот дар он аст, ки бори нахуст таҳлили муқоисавии истилоҳоти компютерӣ, махсусан, сленги компютерӣ, ки як қабати лексикаи технологияи иттилоотӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба шумор меравад, анҷом дода шудааст. Дар диссертатсияи мазкур аввалин бор

вижагиҳои соҳавӣ ва сленгиҳои компютерӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Дар забоншиносии муқоисавии тоҷик бори аввал таснифоти соҳавии сленги компютерӣ ба таври мушаххас иҷро ва пешниҳод гардида, инчунин, тамоми сленгиҳои компютерӣ дар забони тоҷикӣ бори нахуст аз лиҳози маъноӣ, луғавӣ ва сохторӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Нуктаҳои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

1. Ташаккул ва таҳаввули сленгиҳои компютерӣ баҳши махсуси истилоҳот ва лексикаи компютерӣ буда, дар маҷмӯъ, ҳамаи ин воҳидҳои забон як қабати махсуси густурда дар лексикаи технологияи иттилоотиро ташкил медиҳанд, ки дар навбати худ, қабати фаъоли вожагони забонро муаррифӣ менамоянд.

2. Таърихи ташаккули сленги компютерӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ҳамчун як қабати махсуси истилоҳоти соҳавӣ марҳилаи ҷолиби диққат ва қобили таҳқиқу пажӯҳиши махсус аст, ки баробари таҳаввулоти технологияҳои иттилоотӣ ва компютерӣ муқаммал мегардад.

3. Таснифоти соҳавии лексикаи компютерӣ ва роҳу воситаҳои иқтибосшавии онҳо ба забони тоҷикӣ яке аз масъалаҳои мубрам мебошад, ки дар заминаи он таҳаввулу дигаргуниҳо ва коҳишу афзоишҳои қабати луғавию калимасозии забонҳо, махсусан, забони тоҷикӣ нишон дода мешавад.

4. Тарзу тартиб ва роҳҳои шарҳу тавзеҳи маъно дар низоми сленгиҳои компютерӣ дар забоншиносии имрӯза яке аз масъалаҳои мубрам ва ҳалталаб мебошад, ки сленгиҳои компютерӣ дар шакли вожагони мармузу печида ва, ҳамчунин, аз нигоҳи сохтор дорои гиреҳҳои муайян муаррифӣ мешаванд.

5. Сохтори сленгиҳои компютерӣ хусусиятҳои махсус ва фарқкунанда дошта, тарзу усулҳои калимасозӣ дар сленгиҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ вижагиҳои махсусро доро буда, дар баробари ҳамгунӣ ва монандиҳо, фарқҳои ҷолиби диққат доранд.

6. Сленгҳои компютерӣ баробари рушду таҳаввулоти назаррас дар технологияҳои иттилоотӣ ва воситаҳои компютерӣ нишондиҳандаи муносибатҳои нави иҷтимоӣ тавассути муошират ва муҳобирот маҳсуб меёбанд ва имрӯзҳо як низоми муайяни воҳидҳои забонро ташаккул додаанд, ки дар ин низом қабатҳо ва гурӯҳҳои махсуси вожагон, аз қабели сленги чатҳо, сленги бозиҳои компютерӣ ва дигар намудҳои он ҷой доранд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот аз он иборат мебошад, ки диссертатсияи мазкур метавонад дар таҳқиқоти минбаъдаи муқоисавии истилоҳоти компютерӣ, алалхусус, сленгҳои соҳавӣ дар технологияҳои иттилоотии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, таҳқиқи минбаъдаи вижагиҳои типологии забонҳои мавриди таҳқиқ ва, ҳамчунин, дар рушди самтҳои ҷудоғонаи таҳқиқ оид ба хусусиятҳои сленги компютерӣ дар системаи ҳар як забон мусоидат кунад. Натиҷаҳои таҳқиқот барои ҳалли як қатор масъалаҳои забоншиносӣ, забоншиносии муқоисавӣ, истилоҳшиносӣ, забоншиносии компютерӣ, махсусан, истилоҳоти компютер ва технологияҳои иттилоотӣ ва барои таҳқиқоти минбаъдаи сленгҳои гуногуни соҳавӣ ҳамчун заминаи илмию назариявӣ мавриди истифода қарор хоҳанд гирифт. Маълумоти назариявӣ, фарзия ва хулосаҳои илмӣ оид ба роҳу усулҳои таҳлили сохторӣ ва маъноии сленгҳои компютерӣ вобаста ба таснифоти вижагиҳои соҳавӣ метавонанд ҳамчун манбаи илмӣ барои пажӯҳишҳои минбаъда кумак расонанд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки натиҷаҳои бадастомада метавонанд дар таҷриба барои омӯзиши истилоҳот ва сленгҳои нави компютерие, ки дар зиндагии ҳамамуъзаи мо дучор мешаванд, инчунин, дар ҳалли мушкилоти тарҷумаи чунин сленгҳо ва аз рамз ба таври шарҳи маънӣ озод намудани сленгҳое, ки дар шакли ихтисорот истифода мегарданд, мусоидат намоянд. Маводи назариявӣ ва амалии диссертатсияи мазкур дар раванди таълими ихтисосҳои филологӣ дар мактабҳои олии ҳангоми гузаронидани лексияҳо, семинарҳо ва курсҳои махсус ҳамчун дастури таълимӣ метавонад мавриди истифода қарор гирад. Сленгҳои компютерие,

ки бо роҳу воситаҳои гуногун дар шакли рақам, рамз, ихтисора ва муаммо ба чашм мерасанд, метавонанд ба воситаи маводи бадастомада шарҳу тавзеҳи худро ёбанд. Тамоми маводи амалии таҳқиқот ба мо имкон фароҳам месозанд, ки ҳама гуна сленгҳои компютерио дар шабакаҳои интернетӣ, чатҳо, блогҳо ва ҳаёти минбаъда ба осонӣ дарк намоем. Баъд аз таҳлили маводи чамбовардашуда маълум гардид, ки сленги компютерӣ на фақат ба барномасозон ва корбарони компютер, балки ба тамоми одамони касбу кори гуногун ҳамчун маводи ёрирасон ҳангоми тарҷумаи ин ё он истилоҳи компютери забони англисӣ ба забони тоҷикӣ хидмат мерасонад.

Мутобиқати мавзӯи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба шиносномаи ихтисос ва муҳтавои он ба тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии муҳаққиқ аз он иборат мебошад, ки бори нахуст сленги компютерӣ бо таснифоти соҳавӣ ва сохторӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба таври нисбатан муқаммал аз ҷониби диссертант таҳқиқ шудааст. Тамоми сленгҳои компютерӣ ва вижагиҳои гуногуни соҳавӣ дар асоси луғатҳои дузабона ва тафсири, аз ҷумла, фарҳангҳои этимологӣ, энциклопедӣ, забоншиносӣ, фарҳангҳои истилоҳоти компютерӣ ва ба гунаи он мавриди муқоиса қарор гирифтаанд. Инчунин, мафҳум ва моҳияти сленги компютерӣ ва роҳҳои иқтибосшавии онро аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ бори нахуст ба доираи таҳқиқот ворид кардаанд.

Тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ. Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи филологияи англиси Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (протоколи №7, аз 23.02.2022) ва ҷаласаи васеи шурои олимони факултети забони англисии Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (протоколи №9, аз 23.04.2022)

мавриди баррасӣ ва муҳокима қарор гирифта, барои ҳимоя пешниҳод шудааст.

Инчунин, муҳтавои диссертатсия дар 3 маъруза дар конференсияҳои илмӣ сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, аз ҷумла, дар мавзӯҳои «Омӯзиш ва таҳқиқоти сленги бозиҳои компютерӣ дар забонҳои англисӣ, тоҷикӣ ва русӣ» (Душанбе, 2020), “Сленги компютерӣ қабати нави лексика дар забоншиносӣ (дар мисоли забонҳои англисӣ, тоҷикӣ ва русӣ) (Душанбе, 2021) ва “Таҳаввулоти лексикаи компютерӣ ва таснифоти он дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” (Душанбе, 2021) ироа гардида, рӯйи чоп омадаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Аз рӯйи мавзуи диссертатсия 7 мақола, аз ҷумла, 4 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯйи чоп омадааст.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Рисолаи илмӣ аз рӯйхати ихтисораҳо, муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, феҳристи адабиёту маъхазҳо ва замима иборат буда, ҳаҷми умумии он аз 184 саҳифаи чопи компютерӣ таркиб ёфтааст.

БОБИ I. ТАШАККУЛ ВА ТАҲАВВУЛИ ЛЕКСИКАИ КОМПЮТЕРӢ ВА ИНТЕРНЕТ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ

Нахустин компютерҳо ҳамчун воситаи иттилоотрасонӣ ва муҳобирот дар ибтидои солҳои 50-уми асри XX ба вуҷуд омаданд ва баробари тақомули онҳо мутахассисони соҳавӣ, яъне шахсоне, ки бо онҳо кор мекарданд, ба миён омада, ин гурӯҳи одамон доираи муоширати касбии худро созмон доданд ва ба ҳамин тартиб захираи калони луғавиро фаро гирифта, ба фазои умумии муоширати инсонҳо ворид гардиданд. Имрӯз вожагон ва истилоҳоти ин соҳа дар доираи муҳобироти одамони зиёд ва гуфтан мумкин аст, ки аксарияти насли башар мавриди истифода қарор гирифтааст. То дар марҳилаи истифодаи васеи компютерҳои инфиродӣ ва аниқтараш то охири солҳои 80-уми садаи XX лексикаи компютерӣ дар доираи маҳдуди мутахассисони соҳа маъмул ва қобили истифода буд. Дар охири солҳои 80-уми асри XX, ки марҳилаи нави инқилоби компютерӣ муаррифӣ мешавад, вожагон ва умуман, лексикаи компютерӣ ва калимаҳои нави ба он марбут марҳила ба марҳила аз доираи корбурди махсус ва маҳдуд берун баромада, дастраси ҳамагон мегардад. Истилоҳоти нав аз доираи истифодаи маҳдуди барномасозон ва ихтироъкорону истифодабарандагони техникаи компютерӣ ба доираи густурдаи истифодабарандагони технологияи компютерӣ ворид гардида, хусусияти муайяни умумиистеъмолӣ гирифтанд. Баробари ин падида, боз як раванди аз нуктаи назари забоншиносӣ маъмул ва қонунӣ, яъне ташаккули вожагони махсуси компютерӣ сурат мегирад. Таркиби луғавии забон, аз ҷумла забони тоҷикӣ ҳам, нисбатан серҳаракат ва ба тағйироти воҳидҳои созандаву навҷодшудаи забон ҳассос мебошад. Тағйироти фосолаи таркиби луғавӣ, ки дар он робитаи мустақим ва бевосита бо соҳаҳои гуногуни фаъолияти ҳаёти ҷамъиятӣ инъикос меёбад, бо илова гардидани миқдори зиёди калимаю ифодаҳои нав бештар ва муассиртар зоҳир мегардад.

Дар шароити имрӯза лексикаи компютерӣ қабати нави лексика ва умуман, захираи махсусу арзишманди забон, аз ҷумла забони тоҷикиро ташкил медиҳад, ки дар худ вожагони соҳавию жаргонҳо ва калимаҳои касбиро фаро мегирад. Албатта, дар баҳши забоншиносии тоҷик доир ба омӯзиши вожагону истилоҳот, калимаҳои касбӣ соҳавӣ, наввожагону сленгҳои соҳаи компютер ва, ҳамчунин, Интернет қорҳои илмӣ ва пажӯҳишҳои густурда ба ҳаде камтар ва ба нудрат ба назар мерасанд. Дар баробари ин, миқдори муайяни пажӯҳишу таҳқиқоти марбут ба вижагиҳои вожагон ва луғоту истилоҳоти компютерӣ мавҷуданд, ки бо фарогирии маводи арзишманду тоза ва дар асоси таҳқиқоти муқоисавии таърихӣ ва типологиву муқобалаи забонҳои гуногун, аз ҷумла забонҳои русӣ ва англисӣ рӯйи қор омада, дар баробари ҳалли муаммоҳои ҷудогона самтҳои минбаъдаи таҳқиқотро низ муайян намудаанд. Бо ин ҳама таҳқиқи вижагиҳои луғоту таъбирот ва истилоҳоти соҳаи технологияи иттилоотӣ компютерӣ ва Интернет то ба имрӯз дар асоси таҳлилу қиёси хусусиятҳои забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ пажӯҳиши ҷудогонаи илмӣ рӯйи қор наомадааст. Бинобар ин, таҳқиқоти мазкур ба таҳлилу баррасии лексикаи компютерӣ ва соҳаи Интернет дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудааст.

1.1. Ташаккули лексикаи технологияҳои иттилоотӣ ва компютерӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Дар ду даҳсолаи охир тараққиёти босуръати соҳаҳои компютерӣ ва технологияҳои иттилоотӣ боиси пайдо гаштани миқдори зиёди неологизмҳо ва истилоҳоти нав шудаанд. Дар марҳилаҳои аввал қисми зиёди он вожагон танҳо истилоҳҳои касбӣ буданд, вале онҳо бо мурури замон миёни истифодабарандагони компютерҳо паҳн шуда, оммафаҳм гаштанд. Истилоҳоти касбӣ, ҳангоми ба сленги компютерӣ мубаддал гаштан, содатару кӯтоҳтар буданд, ки аз ибтидо ин усул роҳи алоқа бо шахсони “соҳавӣ” (масалан, барномасозон) ба ҳисоб мерафт. Баробари афзудани

миқдори шахсони бо компютер сарукордошта, забонҳои махсуси соҳавӣ низ густурда ва серистеъмол мегарданд.

Солҳои охир тавачҷуҳи забоншиносон, аз ҷумла забоншиносони тоҷик ҳам, бештар ба омӯзиши луғатномаҳои махсуси соҳаҳои иқтисодиёт, сиёсат, технология ва энергетика равона гардидааст. Технологияҳои иттилоотӣ, бешубҳа, яке аз самтҳои муҳимми фаъолияти инсон ба шумор мераванд. Бинобар ин, маводи ба технологияҳои иттилоотӣ бахшидашуда ҳамчун объекти таҳқиқоти лингвистӣ ба шумор рафта, аз нуқтаи назари забоншиносон дар робита бо фаҳмидани матни касбӣ дар рушди ҷомеа низ нақши муҳимро мебозад. Таҳти мафҳуми "технологияҳои иттилоотӣ" мазмуни калимаҳои тамоми соҳаҳои эҷодӣ дар назар дошта шудааст, ки интиқолу нигоҳдорӣ ва дарки иттилоот, идоракунӣ ва коркарди маълумот, бо истифодаи технологияи компютерӣ сурат мегирад [91, с. 52-55].

Ба ҳамагон маълум аст, ки технологияҳои иттилоотӣ дар ҷомеаи муосир мавқеи муҳимро ишғол мекунанд ва имкониятҳои истифодаи захираи ахборро на танҳо дар соҳаҳои гуногуни саноат, балки дар фарҳанг, маориф ва иҷтимоиёт низ ба таври васеъ фароҳам меоранд. Бо рушду тақомули илм ва техника, дар замони ҳозира тавачҷуҳ ба таҳқиқоти воҳидҳои луғавии технологияҳои иттилоотӣ меафзояд. Ташаккули лексикаи марбут ба технологияҳои иттилоотӣ дар рушди таркиби луғавии забони миллии нақши назаррас дорад. Дар натиҷаи пешрафти илму техника захираи луғавӣ афзун гардида, зарурати ба низом даровардани воҳидҳои луғавии забон дар самти технологияҳои иттилоотӣ ва дастраси ҳамагон гардонидани онҳо ба миён меояд. Лексикаи махсус, **маъмулан** воҳидҳои луғавиеро дар бар мегирад, ки ифодакунандаи мафҳумҳои муайяни тафаккур ва фаъолияти инсон мебошад. Бояд қайд кард, ки дар зери мафҳуми лексикаи махсуси технологияҳои иттилоотӣ, асосан, истилоҳот ва калимаҳои касбиву соҳавӣ дар назар дошта мешавад, яъне истилоҳот ва вожаҳои, ки танҳо дар самти техника ва технологияҳои иттилоотӣ истифода мешаванд ва соҳаи корбурди маҳдуд доранд. Баъзе муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки лексикаи соҳавӣ ва

истилоҳот падидаи ғайризабонӣ мебошад, зеро дар забоншиносӣ низоми истилоҳот ба монанди калимаҳои дигари таркиби луғавии забон нест. Лексияи соҳавӣ як қабати мустақили забони адабии миллиро ташкил дода, ба ду гурӯҳ ҷудо мешавад, ки он гурӯҳҳоро шартан вожаҳои истилоҳӣ ё истилоҳот ва вожаҳои ғайриистилоҳӣ онҳо номгузорӣ кардан ҷоиз аст.

Истилоҳ калимаи мушаххаси касбӣ, илмӣ ё техникӣ буда, на танҳо мафҳуми махсус, балки таърифи дақиқро ифода мекунад. Гурӯҳи дигар, яъне воҳидҳои луғавии ғайриистилоҳӣ бошад, бештар воҳидҳои фразеологӣ фаро мегирад, ки онҳо муносибати мафҳумро нисбат ба объект ифода мекунад. Истилоҳот ҳамеша ҳамчун таркиби махсуси сохтори забон таъриф карда мешаванд. Мафҳуми калимаи истилоҳӣ ҳамеша бо ашёҳои ҷудогонае, ки намуд, тасниф ва вижагиҳои худро доро мебошанд, робита дорад. Калимаҳои ғайриистилоҳӣ бошанд, раванд ва муносибати мафҳумро нисбат ба ашё ва ҳолатҳои ҷудогона муайян месозанд. Теъдод ва қабати истилоҳот дар забон, аз ҷумла дар забони тоҷикӣ ҳам, зуд тағйир меёбад ва ин тағйирот натиҷаи рушди ҷомеа, илм ва техника буда, бо қонунҳои сохтори дохилии забон иртибот надоранд ва гуфтан мумкин аст, ки зухурот ва ҳолати муносибатҳои иҷтимоӣ забонро ҳамчун оинаи инъикоскунандаи худ метавонанд таҳрик бахшанд [45, с. 54-59].

Яке аз мушкилоти асосӣ дар истилоҳшиносӣ сермаъноии воҳидҳои луғавӣ ба шумор меравад, ки ҳангоми гуногун будани маъноии калима барои истилоҳ интиҳоб намудани он корро ба мушкил хоҳад кашид. Дар робита ба ин масъала, яъне мушкилоти шаклгирии истилоҳоти илмӣ-техникӣ муҳаққиқ А. С. Герд бар ин ақида аст, ки баъзе мафҳумҳои истилоҳот аз рӯйи семасиологияи таърихӣ аз маъноии маҷозии калима ба вучуд омадаанд. Худи истилоҳот метавонанд дар асоси интиқоли маъноии маҷозӣ аз калимаҳои забони адабӣ ба вучуд оянд. Дар истилоҳшиносӣ ҳодисаи сермаъноӣ ва ё полисемия дар натиҷаи кӯчиши маъноии калима бо усулҳои истиораи луғавӣ ва синекдоха ё маҷозии мурсал ба вучуд меояд, яъне натиҷаи амал ба воситаи номи он сурат мегирад [43, с. 287]. Вобаста ба ин

якчанд истилоҳоти технологияҳои иттилоотиро аз забони англисӣ ба ҳайси мисол аз назар мегузаронем: **code** – рамз 1) барномаи компютерӣ; 2) системаи рамзгузорӣ; 3) шифр; 4) рамзгузорӣ; **abridgement** – 1) ихтисоркунӣ; 2) шакли кӯтоҳ; 3) кӯтоҳкунӣ; 4) пайвастан, васл кардан (кӯтоҳ кардан); **access** 1) намуна; 2) дастрасӣ; **account** – 1) ҳисоб кардан; ҳисоббаробаркунӣ; 2) ҳисоб; бюҷети истифодабаранда; 3) обуна; 4) сабтҳоро нигоҳ доштан [298].

Ташаккул ва рушду такомули технологияҳои иттилоотӣ якчанд марҳиларо тай намудааст. То нимаи дуюми асри XIX васоити сабту ниғаҳдорӣ ва интиқоли иттилоот аз қалам, давоҷ ва дафтар иборат буданд. Робита ва муҳобирот ба масофаи дур тавассути фиристодани бастаи мактубҳо, барқия (телеграмма) сурат мегирифт. Ташаккулу такомули коркарди иттилоот бениҳоят кори мушкил буда, дар зинаи паст қарор дошт. Ҳар як ҳарф бо даст алоҳида нусхабардорӣ карда мешуд ва ҳуччатгузорӣ дар идоракунӣ маълумоти молиявӣ, ба истиснои суратҳисобҳои ба таври дастӣ коркардшуда, тақрибан вучуд надошт. Дар охири асри XIX технологияҳои информатсионии "дастӣ" бо "механикӣ" иваз карда шуданд. Ихтирои мошинҳои чопкунӣ, телефон, диктофон, навсозии почтаи чамбиятӣ тағйироти куллиро дар технологияи коркарди иттилоот ба вучуд овард.

Дар ибтидои асри XX таҷҳизоти барқии таҳияю коркард ва ниғаҳдории иттилоот, аз қабилӣ мошинҳои чопии барқӣ, мошинҳои нусхабардории қоғазии одӣ (мисли ксерокс), сабткунандаҳои сайёр ба вучуд омаданд. Онҳо сифати тартиб додани ҳуччатҳоро беҳтар, миқдор ва суръати коркарди иттилоотро бештар намуданд. Бо пайдоиши мошинҳои ҳисоббарории электронӣ дар нимаи солҳои 60-уми асри XX дар соҳа имкониятҳои бештар фароҳам гардиданд. Технологияҳои нави иттилоотӣ на танҳо ба беҳтар гардидани шакл, балки ба беҳтар гардидани муҳтавои иттилоот ҳам мусоидат мекарданд. Ҳамаи ин пешрафтҳои техникӣ боиси ташаккули технологияи "электронӣ" ё "компютерӣ" гардид. Дар ҳамаи ин марҳилаҳои такомули техникӣ низоми муоширату муҳобироти касбияю

фаннӣ зина ба зина рӯ ба беҳбудӣ ниҳод. Мутаносибан ба ҳар як марҳилаи такомули техникаи ин соҳа барои ифодаи мафҳумҳои нав вожаҳои касбию истилоҳоти махсус ба вучуд омаданд ва дар байни мутахассисони соҳа корбаст гардиданд.

Пайдоиши компютерҳои инфиродӣ ба пешрафти технологияҳои иттилоотӣ такони ҷиддӣ бахшад. Пайдоиши компютер як навъ посухи саривақтӣ ба эҳтиёҷоти инсонии муосир буда, барои дастрасии доимӣ пайдо кардан ба системаҳои иттилоотӣ ва муҳобиротӣ шароит фароҳам овард. Ҳар сол шумораи одамоне, ки ба компютер ниёз доранд, бо суръат меафзояд. Техникаи мазкур на танҳо дар ҷойи кор, балки дар хона низ лозим аст ва баъзан ба назари мо чунин менамояд, ки гӯё ҳаёти инсоният ҳамеша бо технологияҳои иттилоотӣ раванд дошт ва дар оянда низ ин робита идома хоҳад ёфт. Компютер, шабакаҳои компютерӣ ва нармафзори онҳо асоси технологияҳои муосири иттилоотиро ташкил медиҳанд. Имрӯз, компютер дастёри ҳам соҳаи тиҷорат ва ҳам воситаи пайдо намудани манбаи хабарҳои тоза аз шабакаи умумичаҳонии Интернет мебошад. Интернет ва воситаҳои муҳобироти мобилӣ ба ҳамагон имкон медиҳанд, ки бо истифода аз почтаи электронӣ зуд маълумоти лозимиро интиқол ва ё қабул намоянд. Мавҷи пуршиддати маҳсулоти нармафзори муосир тӯли чанд соли охир вазъро ба вучуд овард, ки барномасозии "дастӣ" на танҳо нолозим, балки ғайриимкон низ гардидааст. Аз ҳама чизи муҳим барои аксари мутахассисон на барномасозии "классикӣ," балки қобилияти истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ мебошад [89, с. 472].

Соҳаи информатика майл ба он дорад, ки мушкилоти технологияҳои нави иттилоотӣ ва системаҳои марбут ба масъалаҳои иттилоотиро ҳар чи зудтар ҳаллу фасл намояд. Дар технологияҳои иттилоотӣ, иттилооти мабдаъ акнун сифатан нав буда, ҳолати ашё, раванд ё падидаи онро ба таври васеъ ба истифодабарандагон дастрас менамояд ва барои худ соҳаи технологияи иттилоот низ маводи забон, лексикаи соҳавӣ ва истилоҳот мавриди корбурду истифодаи густарда қарор гирифтааст. Ҷузъҳои асосии

технологияҳои иттилоотӣ, ки бо маводи забон сарукор доранд, инҳоянд: чамбоварии маълумот (иттилооти ибтидоӣ), коркарди маълумот, ба даст овардани натиҷаи иттилооти нав ва ба хонанда ё истифодабаранда пешкаш кардани он. Таърихи технологияҳои иттилоотӣ чанд марҳиларо дар бар мегирад:

- марҳилаи корбурди коғаз дар хуччатнигорӣ;
- марҳилаи электронӣ, ки ба пайдоиши мошинҳои ҳисоббарори техникӣ алоқаманд аст (миёнаи асри XX);
- марҳилаи технологияҳои нави иттилоотӣ, ки бо ворид гаштани компютерҳои фардӣ ва телекоммуникатсия алоқаманд аст (солҳои 80-уми асри XX).
- марҳилаи технологияҳои нави иттилоотӣ ва ҳамчунин технологияҳои компютерӣ – технологияҳое, ки бо истифодаи компютерҳои фардӣ ва телекоммуникатсия асос ёфтаанд [89, с. 33].

Агар суҳан дар бораи чанде аз истилоҳоти калидии риштаи технологияҳои иттилоотӣ ва компютерӣ равад, истилоҳи “иттилоот” (информатсия)-ро метавон аз ҷумлаи маъмултарини онҳо ҳисобид. Мавриди зикр аст, ки дар бораи калимаи "иттилоот" дар манбаъҳои мухталиф тавзеҳу таърифҳои гуногун ва аз нигоҳи ҳаҷму басомад низ хеле фаровон оварда шудаанд. Дар ибтидо истилоҳи иттилоот (лот. *Informatio* - шарҳ, муаррифӣ) ҳамчун маълумоте фаҳмида мешуд, ки одамон бо роҳҳои гуногун - шифохӣ, бо истифода аз сигналҳо, ё воситаҳои техникӣ интиқол меоданд. Дар замони мо иттилоот ҳамчун мафҳуми умумиилмӣ буда, онро метавон мубодилаи ахбор ва аломатҳо байни одамон, мубодилаи сигналҳо дар олами наботот ва ҳайвонот, интиқоли нишонаҳо аз организм ба организм ва аз хучайра ба хучайра маънидод кард [164, с. 7].

Баробари истилоҳи “иттилоот”, ки баромади арабӣ дорад, дар мавридҳои ҷудогона истилоҳи байналмилалӣ “информатсия” низ мавриди истифода қарор мегирад. Информатсия маълумот дар бораи далелҳо,

мафҳумҳо, ашӯҳо, рӯйдодҳо ва ғояҳо мебошад, ки дар ин замина маъноӣ хеле мушаххас дорад. Ба ин маъноӣ дар забони тоҷикӣ истилоҳи ”маълумот” ҳам ба кор бурда мешавад. Маълумот на танҳо иттилооти умумӣ, балки иттилооти зарурӣ мебошад, ки ба шахси истифодабарандаи он дахл дорад [164, с. 7]. Ҳангоми таърифи мафҳуми иттилоот метавон аз схемаи раванди интиқоли он оғоз кард. Дар ин ҳол иттилоот ҳамчун ҳама гуна иттилооте, ки объекти нигоҳдорӣ, интиқол ва тағйирёбӣ мебошад, дарк карда мешавад. Паёми иттилоотӣ бо манбаи хабар (фиристанда), қабулкунанда (шахсе, ки паёмро қабул мекунад) ва роҳи алоқа робита дорад. Истилоҳи "иттилоот" ба маъноҳои «маълумот» ва «дониш» ҳам фаҳмида мешаванд.

Маълумот иттилооте мебошад, ки тавассути воситаҳои автоматӣ бо иштироки эҳтимолии шахс таҳия шудааст [164, с. 7].

Мусаллам аст, ки иттилоот яке аз вижагиҳои мубрамро доро аст, ки он бо истилоҳи “дониш” ифода мешавад. Бинобар ин, меҳостем дар бораи истилоҳи “дониш” низ ба таври мухтасар маълумот оварем. *Дониш* маълумотест, ки дар асоси он бо роҳи мулоҳизаҳои мантиқӣ хулосаҳои муайян ба даст оварда мешаванд [164, с. 8]. Хусусиятҳои муҳими иттилоот сохтор ва шакли он ба шумор мераванд. Сохтори иттилоот муносибати байни унсурҳои таркибии онро муайян мекунад. Аз ҷумлаи шаклҳои асосии иттилоот шаклҳои рамзӣ-матнӣ, графикӣ ва овозӣ маҳсуб меёбанд. Талаботи асосӣ ба иттилоот дар дурустии маълумот, эътимоднокӣ, самаранокӣ ва пуррагии он зоҳир мегардад.

Системаи иттилоотӣ (СИ) системаи муҳобирот барои ҷамъоварӣ, интиқол, коркарди маълумот дар бораи мафҳуми равандҳо ва қонуниятҳои хоси он аст, ки барои корманди ҳар гуна касб барои амалисозии вазифаи идоракунӣ маълумотро фароҳам меорад. Ба ибораи дигар, системаи иттилоотӣ маҷмуи фармоишҳои иттилоотӣ ва технологияҳои иттилоотӣ мебошад [164, с. 9]. Системаи иттилоотӣ муҳити иттилоотӣ ва технологияҳои иттилоотиро дар бар мегирад, ки роҳҳои татбиқи равандҳои иттилоотиро муайян месозад. *Муҳити иттилоотӣ* маҷмуи маълумот ва

донишест, ки ба тариқи махсус ба низом дароварда ва ташкил карда шудааст.

Технологияҳои иттилоотӣ (ТИ) маҷмуи усулҳои нармафзор ва сахтафзоре мебошад, ки дар занҷири технологӣ муттаҳид шуда, чамъоварӣ, коркард, нигоҳдорӣ, паҳн ва намоиши иттилоотро бо мақсади осон кардани меҳнат дар равандҳои истифодаи захираҳои иттилоотӣ ва баланд бардоштани эътимоднокию самаранокии маълумот таъмин менамоянд [101, с. 30]. Асоси технологияҳои иттилоотиро маҷмуи воситаҳои сахтафзор ва нармафзор ташкил медиҳанд. Воситаҳои сахтафзор технологияҳое мебошанд, ки метавонанд дар ҳамаи соҳаҳои фаъолияти инсон истифода шаванд. Воситаҳои нармафзор раванди коркарди иттилоот дар компютер ва ҳалли мушкилоти касбии истифодабаронро осон мекунанд [21, с. 22].

Дар ҷомеаи муосир технологияҳои иттилоотӣ барои идоракунии ташкилотҳо ва ҳалли масъалаҳои гуногуни иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, саноатӣ истифода мешаванд, ки бо фаъолияти инсон алоқаманданд. Азбаски таҳқиқоти истилоҳоти соҳаи технологияҳои иттилоотӣ дар забоншиносӣ хеле кам ба назар мерасад, пажухиши мазкур дар баробари таҳлилу баррасии баъзе масъалаҳои марбут ба истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ ва компютерӣ, қабл аз ҳама, ба таҳқиқи тавзеҳи сленгҳои компютерӣ бахшида шуда, ҳамзамон, тамоми воҳидҳои луғавии марбут ба интиқол, нигоҳдорӣ, равандҳои коркарди иттилоот ва идоракунии маълумотро бо истифодаи техникаи компютерӣ тавзеҳ менамояд. Маълум аст, ки дар ибтидо технологияҳои компютерӣ дар Амрико арзи ҳастӣ карданд ва табиист, ки истилоҳот ва сленгҳои компютерӣ ҳам дар ин кишвар дар заминаи забони англисӣ шакл гирифтанд ва аз ин забон дар шаклҳои асл ва тарҷумаи таҳтуллафз ба забонҳои дигар, аз ҷумла ба забони тоҷикӣ гузаштанд. Аз ҳамин сабаб, масъалаи пайдоиши истилоҳоти соҳаи технологияҳои компютерӣ дар диссертатсия ба таври мухтасар баррасӣ карда шудааст. Пайдоиши истилоҳоти забони англисӣ дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ баррасӣ гардида, онҳо ба якҷанд навъ ҷудо карда

шуданд: амнияти иттилоотӣ ва алоқаи мобилӣ, технологияҳои иттилоотии идоракунии ташкилот, технологияҳои иттилоотии коркарди маълумот, технологияҳои иттилоотии қабули фармоишҳо, технологияҳои иттилоотии системаҳои экспертӣ. Масъалаи баромади забони истилоҳоти компютерӣ тафсири этимологии онҳо ҳам аз ҷумлаи масъалаҳои муҳим дар забоншиносии тоҷик ба шумор меравад, ки ин нуктаро забоншиносии тоҷик З.Мусоямов бамаврид таъкид намудааст [169, с. 46].

Омӯзиши масъалаи пайдоиши истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ ва корбурди онҳо дар забони тоҷикӣ на танҳо ҷолиб, балки аз лиҳози талаботи забоншиносии муосир ҳам хеле суманд аст. Омӯзиши этимологии истилоҳот, сленгҳо ва тамоми ҷанбаҳои мазмуни онҳо барои фаҳмиши дақиқу равшани пайдоиши истилоҳоти забони англисӣ ва лексикаи соҳаи компютери забони тоҷикӣ мусоидат мекунад.

Бисёр забоншиносон, ба монанди Е.Е.Смирнов, С.Г.Курбатова, Е.В. Тихонова, А.В.Ивкина, М.Н.Володина ва дигарон ҷиҳатҳои этимологии истилоҳот дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти инсон, аз ҷумла соҳаи технологияҳои иттилоотӣ корҳои таҳқиқотии зиёдеро анҷом додаанд. Дар ҷараёни омӯзиши 500 истилоҳи муосири серистеъмоли соҳаи технологияҳои иттилоотӣ маълум гардид, ки шумораи истилоҳоти аслии технологияҳои иттилоотӣ дар забони англисӣ ниҳоят кам аст. Лексикаи забони англисии муосир ба мисли забонҳои дигар аз калимаҳои аслии ва иқтибосӣ иборат мебошад. Танҳо 30% воҳидҳои луғавии забони англисӣ калимаҳои аслии он забон маҳсуб меёбанд, ки мафҳумҳои қадимтаринро ифода мекунанд. Аз ин лиҳоз, на ҳама фарҳангҳои аслии забони англисӣ калимаҳои маъмулттарин ва серистеъмолиро дар бар гирифтаанд [126, с. 244].

Калимаҳои аслии забони англисиро аз лиҳози таърихи пайдоиши онҳо метавон ба се гурӯҳ тақсим кард: гурӯҳи аввал яке аз гурӯҳҳои асосӣ ба шумор рафта, калимаҳоеро дар бар мегирад, ки решаашон ба умумияти ҳиндуаврупоӣ мерасад. Ба ҷумлаи ин гуна калимаҳо истилоҳоти ҳешутаборӣ, номгӯӣ аъзои бадани одамон ва ҳайвонот, ашӯҳои табиат,

инчунин, баъзе исмҳои умумистеъмол, калимаҳои мансуб ба феъл, сифат, шумора, ки мафҳумҳои ҳаётан муҳимро ифода мекунанд, дохил мешаванд [57, с. 23–30].

Аз ҷумлаи калимаҳои хоси технологияҳои иттилоотӣ, ки решаи хиндуаврупоӣ доранд, калимаи *error* ба шумор меравад ва дар технологияҳои иттилоотӣ маънои *хатогии барнома дар сахтафзорро* ифода мекунад. Ин вожа, инчунин, ба маънои “*саргардон шудан, гувроҳ кардан*” низ истифода мешавад [69, с. 558–561].

Гурӯҳи дуоми калимаҳои аслии забони англисӣ аз калимаҳои умумигерманӣ сарчашма мегиранд. Қисмати бештари истилоҳоти англисии технологияҳои иттилотӣ дар заминаи калимаҳои сохта шудаанд, ки решаи онҳо ба забони германии қадим рафта мерасад.

Калимаи англисии *firewall* маънои дастгоҳеро дорад, ки компютер ва шабакаҳои онро аз вирусҳо ва дастрасии беиҷозат аз ҷониби хакерҳо муҳофизат мекунад. Вожаи *firewall* пештар ба маънои воситаи пешгирии паҳншавии оташ истифода мешуд ва баъдан соли 1990 дар соҳаи техника чун истилоҳи компютерӣ қорбаст гардид. Вожаи мазкур шаклан мураккаб буда, ҷузъи якуми он *fire* аз калимаи забони англисии асрҳои миёна-*fier* гирифта шудааст ва дар забони англисии қадим дар шакли *fyr* дар истеъмол буд. Ҳамин тавр, истилоҳи *firewall* аз решаҳои забони умумигерманӣ *fur-i-+wall* ба вуҷуд омад, ки калимаи *wall* дар забони англисии қадимдар шакли *weall* дар истеъмол буд ва маънои девор ва саддро ифода мекард.

Муродифи дигари калимаи *firewall* вожаи *брендмаэр* мебошад, ки аз забони немисӣ гирифта шудааст, **Firewall** дар забони тоҷикӣ дар шакли *файрвол* иқтибос шудааст:

Sujo is a firewall for the connected smart home network [297]. - *Суҷо ин экрани байнишабакавӣ барои пайвастишавии смартишабакаҳои махсус дар хона мебошад.*

Таъмини беҳатарии системаҳои компютерӣ вазифаи ниҳоят душвор мебошад. Яке аз чораҳои таъмини беҳатарии системаҳои мазкур ин

истифодаи файрволҳо (маъруф ба брендмаурҳо ва файерволҳо) ба шумор мераванд [293].

Вожаи *headphone* истилоҳи техникий забони англисӣ буда, маънои “дастгоҳи шахсӣ барои шунидани садо”-ро ифода мекунад. Ба забони тоҷикӣ чун *гӯшмонак* баргардон шуда, аз рӯйи сохт мисли забони асл калимаи мураккаб мебошад, яъне *гӯш+мон+ак*. Дар забони англисӣ низ истилоҳи мазкур аз ду реша иборат буда, *head*, ки дар забони англисии қадим дар шакли *hēāfod* истифода мешуд ва ба маънои "сар" истифода мешавад. Аслан, ин калима аз забони умумигерманӣ *haubudam* ба вуҷуд омадааст ва чӯзӣ дигари ин калима *phone* "садо" мебошад, ки аз калимаи юнонии *φωνή* гирифта шудааст [294].

Истилоҳи дигар ин *fax* буда, технологияи интиқоли *акси беҳаракат* ё *интиқоли маълумот*ро ифода мекунад. Вожаи мазкур аз калимаи забони умумигермани *fahsha*-и гирифта шудааст, ки маънои *мӯйи сарро* ифода мекардааст.

Калимаи англисии *hardware* мафҳуми қисмҳои электронӣ ва механикий ҳисоббарор ё дастгоҳҳое, ки ба система ё шабака дохил карда шудаанд, ифода мекунад. Ба забони тоҷикӣ дар шакли калка *сахтафзор* тарҷума шудааст: *hard* –*сахт* ва *ware* – *афзор* асбоб, олат, абзор (Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ, ҷилди 1. Душанбе, 2008. сах. 92) мешавад. Ин калима аз забони англисии қадим гирифта шуда, маънояш *heard* – *гӯш* қардан, *ware* – *муҳофизат* мебошад.

Антоними калимаи *hardware* вожаи *software* буда, мафҳуми ҳама ё як қисми барномаҳо, расмиёт, қоидаҳо ва ҳуҷҷатҳои дахлдори системаи коркарди иттилоотро ифода мекунад: *soft* – *наرم*, мусоид *ware* – *афзор*. Калимаи *hardware* аз *software* бо он фарқ мекунад, ки аввалӣ маҷмуи қисматҳои зоҳирии компютерро ба монанди *монитор*, *клавиатура*, *мушак*, *процессор* ва гунаи дуюмӣ маҷмуи барномаҳои дохилие, ки дар раванди коркарди иттилоот истифода мешаванд, ифода мекунад.

It's incredibly difficult to build a great hardware company and it's incredibly difficult to build a great software company [297]. - Сохтани як ширкати бузурги сахтафзор ва нармафзор бениҳоят душвор аст.

Ба гурӯҳи сеюми калимаҳои забони англисӣ ҳамон вожаҳои дохил мешаванд, ки аз морфемаҳои аз рӯйи сарчашмаҳои забони пайдоишашон гуногун таркиб ёфтаанд. Ҳар як морфемаи чунин калимаҳо дар як қатор калимаҳои забонҳои дигар ҳам мушоҳида мешавад, аммо омезиши онҳо берун аз забони англисӣ, умуман, ба назар намерасад.

Калимаи забони англисии **wiki** маънои вебсомонаро дошта, истифодабарандагони он метавонанд мустақилона бо ёрии тугмаи асбобҳои муҳтавои онро коркард намоянд ё тағйир диҳанд. Аввалин маротиба истилоҳи «вики» соли соли 1995 аз тарафи Уорд Каннинг коркард ва истифода шудааст. Уорд таҳиягари нахустини **WikiWikiWeb** мебошад ва ин истилоҳи технологияи иттилоотиро аз забони гавайӣ гирифта аст, ки маънои “зуд” – ро дорад.

Entrepreneur John Gotts has agreed to pay almost \$3 million to purchase the domain wiki.com - Соҳибкор Чон Готтс розӣ шуд, ки тақрибан 3 миллион доллар барои харидани доменҳои wiki.com пардохт кунад [296].

Калимаи дигари забони англисӣ ин **shortage** буда, маънои «**норасоӣ**»-ро дорад. Калимаи мазкур хоси забони англисии амрикоӣ буда, соли 1862 арзи вуҷуд намудааст, ки дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ маънои “**нодурӯст будани амалҳои барнома**”-ро ифода мекунад.

Гурӯҳи дигари калимаҳои иқтибосии забони англисӣ бештар воҳидҳои луғавие мебошанд, ки аз забонҳои фаронсавию олмонӣ ба забони англисӣ ворид гардидаанд. Зикри ин нукта муҳим аст, ки теъдоди зиёди истилоҳот ва вожаҳои касбӣву сленгҳои компютерӣ ба бисёр забонҳои олам, аз ҷумла ба забони тоҷикӣ имрӯз аз забони англисӣ иқтибос шудаанд ва дар баробари ин, забони англисӣ низ аз баъзе забонҳои дигар вожагону истилоҳоти ҷудоғонаи соҳавиро иқтибос кардааст. Аз ҷумла калимаҳои, ки аз забони фаронсавӣ ба забони англисӣ гузашта, ба сифати истилоҳоти

соҳаи технологияҳои компютерӣ ба кор бурда мешаванд: калимаи англисии *montage*- ро метавон ном бурд. Он маънои барномаи компютериеро дорад, ки барои навиштани сценария истифода мешавад. Калимаи мазкур соли 1929 аз забони фаронсавӣ, ки, аслан, мансуб ба давраи қадими он аст, иқтибос шуда, дар шакли *mounting* маънои инкишоф, тақомул ва рушдро дошт. Калимаи *mounting* аз решаи фаронсавии *monter* пайдо шуда, дар фарҳангҳои тафсирии забони англисӣ дар шакли *to go up, mount* сабт гардидааст [294].

Калимаи дигар *document* буда, маънои объекти моддие, ки маълумотро дар худ сабт менамояд, ифода мекунад. Ин калима низ аз забони фаронсавӣ иқтибос шуда, аз забони латинӣ дар шакли *documentum* ба забони фаронсавӣ гузаштааст [294].

Калимаҳои дигаре, ки аз забони фаронсавӣ ба забони англисӣ иқтибос шудаанд ва дар технологияҳои иттилоотӣ ҳамчун истилоҳ ба кор бурда мешаванд, инҳо мебошанд: *telephone* - дастгоҳ барои интиқол ва қабул кардани овоз, аз масофаи дур *pascal* - яке аз забонҳои барномасозии сатҳи баланд, *cassette* - воситаи нигоҳдории маълумот дар навори магнитӣ, *television* - дастгоҳҳо барои интиқоли тасвирҳои ҳаракаткунанда ва садо, аз масофаи дур *accept* - вуруд (аз клавиатура); ризоият дар протоколҳои шабакавӣ, *design* - фаъолияти тарроҳии эстетикӣ маҳсулоти саноатӣ, *record* – дастгоҳ дар системаи компютерӣ ва монанди инҳо.

Яке аз калимаҳои маъмултаре, ки дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ ҳам фаровон истифода мешавад, *вирус* мебошад. Калимаи мазкур аз забони латинӣ гирифта шудааст ва маънояш *захр* аст. Вирусҳои компютерӣ дар асоси вирусҳои биологӣ сохта шудааст. Аввалин маротиба ин калимаро ҳамчун истилоҳи компютерӣ Фред Коен дар мақолаи худ дар мавзӯи «Мушоҳидаҳои вирусҳои компютерӣ» истифода намудааст. Қабл аз интишори ин мақола, калимаи мазкур аз тарафи нависандаи асарҳои тахайюлӣ Грегори Бенфорд дар асари хаёлии «Одами захмин» ба кор бурда шудааст. Асари мазкур соли 1970 дар маҷаллаи “*Venture*” чоп шуда

буд. Бояд қайд намуд, ки истилоҳи мазкур ҳамчун сленги компютерӣ ба шумор меравад, зеро ин истилоҳ бештар дар забони барномасозони системаи нармафзор ба кор бурда мешавад [294].

Калимаҳои зерин иқтибосӣ буда, ҳамчун истилоҳи технологияҳои иттилоотӣ васеъ истифода мешаванд: **icon** - тасвири хурди графикӣ (пиктограмма), **computer** – дастгоҳи ҳисоббарор, ҳисобкунанда, **dictaphone** – дастгоҳ барои сабт дар навори магнитӣ ва такрори нутқи шифоҳӣ, **terminal** - дастгоҳи терминалӣ дар системаи компютерӣ, ки барои вуруди иттилоот ва баровардани он пас аз коркард таъин шудааст, **disc** – дастгоҳи хотира, **programme** - яке аз ҷузъҳои нармафзор барои амалиёти компютерӣ, ки одатан аз иҷрои дастурҳои барнома дар протсессори марказӣ иборат аст, **hertz** - воҳиди басомади равандҳои даврӣ дар системаи воҳидҳои байналмилалӣ, **damping** - афзоиши махсуси талафоти неру дар система, ки ҳадафи афзоиши демпфилатсияи он рӯй овардани осцилятор ба системаи аperiодӣ мебошад.

Аз омӯзиши таърихи пайдоиши истилоҳоти забони англисӣ дар шаклҳои гуногуни технологияҳои иттилоотӣ, ба монанди амнияти иттилоотӣ ва алоқои мобилӣ, технологияҳои иттилоотии идоракунии ташкилоту корхонаҳо, технологияи коркарди маълумот метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки шумораи зиёди истилоҳоти соҳаи мазкурро калимаҳои аслии забони англисӣ ташкил медиҳанд. Тавре ки равшан гардид, лексикаи аслии забони англисӣ ба се гурӯҳ, яъне қабати ҳиндуаврупой, қабати умумигерманӣ ва қабати вожаҳои сирф англисӣ тақсим мешавад. Қисми зиёди истилоҳоти технологияҳои иттилоотии забони англисӣ аз забони қадимаи олмонӣ ба вучуд омадаанд. Сарчашмаи сермахсули иқтибосот забони фаронсавӣ ба шумор меравад. Бо таъкиди асоснок метавон қайд кард, ки дар забони англисии муосир иқтибоси вожаҳои хоричӣ идома меёбад, вале бояд таъкид кард, ки шумораи калимаҳои иқтибосӣ дар таркиби лексикаи он забон ба мисли пештара зиёд нестанд. Мавриди ворид гардидани иқтибосоти забонҳои зикргардида тағйироти шаклии истилоҳот

ба назар мерасад, ки бо роҳи ихтисоршавӣ сленгҳоро ба миён меоранд. Айни замон забони англисӣ ҳамчун забони муоширати байналмилалӣ дар саросари ҷаҳон маъруф гаштааст. Омилҳои гуногуни иқтибоси истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ дар забонҳо, аз ҷумла дар забони тоҷикӣ ҳам вуҷуд доранд. Аз ин рӯ, номгузорӣ ва шарҳи маънии истилоҳоти ин соҳа дар забонҳо, аз ҷумла дар забони тоҷикӣ, яке аз масъалаҳои муҳимми забоншиносӣ маҳсуб меёбад, зеро бештари онҳо дар дигар забонҳо, аз ҷумла дар забони тоҷикӣ муодил надоранд ва ин боиси мушкилоти зиёд дар раванди тарҷума мегардад. Инчунин, дар раванди тағйир ёфтани шакли истилоҳ вижагиҳои соҳавӣ ва сленгҳо ба вуҷуд меоянд. Рушди ин падидаи забонӣ ва густариши он дар байни шумораи ҳар чи бештари тоҷикон ба ҷорӣ гардидани техникаи компютерӣ дар ҳаёти ҷомеаи муосир вобаста аст. Сленги компютериро на танҳо мутахассисони ин соҳа, балки одамоне, ки ба компютер ҳеч муносибат надоранд, истифода мебаранд. Сленги компютерӣ бояд объекти таваччуҳи хоссаи олимони забоншинос бошад, зеро тавре ки мисолҳои дигари системаҳои жаргонӣ нишон медиҳанд, лексикаи махсус баъзан ба забони адабӣ роҳ ёфта, ба муддати дароз дар он пойдор мемонад. Яке аз роҳҳои паҳнгардидаи ташаккули сленг, ки хоси ҳамаи калимаҳои жаргонӣ аст, он аз истилоҳоти муайян дар натиҷаи тағйир ёфтани шакли онҳо, чун қоида, истилоҳи ҳаҷман калон ва ё душворталаффуз ва ба вуҷуд омадани вожаи сленгӣ мебошад.

1.2. Таҳаввулоти лексикаи компютерӣ ва таснифоти он

Солҳои аввали асри XXI дар Тоҷикистон дигаргуниҳои назарраси сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ба амал омада, ташаккули соҳти демократӣ оғоз ёфт. Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолӣ муносибатҳои дӯстӣ ва ҳамкориҳои гуногунҷабҳаи судмандро бо тамоми кишварҳои дунё ба роҳ монда, робитаҳои созандаи дӯстонаро бар пояи эҳтироми ҳамдигар ва баробарӣ густариш медиҳад. Вобаста ба дигаргуниҳои самтҳои идеологӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва демократикунонии ҷомеа дар луғати забони тоҷикӣ

тағйироти назаррас ба вучуд омад. Ворид гардидан ба раванди чаҳонишавӣ ва ба чомеаи муосири иттилоотӣ, равнақи муносибатҳои байналмилалӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт ба робитаи байни забонҳо ва таъсирпазирии онҳо аз ҳамдигар беш аз пеш афзоиш пайдо кард.

Қобили зикр аст, ки дар даҳсолаҳои охир ба тӯфайли пешрафти илму техника теъдоди истилоҳот дар забони тоҷикӣ, ба мисли забонҳои дигар рӯ ба афзоиш аст. Дар ин росто, махсусан, истилоҳоти соҳаи компютерӣ, ки қабати нисбатан нави луғавиро дар забони тоҷикӣ ташкил медиҳанд, бо суръати тез афзоиш ёфта, дар байни мардум торафт бештар маъмул мегардад. Имрӯзҳо ҳар як истифодабарандаи компютер аз захираи муайяни луғавӣ дар соҳаи истилоҳоти компютерӣ бархӯрдор аст. Истилоҳот, ҳамчун як баҳши махсуси забони миллӣ, маҷмуи воҳидҳои луғавии ифодакунандаи маъно ва мафҳумҳои соҳаҳои мухталифи дониш ва фаъолияти одамон фаҳмида мешаванд. Таҳти мафҳуми “забони махсуси фаннӣ”, ки аз ҷиҳати пайдоиш бо истеҳсоли компютер ва таъминоти барномавии онҳо алоқаманд мебошад, фаҳмида мешавад. Мафҳуми маъмул ва қобили истифодаи «технологияи итилоотӣ-муҳобиротӣ» нисбатан васеътар аст ва он технологияҳои дигар, аз қабали телевизион, алоқаи мобилӣ ва амсоли инҳоро ҳам фаро мегирад. Дар ин маврид истилоҳи луғати забони компютериро мо «истилоҳоти компютерӣ» ном мебарем. Ҳамаи истилоҳоти компютерӣ, ба ҳар ҳол, бо ин мафҳум алоқаманданд. Тавре ки маълум аст, сохтори компютер аз қисматҳои асбобҳо ва таъминоти барномавӣ иборат аст. Аз ин рӯ, истилоҳоти соҳаи компютериро ба ду гурӯҳ, яъне истилоҳоти мансуб ба қисмати асбобҳои компютер (сахтафзор) ва истилоҳоти мансуб ба қисмати таъминоти барномавии компютер (нармафзор) ҷудо кардан мумкин аст. Гурӯҳҳои мазкурро метавон ба зергурӯҳҳо ҷудо кард [116, с. 16] Масалан, системаи амалӣ Microsoft, ё системаи амалиётии Linux-ро метавонад чун истилоҳоти бахшӣ ҳисоб кард. Ҳар кадоме аз онҳо метавонанд боз зергурӯҳҳои истилоҳотро ташкил диҳанд.

Муҳаққиқ И.Л.Комлева соҳаҳои зерини истилоҳоти соҳаи мазкурро муайян кардааст, ки дар онҳо истилоҳоти компютерӣ зина ба зина тасниф мешаванд:

- Маълумоти умумӣ дар бораи компютерҳо (таърихи офариниш, истеҳсолот, моделҳо ва ҳадафи онҳо).
- Сахтафзор (таҷҳизот, воҳидҳои система аз ҷумла монитор, клавиатура ва муш дар компютери доимӣ, дастгоҳҳо, ноутбук, планшет ё смартфон).
- Нармафзор (таъминоти барномавӣ, системаи амалиётӣ бо маҷмуи барномаҳои стандартӣ).
- Барномасозӣ (доираи васеи имкониятҳои коркарди маълумот), ки бо эҷод ва истифодаи гуногуни барномаҳои алгоритмӣ алоқаманд аст.
- Кори системаи компютерӣ (амалҳои арифметикӣ ва ҳалли мушкилоти дигар бо истифодаи компютер).
- Технологияи компютерӣ (иттилоот ва алоқаи технологӣ). Технологияи омехта. Ҳар яке аз ин бахшҳо гурӯҳи истилоҳоти ифодакунандаи ҷузъҳои хурди худро доранд [116, с. 114].

Ҳар як гурӯҳи истилоҳоти компютерие, ки дар боло номбар шуданд, дар алоҳидагӣ як системаи лексикаи компютериро ташкил медиҳанд. Забоншинос И.Л. Комлева истилоҳоти компютериро дар асоси сохтори мантиқӣ-семантикӣ ба гурӯҳҳои зерин ҷудо мекунад:

- ашӯҳо (*флешкорд - flash card, диски сахт - hard disk*);
- равандҳо (*нусхабардорӣ - copy, сабт - record*);
- арзишҳо (*байт - byte, пиксел - pixel*);
- аломатҳо ва хосиятҳо (*намуди мизи корӣ - desktop, параметрҳои конфигурационии низоми амал - operation system*) [116, с. 114].

Ҳар кадоме аз ин гурӯҳҳо миқдори муайяни истилоҳоти компютериро дар бар мегиранд. Бо пайдо шудани компютери инфиродӣ ба забони тоҷикӣ миқдори зиёди воҳидҳои луғавии забони англисӣ бевосита ё ба воситаи забони русӣ як миқдори муайяни чунин калимаҳо аз забони англисӣ тарҷума шуданд ва бо муодилҳои англисии худ баробаранд. Бо

мурури замон мошинаи электрони хисоббарорро компютери инфиродӣ, дастгоҳи чопи ҳарфию рақамӣ - принтери хаттӣ, плотер намуданд. Дар забоншиносии компютерӣ маъмулан аз истилоҳоти англисӣ истифода мешавад. Шумораи хеле зиёди истилоҳоти компютерии ҳозира аз забони англисӣ иқтибос шудаанд, ки, одатан, решаҳои юнонӣ ва лотинӣ доранд. Масалан, *scan* - сканер, *interface* - интерфейс, *monitor* - монитор, *modem* - модем.

Муҳаққиқи истилоҳоти соҳаи мазкур Н.Равжаа дар таснифи истилоҳоти соҳаи компютерӣ якчанд методро ба кор бурдааст. Мо ҳам дар таҳқиқоти худ аз равиши илмӣ мазкур истифода намудем.

Методи тарҷума. Қисми зиёди истилоҳот бо роҳу усулҳои тарҷума аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума шудаанд (**home page** - саҳифаи хонагӣ, **Random Access Memory (RAM)** - хотираи дастрасии тасодуфӣ).

Методи таҷя ба забони модарӣ. Ин метод ҳолатҳоеро дар назар дорад, ки мавриди ворид гаштани калимаҳои иқтибосӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ, тамоми воҳидҳои луғавӣ иқтибосшуда ба меъёрҳои истеъмолии забони тоҷикӣ мутобиқ мешаванд, ба монанди *таҳриркунӣ, нусхабардорӣ, гузоштан*.

Методи табдили калимаҳои оддӣ ба истилоҳоти соҳавӣ. Чунончи, калимаҳои *мушак, сабад, шабака* ва ба гунаи инҳо аз гурӯҳи калимаҳои умумистеъмол соҳиби маънои нав шуда, ба истилоҳоти компютерӣ табдил ёфтанд.

Методи якҷояшавӣ. Пайдоиши истилоҳоти компютерӣ аз калимаю истилоҳоти соҳаҳои дигари илму техника. Масалан, истилоҳи "шабакаи иҷтимоӣ" бештар дар ҷомеашиносӣ ба кор бурда мешуд ва ҳозир дар технологияҳои иттилоотӣ ва муоширатӣ фаровон истифода мешавад [200].

Солҳои 70-уми асри гузашта чунин ақидае ба вучуд омад, ки нақшаи мағзи сари одам ва сохтори компютер ба ҳам монанд буда, дар як қолиб кор мекунанд. Алгоритмҳои ҳисоббаробаркунӣ инъикоскунандаи равандҳои маърифатии шуур буда, зеҳни сунъӣ як намунаи зеҳни табиӣ ба шумор

меравад. Аз ин лиҳоз, истилоҳоти компютерӣ бо равандҳои маърифатӣ дар тасвири забонҳои компютерии ҷаҳон истифода мешаванд. Истилоҳоти компютерӣ дар асоси методҳои барномасоз Чон фон Нейман, ки соли 1946 мошинаи ҳисоббарории электрониро ихтироъ карда буд, ба вуҷуд омадаанд. Ба ақидаи ин олим, тамоми ҷузъиёти компютер дар қиёси мағзи сари инсон сохта шудаанд, аз қабилӣ *хотира*, *протсессор*, ки истилоҳоти номбаршуда чизҳоеро ифода мекунанд, ки ҳам дар мағзи сари инсон ва ҳам дар компютер вазифаҳои якхеларо иҷро мекунанд.

Бояд қайд кард, ки ҳама гуна истилоҳот як ҳиссаи забони миллии буда, пайдоиши он ба шакли фарҳанги миллии забони муайян марбут аст. Инчунин, шакли истилоҳи компютерӣ, талаффуз, ҷузъҳои морфологӣ ва синтаксисии он ҳам ба мисли калимаҳои дигари иқтибосӣ ҳангоми гузариш аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ба меъёри қоидаҳои забони тоҷикӣ мутобиқ мешавад (Мачидов Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик. Ҷилди 1. Душанбе, 2007. саҳ. 132-134). Масалан, истилоҳи *software* ба забони тоҷикӣ бо усули тарҷумаи таҳтуллафз чун *нармафзор* тарҷума шудааст, ки дар забони асл калимаи мураккаб буда, аз решаи *soft*-нарм ва *ware*-афзор (асбоб) иборат аст ва ба забони тоҷикӣ қисм ба қисм тарҷума шуда, ҳам аз ҷиҳати шакл ва ҳам аз ҷиҳати маъно ба нусхаи асл баробар аст. Дар дигар ҳолатҳо истилоҳоти компютерӣ аз калимаҳои умумиистеъмол ва маъмул тафовут дошта, вижагии худро доро мебошанд, ки дар як соҳаи муайян истифода мешаванд ва ҳангоми ба дигар забонҳо ворид шудан чун неологизм ё калимаҳои иқтибосӣ истифода мешаванд. Бояд зикр кард, ки миқдори зиёди истилоҳоти компютерие мавҷуданд, ки мутобиқати онҳо ба меъёрҳои истеъмолии забони тоҷикӣ ғайриимкон аст. Ба ин гурӯҳ, пеш аз ҳама, истилоҳоте дохил мешаванд, ки соҳти морфологӣ ва фонологиаш бо забони тоҷикӣ мувофиқат намекунад (*масалан, истилоҳоти слайд - slide, брандмауэр - firewall, картридж - cartridge*).

Баъзе истилоҳоти компютерии аз забони англисӣ иқтибосшуда аз ду ҷузъ иборат буда, ҷузъи якумашон дар шакли ихтисора ва ҷузъи дуюмашон

калима аст. Ҳангоми гузаштан ба забони тоҷикӣ чузъи якумашон бетағйир ва чузъи дуумашон ба забони тоҷикӣ тарҷума мешавад. Масалан, *web* - сомона, *SMS* – наёммак.

Истилоҳоте, ки дар забони англисӣ мафҳуми нисбатан мураккабро ифода мекунанд ва шакли ибораро доранд, ба забони тоҷикӣ бе тағйироти сохтор, бо баргардон ба хатти кириллӣ гузаштанд. (*compact disk* – компакт диск, *file server* – файл сервер).

Сохт ва имлои истилоҳоти мураккаби компютерӣ, ки бо тире навишта мешаванд ва ба қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ мувофиқат намекунанд, ба забони тоҷикӣ бештар дар шакли асл гузаштаанд (*memory cashe* – хотираи баландсуръат, *zip file* – файле, ки дар архив нигоҳ дошта мешавад).

Истилоҳоти рамзӣ ва рақамие, ки дар забони тоҷикӣ муодил надоранд, низ ба забони тоҷикӣ дар шакли асл гузаштаанд (*inter* – ворид, *3D format* – формати 3D) [200].

Истилоҳоти компютерие низ мавҷуданд, ки бо шакли морфологӣ ва хусусиятҳои фонетикӣ синтаксисӣ, бо як қатор хусусиятҳои дигари ғайриодии худ аз забони тоҷикӣ фарқ мекунанд. Бинобар ин, бо итминони комил метавон гуфт, ки истилоҳоти компютериӣ забони англисӣ ҳангоми гузаштан ба забонҳои миллӣ, аз ҷумла ба забони тоҷикӣ, як қисматашон ба меъёрҳои истеъмолии забони тоҷикӣ мутобиқ мешаванд ва қисми дигарашон мутобиқ намешаванд.

Забони англисӣ нақши забони муоширати байналмилалиро дар соҳаи сиёсат, илм, сайёҳӣ, технология, аз ҷумла дар соҳаи технологияҳои компютерӣ иҷро мекунад. Дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеа технологияҳои компютерӣ ҷойи махсусро ишғол намуда, воситаи коркард, нигоҳдорӣ ва интиқоли иттилоот, воситаи асосии алоқа дар тамоми соҳаҳои фаъолияти инсон ба шумор мераванд. Бо рушду такомули ҳар як соҳаи дониш (илм, технология, фарҳанг) калимаҳои истилоҳоти соҳаҳои номбурда низ ташаккул ва такомул меёбанд. Бо ихтироъ шудани мошини нахустини

ҳисоббарории электронӣ дар нимаи асри XX ташаккули истилоҳоти соҳаи компютерӣ аз нав оғоз ёфт. Бо мурури замон, на танҳо шакли меъморӣ ва ороиши компютерҳо иваз шуданд, балки вазифаҳое, ки дар барномаҳои амалиётии онҳо вучуд доранд, рӯз аз рӯз тақомул ёфта истодаанд. Ин омил дар навбати худ ба тағйироту ташаккули истилоҳоти компютерӣ таъсир мерасонад.

Дар марҳилаи дуҷуми рушди мошинҳои ҳисоббарории электронӣ забонҳои барномасозӣ низ тақомул меёбанд. Дар солҳои 70-уми асри XX аввалин амсилаи амрикоии мошини ҳисоббарории электронӣ дар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шуравӣ пайдо гардид. Дар он солҳо, инчунин, хатти тавлиди компютерҳои хурд ба роҳ монда шуд ва доираи истифодаи компютерҳо васеъ мегардад. Пас аз ихтирои микропроцессор дар соли 1971 компютери инфиродӣ дар соли 1976 пайдо мешавад. Пайдоиш ва ба таври васеъ истифода шудани компютерҳои инфиродӣ боиси зиёд гардидани маърифат ва саводи техникӣ гардид ва воридшавии истилоҳоти соҳаи компютери забони англисӣ ба забонҳои дигар, аз ҷумла ба забони тоҷикӣ оғоз меёбад. Дар ибтидо лексикаи компютерӣ хеле маҳдуд буда, танҳо дар доираи соҳаи техника, электроника ва информатика истифода мешуд. Рушди босуръати истилоҳоти компютерӣ бо системаи автоматикунонӣ вобастагӣ дошта, дар аввал, дар байни барномасозон ё шахсони дигаре, ки дар соҳаи техника фаъолият мекарданд, истифода мешуд. Баъдан, батадрич дар ҳаёти ҷамъиятӣ дар муоширати мардум низ маъмул гардид. Раванди тағйирёбандаи рушди истилоҳоти компютерӣ ба ворид гаштани лексикаи компютерӣ ба забони муоширати умумии одамон боис мегардад. Аз солҳои 80-уми асри гузашта ин ҷониб истилоҳоти компютерӣ ҷойгоҳи хосаеро дар забонҳои миллӣ, аз ҷумла дар забони тоҷикӣ ишғол мекунанд.

Дар раванди истилоҳшиносӣ А. С. Герд методи тартиби забони англисӣ (хронологӣ)-ро истифода намуда, қайд мекунад, ки шарҳи истилоҳотро танҳо аз фарҳанги истилоҳот пайдо намуда ва ташаккули онҳоро дар матнҳои илмӣ мушаххас он бояд таҳқиқ кард [42, с. 25].

Муҳаққиқони истилоҳоти компютерӣ он нуктаро муҳим мешуморанд, ки таваҷҷуҳи зиёд бояд ба раванди ташаккул ва рушди истилоҳот равона карда шавад, аз ин рӯ, саъй мегардад, то ки марҳилаҳои муайяни ташаккули истилоҳоти компютериро муайян карда шавад. Дар ин замина таҳлили муқоисавии истилоҳоти компютерӣ дар асоси усули тартиби забонӣ гузаронида мешавад. Муайян кардани давраҳои хронологии рушди истилоҳот дар самти омӯзиши функционалӣ ва прагматикии хусусиятҳои истилоҳоти компютерӣ аҳамияти калон дорад. Дар раванди ташаккули такомули истилоҳоти компютерӣ марҳилаҳои зеринро фарқ кардан мумкин аст:

Давраи аввал. Марҳилаи мазкур аз нимаи солҳои 40-уми асри ХХ оғоз ёфта, то аввали солҳои 70-ум идома меёбад. Дар ин давра лексикаи махсус танҳо барои мутахассисони технологияҳои компютерӣ (информатика) ва электроника маълум буд ва ҳамчун таҳқиқоти соҳаи компютерӣ дар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ дар як низоми пӯшида ва махфӣ омӯхта мешуд. Дар давраи мазкур технологияҳои нав сохта шуда, ҳар як истилоҳи техникӣ дар тамоми давлатҳо мувофиқи имконот ва талаботи забонҳои миллӣ номгузорӣ мешуд. Гарчанде таҳияи барномаҳои компютерӣ махфӣ буд ва аз ҷониби низомӣ ва мақомоти амниятӣ назорат шуда бошад ҳам, вале дар ин раванд ба вучуд омадани асосҳои назариявии истилоҳоти компютерӣ дар самти информатика ва электроника бештар назаррас аст. Аз ин лиҳоз, тамоми истилоҳоти компютерӣ бо сабаби махфӣ нигоҳ доштани иттилоот дар шакли ихтисораҳо, рамзҳо ва рақамҳои махсус истифода мешуданд. Давраи аввали ташаккули истилоҳоти соҳаи компютерӣ ҳамчун истилоҳоти соҳаи махсус бештар дар забони русӣ ба чашм мерасад. Соли 1945 муҳандиси амрикоӣ Чорч Стибитс бори аввал калимаи *computer* – ро бо маънои ҳозирааш истифода намуда, танҳо соли 1964 дар маҷаллаи "Science" ин истилоҳ расман истифода шуд ва моликияти илми ҷаҳонӣ гардид [169, с. 35].

Давраи дуюм. Ин давра аз миёнаи солҳои 70-ум то солҳои 80-уми асри XX идома меёбад. Ин марҳилаи оғози истилоҳоти истеҳсоли таҷҳизоти техникӣ, махсусан, компютерҳо ва унсурҳои сохтории онҳо дар дигар давлатҳо ба шумор меравад. Дар давоми ин давра ба таври фаровон иқтибос шудани калимаҳои забони англисӣ ба дигар забонҳо сурат гирифта, забонҳои барномасозӣ ва таҳиясозии барномаҳои компютерӣ ташаккул меёбанд. Дар ин раванд бо усулҳои гуногун лексикаи компютерӣ аз забони англисӣ ба дигар забонҳои миллӣ интиқол мегардад. Аз ҷумла методҳои маъмули гузаронидани лексикаи компютерӣ бо забонҳои дигар дар шакли *калка, калкаи нопурра, калкаи маъноӣ, транскрипсия ва транслитератсия* иқтибос шудани истилоҳоти соҳаи мазкур ба шумор мераванд [226, с. 10-11]. Мисолҳо барои истилоҳоти компютерие, ки бо роҳи калка ва калкаи нопурра аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ иқтибос шудаанд: *edit* – *виروши*, *screen-saver* – *пардаи экран*; бо роҳи транслитератсия: *cursor* – *курсор*, *interface* – *интерфейс*, *modem* – *модем*; бо роҳи калкаи маъноӣ: *mouse* – *муш*, *window* – *тиреза (равзана)*, *memory* – *хотира* калимаҳои мураккаб мебошанд, ба забони тоҷикӣ ба шакли ибораи изофӣ тарҷума шудаанд: *hard disc* – *диски сахт*, *absolute address* – *нишонии мутлақ*, *command line* – *хати фармондиҳӣ*;

Чунин усули тарҷумаи истилоҳот аз як забон ба забони дигар, аз ҷумла аз забони англисӣ ба забони тоҷикиро на танҳо дар самти барномасозӣ, балки дар технологияҳои сахтафзор низ метавон ба таври васеъ истифода бурд. Дар ин давра шумораи зиёди адабиёти марбут ба технологияи IBM (International Business Machines - мошинҳои тичорати байналмилалӣ, ширкате, ки аввалин компютери инфиродиро соли 1981 сохта буд) аз ҷониби тарҷумонҳои касбӣ аз забони англисӣ ба забонҳои дигар тарҷума шуда, баъдан, мутахассисони соҳаи компютер онҳоро таҳрир менамуданд. Дар раванди тарҷумаи истилоҳоти компютерӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ивазшавии овозҳо ба вучуд омада, бештари калимаҳо бо роҳи транслитератсия ва транскрипсия ба забони тоҷикӣ

мегузаранд: *assembler* – ассемблер, *mainframe* – мейнфрейм, *transistor* – транзистор, *hacker* - хакер; Махсусан, дар ҳамин давра истилоҳоти рамзӣ ба вучуд омаданд. Гарчанде мутахассисон кӯшиш мекунанд, ки муодили истилоҳоти навро созанд, аммо на ҳамеша дар он амр муваффақ мегарданд. Масалан, агар истилоҳи компютери *utility program* – ро гирем, дар шакли *барномаи судманд* тарҷума шудааст, вале вазифаи ин барнома бо номаш мувофиқат намекунад, чунки ин истилоҳ мазмуни **несткунии бебозгашт ё хоричкуниро** дорад [292]. Дар ин марҳила ҳар як истилоҳ дар алоҳидагӣ муҳокима гардида, барои санҷиш ба мутахассисони ин соҳа пешниҳод мегардад ва баъдан ба таври васеъ дар истифодаи мардум қарор мегирад. Ғояи асосии стратегияи давраи дуюм аз он иборат аст, ки истилоҳоти компютерӣ ҳар чи камтар тарҷума шаванд. Дар ин давра истилоҳоти компютерӣ забони махсуси шумораи маҳдуди мутахассисон ба шумор мерафт ва аксарияти истилоҳот бо забони англисӣ дар байни онҳо бе тарҷума истифода мешуд ва онҳо ба тарҷума ниёз надоштанд. Мутахассисоне, ки забони махсуси компютериро медонистанд, тамоми истилоҳотро бидуни тарҷума дарк мекарданд, бинобар ин, ҳоҷат набуд, ки ба онҳо муодил ҷустуҷӯ кунанд. Илова бар ин, ягон фарҳанги махсус вучуд надошт, ки чунин истилоҳотро дар шакли тарҷума фаро гирифта бошад. Дар ин маврид тамоми истилоҳоти компютерӣ бо роҳи транслитератсия ва транскрипсия аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ баргардон мешуд. Мисол, *калимаи click* – *клик кардан*, *icon* – *икона*. Омили мазкур барои ташаккули истилоҳоти компютерӣ таъсир расонида, дар байни барномасозони компютер ва тарҷумонҳо рақобатро ба вучуд меорад, зеро барномасозон кӯшиш ба ҳарч медиханд, ки ҳар чи зудтар забони махсуси худро тарҷума карда, ба истифодабарандагони технологияҳои иттилоотӣ пешниҳод намоянд [299]. Хусусияти хоси истилоҳоти компютерӣ дар ҳар ду забон: англисӣ ва тоҷикӣ давраҳои тӯлонии таҳаввулро сипарӣ кардааст. Бояд тазаққур дод, ки дар ташаккули истилоҳоти компютерӣ дар забони тоҷикӣ таъсири забони русӣ назаррас мебошад.

Давраи сеюм. Ин марҳила аз солҳои 80-ум то солҳои 90-уми асри XX идома ёфт. Хусусияти хоси ин марҳила аз он иборат аст, ки шумораи корбарони истилоҳоти компютерӣ хеле меафзояд, яъне ғайр аз мутахассисон ҳамон одамоне, ки бо технологияҳои иттилоотӣ сару кор дорад, метавонанд истилоҳоти компютериро кушоду равшан истифода намояд. Барои истифодаи компютер дар ин марҳила акнун дигар маълумоти махсус лозим намеояд. Охири солҳои 80-уми асри гузашта ширкатҳои бузурги компютерӣ ба бозор ворид мегарданд ва шумораи дистрибутерҳои технологияи компютерӣ рӯз аз рӯз афзун мегардад. Компютерҳо, тақрибан, дар ҳамаи соҳаҳои фаъолияти инсон ба кор бурда мешаванд. Чунин таракқиёти технологӣ таъсири ҳамаҷонибаи худро ба забон, махсусан, бо истилоҳоти компютерӣ мерасонад. Дар ташаккули истилоҳоти компютерӣ чаҳиши муайянеро соли 1993 метавон мушоҳида намуд, ки сабаби он ихтирои системаи Windows буд. Баъдан, соли 1994 MS Office мураттаб гардид. Истифодабарандагони компютер бо забони модарии худ ба истифода намудани истилоҳоти компютерӣ оғоз намуданд, ки боиси шакл гирифтани истилоҳоти соҳаи компютерӣ дар забони тоҷикӣ гардид. Дар ин давра тартиб додани фарҳангҳои истилоҳот оғоз ёфта, фарҳангҳои истилоҳоти соҳаи компютерӣ, информатика, технологияҳои иттилоотӣ, барномасозӣ, мошинсозӣ ва автоматикунонии саноатӣ мураттаб гардида, мавриди истифодаи мардум қарор ёфтанд. Дар аввал истилоҳоти компютерӣ дар луғатҳои нав, луғатҳои политехникӣ ё дар луғатҳои тафсири дохил карда шуда буданд. Одатан, таърифҳои истилоҳоти компютерӣ дар ин гуна луғатҳо аз тарафи мутахассисони ин соҳа тафсир меёфтанд ва ба корбарони одии компютер нофаҳмо ва дастнорас буданд.

Давраи чорум. Ин давра аз охири солҳои 90-уми асри XX оғоз ёфт ва то ҳол идома дорад. Маҳз тӯли ин солҳо ҳодисаи "мавҷи сеюми давраи иттилоотӣ" рух медиҳад. Ин марҳила ба ҷомеаи иттилоотӣ ва ҷаҳонишавӣ алоқаманд буда, боиси афзалият пайдо кардани равандҳои коммуникатсионӣ ҳамчун воситаи асосӣ дар ҳаёти инсоният мегардад. Дар

ин давра Интернет пайдо шуд ва шумораи истифодабарандагони телефонҳои мобилӣ зиёд гардид. Солҳои охир навъи дигари телефонҳои мобилӣ, яъне смартфонҳо ба вуҷуд омаданд, ки боиси ба вуҷуд омадани лексикаи махсус шудаанд. Дар ин раванд таъсири забони англисӣ ҳамчун манбаи истилоҳоти компютерӣ меафзояд ва методҳои калимасозиро тағйир медиҳад. Дар ин давра дар забон ва низоми истилоҳоти ин соҳа низ дигаргунҳои назаррасу бемисл ба миён меоянд. Шаклҳои омехтаи истилоҳоти компютерӣ дар забони тоҷикӣ ба вуҷуд меоянд ва дар баробари истилоҳоти мазкур сленгҳо арзи ҳастӣ мекунанд, ба монанди *web page – веб саҳифа*, *3D – 3D расм*, *GPS – GPS сигнал*, *HD – HD шабака*, *LCD – LCD дисплей*. Илова бар ин, бо пайдо шудани Интернет истифодаи сленги компютерӣ дар нутқи шифоҳии тоҷикзабонҳо меафзояд, ки чунин падида боиси коста гардидани лексикаи забон гардид, вале, ҳамзамон, дар забони тоҷикӣ қабати нави лексика, яъне сленги компютерӣ ба вуҷуд омад. Дар айни замон, системаи истилоҳоти технологияи компютерӣ дар ҷараёни тағйирёбӣ қарор дорад. Масалан, калимаи *Internet* дар бештари забонҳо бо шакли аслии худ, яъне бо ҳарфҳои забони англисӣ навишта мешавад. Дар забони тоҷикӣ бо усули транслитератсия чун *Интернет* баргардон шудааст. Ё ки истилоҳи *online - онлайн*. Агар истилоҳоти номбаршуда дар матн бо ҳар ду забон ба хонандаи тоҷик дучор шавад ҳам, дар ҳар ду ҳолат мазмунаш фаҳмо мебошад. Ин аз он дарак медиҳад, ки сленги компютерӣ чунон дар марҳилаи тақомул аст, ки баъзан истифодабарандагони он ба тарҷума ё шарҳи маънии онҳо муҳтоҷ нестанд. Ҳар рӯз шумораи корбарони технологияҳои инноватсионӣ дар ҳоли афзудан аст. Технологияи компютерӣ барои таҳсил, вақтхушӣ, гирифтани маълумот, муошират ва монанди ин васеъ истифода мешавад. Азбаски ҳуди техника бо суръати баланд дар ҳоли рушд мебошад, ҳар як маҳсулоти нав боиси пайдоиши сленгҳои нав мегардад. Ҳамзамон, кӯҳна шудани системаи сахтафзор ва нармафзор ба назар расида, истилоҳоти марбут ба он мунтазам мубрамии худро гум карда, аз истифода мебароянд. Илова бар ин,

истеҳсолкунандагон, баъзан, ба соҳаи технологияи компютерӣ барои як объект ва ё худ чун мафҳум номҳои гуногун медиҳанд, ё мафҳуме, ки боиси муродифи истилоҳоти дигар мегардад, бо ҳамон як истилоҳ номгузорӣ мекунад. Дар натиҷа, системаи сленги компютерӣ хусусияти ноустуворӣ пайдо мекунад. Дар давраи ҳозира истилоҳоти компютерӣ шакли байналмилалиро соҳиб шудаанд ва баробари онҳо сленги технологияи компютерӣ ҳам ташаккул меёбад. Сленгҳо ҳамчун воситаи муоширати байнифарҳангӣ ба шумор рафта, пайдоиши онҳо аз Интернет сарчашма мегирад. Истилоҳоти компютерӣ ҳамчун забони махсуси информатика ва электроника дар пайвандгоҳи бисёр илмҳо, ба монанди математика, радиотехника, физика ва химия ба вуҷуд меоянд.

Ҷадвали 1.

Бисёр истилоҳоти илмҳои мазкур барои ифодаи мафҳумҳои шабеҳ амал мекунад. Бояд қайд кард, ки таносуб дар байни илмҳои компютерӣ ва ҳуқуқшиносӣ, информатика ва иқтисод, информатика ва тиб вуҷуд дорад. Бо оғози давраи Интернет чунин иртибот афзоиш меёбад ва системаи сленги компютерӣ нисбатан васеъ мегардад [9, с. 35].

Рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ, ҷаҳонишавии Интернет, зарурати ба низом даровардан ва стандартикунонии сленги компютерӣ,

тахлили хусусиятҳои он густариш ва рушди истилоҳотро ба миён меоварад. Дар баробари рушду такомул ва густаришу ғановати лексикаи компютерӣ, инчунин, тағйирёбии воҳидҳои луғавӣ дар сохтори забон низ ба назар мерасад. Дар ин забон ҳар як калима сохтори мураккабе дорад, ки дар чараёни инкишофи системаи забон ташаккул меёбад. Сохти калима метавонад зери таъсири омилҳои фонетикӣ, морфологӣ ва маъноӣ тағйир ёбад. Ҳамаи навъҳои калимаҳо ба ҳамдигар аз лиҳози сохт ва таркиб вобастагӣ доранд. Бинобар ин, калимаҳо хеле зуд ба шакли нави муошират мутобиқ мегарданд, ки дар натиҷа инкишофи луғат дар забон ба вучуд меояд. Тағйирёбии калимаҳоро дар забоншиносӣ ба се навъи асосӣ тақсим мекунанд: *тағйироти сохторӣ*, *маъноӣ* ва *тағйироти услубии лексикаи махсус* [6; 169].

Яке аз навъҳои тағйироти сохтории калимаҳо *шаклҳои графикаи* воҳидҳои луғавӣ ба шумор мераванд, ки тағйирёбии истилоҳоти байналмилалӣ дар забони модарӣ ва забони бегона алоқамандии зич дорад. Масалан, истилоҳи *email* дар матнҳо ба забони тоҷикӣ ҳам дар шакли *имейл* ва ҳам дар шакли *почтаи электронӣ* истифода мешавад, ки мазмуни ин истилоҳ ба хонанда дар ҳар ду шакл фаҳмо мебошад. Истилоҳот бо ин шакли тағйирёбӣ чун *computer CD* – *CD ё диски компютер*; *ipad* – *планшет*, *айпад*; *operand* – *операнд, ҷузъи маълумоте, ки дар амалиёт иштирок мекунад*; *format* - *ин формати нави мустаҳкам аст, ки барои нигоҳдории миқдори зиёди маълумот дар диск зарур аст*; *document* - *маълумоти моддӣ*; *focus* - *бо нишон додани унсури мушаххаси интерфейс, маънои омодагӣ гирифтани ин элементро аз клавиатура дорад*; *platform* - *платформаи нармафзори компютерӣ* ва ба мисли инҳо мебошанд.

Тағйирёбии шакли графикаи воҳидҳои луғавӣ дар натиҷаи мухталифи дифтонгҳо ва садонокҳо суръат мегардад. Мисол, *datagram* – *датаграмма, дейтаграмма (баста бо сурогаи интиқоли бевосита тавассути шабака)*; *mainframe* – *мэйнфрейм /мейнфрейм (компютерҳои электронии универсалӣ)* [293].

Шаклҳои графии истилоҳоти компютерӣ дар забони тоҷикӣ, инчунин, метавонанд дар шакли ихтисора ҳам истифода шаванд: *hertz (Hz)* – ҳертс (воҳиди ченаки басомад), *megahertz (MHz)* – мегаҳертс, *gigahertz (GHz)* – гигаҳертс, *megaflops (Mflop)* – воҳиди ченаки иҷроиши компютер, *message* – паёмак (месич).

Яке аз навъҳои дигари тағйирёбии калимаҳою истилоҳоти компютерӣ дар забони тоҷикӣ ин тағйироти маъноии онҳо мебошад. Сохтори маъноии калима дар равандҳои мураккаби байнизабонии воҳидҳои луғавӣ дар системаи луғат, махсусан, дар истилоҳот ва лексикаи махсус инъикос меёбад. Раванди дигаргуншавии маъноӣ тағйиротро дар маъноӣ воҳиди сохтори забон ба вучуд оварда, дар доираи баробармаъноии воҳидҳои луғавии байнизабонӣ фарқ пайдо шавад, ки аз ҷумлаи падидаҳои луғавӣ-маъноӣ ба шумор меравад. Ба ҳайси мисол метавон калимаи *monitor* - *монитор*ро овард, ки дар технологияҳои иттилоотӣ маъноӣ дастгоҳи назоратии видеоро дорад [301]. Агар тағйирёбии маъноӣ ин калимаро пайгирӣ намоем, мебинем, ки дар фарҳанг ин калима маъноӣ **киштии харбии дорои тўпҳои калонро** ифода мекунад ва муродифи ин калима **монитори дарёӣ** мебошад.

Истилоҳи *mirror* дар технологияҳои иттилоотӣ ба маъноӣ зерин корбаст мешавад: *нусхаи вебсайте, ки таҳти номи домейнҳои дигар аст ва ҷисман дар ҷойи дигар ҷойгир шудааст*. Дар фарҳанг якчанд маъноӣ калимаи *mirror* оварда шудааст: **оинае**, ки дар он шахс ба сурати худ менигарад; **сатҳ ё рӯйи ягон чиз**. Ба маъноӣ маҷозии *оинаи дил ё оинаи ҳаёт* ҳам истифода мешавад [301].

Дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ калимаи *client* номи барномаест, ки чун барномаи ёррасон ба корбар имконияти истифода аз маводи воқеъ дар компютери дурдастро фароҳам меорад. Истилоҳи *client*, ки дар забони тоҷикӣ бо калимаи *муштарӣ* тарҷума шудааст. Дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” калимаи “**муштарӣ**” ба таври зерин маънидод шудааст: *бузургтарин сайёраи манзумаи Офтоб, ки мунаҷҷимони*

қадим онро муборак мешуморанд, Бирҷис, Хурмуз, Саъди Акбар, Қози фалак (Юпитер). Мазмуни дигараш чун, харидор ё талабгор, толиб мебошад [284].

Ба монанди истилоҳоти дар боло зикршуда дар доираи истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ калимаҳои зиёде вучуд доранд, ки дар забон бо маъноҳои дигар кор фармуда мешаванд ва муродифҳои гуногун доранд.

Тағйироти услубии корбурди калимаҳо манбаи дигари пайдоиши лексикаи махсуси компютерӣ ба шумор меравад ва воҳидҳои луғавии байнизабоние, дар назар дошта мешаванд, ки мазмуни баробар доранд ва дар вазифаҳои гуногуни услуби дигар меоянд. Ин гуна истилоҳоти компютерӣ чун лексикаи махсус аз лексикаи умумиистеъмолӣ ва аз лексикаи гуфтугӯӣ ба вучуд омадаанд ва аз баъзеи дигарашон сленгҳо ба вучуд омадаанд. Мисол, *mouse* – *муш* чун *истилоҳи компютерӣ дар соҳаи технологияи иттилоотӣ дастгоҳи идоракунии курсор ва додани фармонҳои гуногун ба компютерро* ифода мекунад. Дар услуби гуфтугӯӣ ҳамчун *mousie* – *мушак* истифода мешавад. Истилоҳи мазкур дар забони тоҷикӣ ба мисли забони англисӣ дар натиҷаи тағйир ёфтани маънои аслии калима сохта шуда, дар ду шакл, яъне **муш** ва **мушак** ба кор бурда мешавад, ки калимаи муш хоси услуби китобӣ ва мушак хоси услуби гуфтугӯӣ аст.

Аз таҳлил ва мулоҳизаҳои дар боло дарҷгардида метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки ташаккул ва таҳаввулоти лексикаи компютерӣ давраҳои гуногунро сипарӣ намуда аст. Дар баробари истилоҳот сленгҳои компютерӣ ҳам ба вучуд омадаанд. Раванди пайдоиши истилоҳот ва сленгҳои компютерӣ дар забони тоҷикӣ ба мисли забонҳои дигар идома дорад.

1.3. Манбаҳои лексикаи компютерӣ ва хусусиятҳои лексикографии он

Луғати истилоҳот дар байни луғатҳои соҳавӣ ҳамеша яке аз мушкilotи асосии луғатшиносии илмӣ-техникӣ мебошад. Ин мушкilot дар солҳои охир таваччуҳи истилоҳшиносоне, ки луғатномаҳои махсуси намудҳои гуногунро рӯйи кор меоранд, ба худ ҷалб кардааст. Ин мушкilot

бо чараёни афзояндаи иттилооти илмӣ-техникӣ ва зарурати такмили системаҳои интиқол ва коркарди иттилоот вобастагӣ дорад. Дар луғатномаҳои махсуси муосир, ҳам дар шакли анъанавӣ ва ҳам дар луғатҳои системаҳои автоматикунонидашуда талаботи умумие вучуд дорад, ки мақсадҳои гуногун ва ҳалли масъалаҳои гуногунро дар бар мегирад. Онҳо бояд ба таври муносибу мушаххас истилоҳоти коркардшудаи ин ё он соҳаро ба қадри кофӣ тафсир намоянд [132, с. 39]. Бо дарки зарурати лексикографияи системавӣ ва тафсири истилоҳоти илмӣ, тартибдиҳандагони луғатҳои махсус кӯшиш мекунанд, ки усулҳои мувофиқро истифода намуда, истилоҳро дар шакли саҳеҳ маънидод намоянд. Луғатнигорон бо мушкилоти зиёде рӯ ба рӯ мешаванд, аз ҷумла, чой додани истилоҳот дар луғат бояд тавре ба роҳ монда шавад, ки системаи истилоҳот дар он ба таври возеҳ инъикос гардад. Душвориҳо дар раванди тартиб додани луғати истилоҳот, ҳамзамон, ба ду система: усули концептуалии соҳаи дониш (аз ҷиҳати муҳтаво) ва тартиби забон (аз ҷиҳати ифода) тааллуқ доранд. Дар луғатнигории муосир се тарзи чой додани воҳидҳои луғавӣ дар луғат вучуд дорад: 1) чой додани истилоҳот дар луғат аз рӯйи тартиби ҳарфҳои алифбо, 2) чой додани калимаҳо аз рӯйи ҷузъи решаи воҳиди луғавӣ, 3) чой додани калимаҳо дар луғат аз рӯйи тартиби этимологӣ ё тафсирӣ. Аз таснифоти дар боло овардашуда тарзи сеюм қобили истифода мебошад. Роҳи идеографияи чойгиркунии истилоҳот ба воҳидҳои луғавӣ имкон медиҳад, ки муносибатҳои системавии калимаву истилоҳоти ҳама гуна ихтисос, шаклҳои мантиқӣ-концептуалии онҳо, сохтори истилоҳот ва тавассути он системаи мафҳумҳои ин ё он соҳаи мушаххаси дониш ва муносибатҳои таснифотии онҳо омӯхта шаванд.

Дар охири солҳои 80-уми асри гузашта наشري луғатҳои истилоҳоти компютерӣ сурат мегирад. Пеш аз ин дар Амрико луғати компютерии IBM “Dictionary of Computing” нашр гардид, ки муаллифаш Чорч Макданиэл буд. Баъдан, ин луғат чанд маротиба таҳрир шуда, баъди 20 сол, яъне соли 1994 нашр гардид. Инчунин, луғатҳои мухтасари истилоҳоти информатика ва

компютер нашр шуданд. Бештар луғатҳои истилоҳоти компютерӣ барои истифодабарандагони мошинҳои ҳисоббарории электронӣ ба нашр расиданд. Аз таҳлилу баррасиҳои сохтори луғатҳо метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки шумораи зиёди онҳо аз рӯйи тартиби ҳарфҳои алифбо тартиб дода шудаанд. Усули дигаре, ки луғатнигорон дар таҳияи луғатномаҳои соҳаи мазкур истифода мекунанд, тезаурус мебошад. Ин усул то ҳол дар луғатсозӣ ба кор бурда мешавад. Дар раванди сохтани чунин луғатҳо ҳамкории наздики мутахассисон ва коршиносони соҳаи мазкур, инчунин, забоншиносон хеле зарур мебошад. Барои татбиқи бомуваффақияти талаботи муосир нисбат ба луғатҳо, луғатнигорон аз рамзҳои математикӣ ва луғавӣ-мантикӣ истифода мекунанд. Воҳидҳои луғавӣ, ки аз ҷиҳати мафҳум ба ҳам хеле наздиканд, бештар дар тезаурусҳо шарҳ дода мешаванд [183]. Дар раванди шарҳи маънии воҳидҳои луғавӣ дар луғатҳо ҳар як истилоҳи илмӣ вожаҳои худро дошта, мазмуни озод надоранд, яъне чунин воҳидҳои луғавӣ ба тағйироти маъноӣ дучор шуда, маъноӣ аслии худро гум мекунанд. Мисол, истилоҳи *Opera* дар “Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ” маъноҳои зеринро ифода мекунанд: *опера*, *оҳанги опера*, *таронаи опера*, *бозӣ дар опера* [279], вале дар фарҳанги истилоҳоти компютерӣ маъноӣ махсусро чун *Open Process Engine For Reliable Activities - Муҳарриқи раванди кушод барои фаъолияти бозътимод* ифода мекунанд [290].

Дар тартиб додани луғатҳо методи амсиласозӣ нақши муҳим дорад. Яке аз талабот барои сохтори дохилии луғат дуруст тартиб додани он ва иҷрои меъёрҳои забонист. Одатан, дар луғатнигорӣ воҳидҳои луғавӣ интихоб мегарданд, ки бештар маъмул ва умумистеъмол мебошанд. Луғатнигорон бештар чунин истилоҳотро дар луғатҳо ворид месозанд. Истилоҳоти технологияи иттилоотӣ дар замони муосир дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа хеле васеъ истифода мешавад. Аз ин лиҳоз, рӯз аз рӯз бештар фарҳангҳои истилоҳоти компютерӣ, техникӣ ва дигар самтҳо ба нашр мерасанд. Зеро калима ҳар чи бештар дар забон истифода гардад, ҳамон

кадар барвақт ба луғат дохил карда мешавад. Дар баъзе луғатҳо, масалан, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» тартиби “алифбо-лона” истифода шудааст. Чунин усул имкон медиҳад, ки дар як ҷойи луғат калимаҳои ҳамрешаи аз ҷиҳати мазмун монанд ва ё бо ҳам наздик ҷой дода шаванд. Мисол, калимаҳои *компас, компресс, компрессор, компьютер*. Маълум аст, ки ҳамаи калимаҳои номбаршуда бо пешванди *ком-* аз решаҳои гуногун сохта шудаанд [284].

Усулҳои сохтани луғат аз талаботи зиёди ҷобачогузори қисматҳои иттилоот дар бораи калима иборат буда, одатан, мурағатҳои луғатҳо барои риоя кардани онҳо қўшиш мекунад. Масалан, тартиби луғати тафсири, тавре ки В.И. Кодухов қайд менамояд, аз ҷузъҳои зерин иборат аст:

1. *Калимаи асосӣ* ва маълумот дар бораи имло, талаффуз ва задаи он калима. Инчунин, гунаҳои калимаи асосӣ, муродиф ва мафҳумҳои зидмаъноии ин калима дар луғат оварда мешаванд. Дар баробари ин тамоми калимаҳои, ки бо аффиксҳои аз ҳамдигар фарқ мекунад, дар алоҳидагӣ мазмуни онҳо тафсир мешавад. Ин гуна усули луғатнигорӣ ба усули тартиби алифбой дохил мешавад. Чунин усул дар муқобили усули “алифбо-лона” меистад, зеро дар ин усул тамоми калимаҳои аз ҷиҳати маъно наздик зери як сарлавҳа ё як матн оварда мешаванд. Аз рӯйи усули “алифбо-лона” калимаҳо аз ҷиҳати бо ҳам мазмуни наздик дошташон зери сарлавҳаи алоҳида пай дар пай дар луғат маънидод мешаванд.

2. *Хусусияти грамматикӣ* калима аз нишон додани категорияҳои грамматикӣ он (мансубият ба ҳиссаи нутқ, ҷинсияти грамматикӣ, намуд, нишондиҳандаҳои категорияҳои грамматикӣ) иборат мебошад. Барои шарҳ додани хусусияти грамматикӣ исм бояд категорияи шахсу шумора ва ҷинсияти грамматикӣ он нишон дода шаванд. Агар калима феъл бошад, категорияи замон, мафъул ва фоил будани он, бо кадом пасванд омадани он нишон дода мешавад. Мисол, калимаи **download** дар луғати этимологии забони англисӣ чун **download** (v.) "action or process of transferring from the storage of a larger system to that of a smaller one," 1977, from **down** (adv.) +

load (v.). Related: Downloaded; downloading. – *download* "амал ё раванди интиқол аз системаи калонтар ба системаи хурдтар" 1977, *down* (зарф) + *load* (фезл), боркунӣ [294].

3. Тафсири маънои луғавӣ ҳамчун ҷузъи вижагиҳои маъноии калима қисмати асосии қор бо луғат ба ҳисоб рафта, муайян намудани миқдори маъноҳои калима ва муайян кардани ҳар як муродифи онро дар бар мегирад. Муайян кардани шумора ва табақабандии маъноҳо, сохтори калима ва хусусияти тафсири онро пешакӣ муайян мекунад. Дар луғати тафсирий якчанд намуди маъноҳои калимаҳо фарқ карда мешаванд: маҷозӣ, истилоҳӣ (махсус соҳавӣ), фразеологӣ. Дар луғатҳои муосир аз роҳу воситаҳои гуногуни тафсири маънои калима истифода мебаранд. Бештари онро усулҳои тавсифӣ, таърифӣ, таърифи муродифӣ, таърифи калимасозӣ, таърифи истинод (истинод нусхаи кӯтоҳшудаи таърифи синонимӣ ё калимасозист) ташкил медиҳанд.

4. Ҷузъи махсуси луғати тафсирий *ишора намудани хусусиятҳои услубӣ* мебошад. Онҳо ба навъҳои гуногуни услуби китобӣ ва гуфтугӯӣ, хосиятҳои эҳсосотӣ ва таъсирбахшии калимаҳо, ба дурнамои таърихӣ, ба соҳаи махсуси қорбурд ишора мекунанд.

5. Ҷузъи таркибии низоми луғати ҳар як забон *ибораҳои фразеологӣ, таркиби калимаҳои устувор* ва шаклҳои алоҳида мебошанд. Онҳо аз қисми тафсирии моддаи луғат бо сархат, аломати алмос ё ба тариқи дигар ҷудо карда мешаванд.

6. *Тасвирҳо* ва ё худ тавзеҳи вижагиҳои маъноию луғавӣ нишон додани таркиби омезишбандии калимаҳо ё иқтибосҳо аз асарҳо мебошанд. Маводи тасвирӣ ба хусусиятҳои маъноӣ ва грамматикӣ калимаҳо тобиши иловагӣ бахшида, доираи истифодаи онҳо, мувофиқати луғавӣ ва таркибҳои устувори калимаҳоро ифшо менамояд ва номувофиқатии онҳоро ба меъёрҳои адабӣ ва услубҳои забон нишон медиҳад [111].

Тавре ки дар боло қайд намудем, дар луғатнигорӣ муосир се тарзи ҷой додани воҳидҳои луғатӣ дар фарҳангҳо мавҷуданд, ки аз онҳо шакли

этимологӣ ва тафсири барои сохтори луғати истилоҳот хеле мувофиқ мебошад. Усули *тасрифи ҷузъи решаи калима* дар системаи истилоҳот камбудихоро ба миён меорад. Ҳамон гуна, ки Я. Л. Донской қайд мекунад, «камбудии асосии усули тафсири *ҷузъи решаи калима* дар ҷобачогузории воҳидҳои истилоҳӣ дар луғат аз он иборат аст, ки ин усул, ба монанди усули *алифбой*, имкон намедихад, ки системаи як забони додасуда, дар маҷмӯъ, муносибатҳои маъноӣ дар як забони махсус, сохтори мантиқӣ-концептуалии соҳаи муайяни дониш, сатҳ ва ташкили луғати махсус ба таври мукамал маънидод шавад» [79, с. 211].

Асоси роҳи идеографии ҷобачогузории истилоҳот дар луғат тавсифи мафҳумҳои илмӣ аз нуқтаи назари пайвандҳои умумӣ ва ассотсиативии онҳо мебошад. Пайвастиҳои ассотсиативӣ ҳамаи намуди муносибатҳои байни мафҳумҳои мебошанд, ки бо муносибатҳои хоси умумӣ фаро гирифта нашудаанд. Аз ин лиҳоз, ин усул ба сохтани луғати истилоҳот бештар мувофиқ мебошад.

Бояд тазаққур дод, ки ғайр аз роҳу воситаҳои дар боло зикршуда, инчунин, дигар усулҳои лексикографии истилоҳоти компютерӣ мавҷуданд, ки яке аз онҳо *усули математикӣ* мебошад. Бисёр мафҳумҳо ва истилоҳот дар забоншиносӣ аз математика гирифта шудаанд, масалан, истилоҳи "изоморфизм"-ро аз математика забоншиноси лаҳистонӣ Э. Курилович гирифтааст ("изоморфизм" дар математика монандии сохти дохилии ду системаи ададҳо мебошад) [127]. Дар забоншиносӣ мафҳуми "изоморфизм" маъноӣ "монандӣ ё параллелизм"-и пайвандҳои ҷузъҳо дар сохтори забон, ки сохторҳои хурд ва ё калони ҷузъҳоро ташкил медиҳанд, ифода мекунад" [2].

Усули дигари манбаъҳои лексикографии истилоҳоти компютерӣ *автоматикунони луғатҳо* мебошанд. Ба ин манбаи лексикографӣ луғатҳои автоматӣ дохил мешаванд, ки барои ошкор ва ислоҳ кардани хатоҳо ҳангоми ворид кардани иттилоот ба компютер, ҷустуҷӯи маълумот, тартиб додани рефератҳо заруранд. Тартиб додани луғатҳои автоматӣ бидуни

коркарди луғатҳои одӣ ғайриимкон аст. Масалан, луғати автоматӣ дар асоси луғати грамматикӣ сохта шудааст.

Дигар намуди луғатҳои электронии компютерӣ *классификаторҳо* ҳастанд, ки дар онҳо номгӯии объектҳои истилоҳот гурӯҳбандӣ шуда, гурӯҳҳо ва нишонаҳои рамзии онҳо ба низом дароварда мешаванд. Классификаторҳо луғати истилоҳотие, ки дорои равобити зинавӣ ва рамзҳои возеҳи ифодаёфта мебошанд, ки барои намояндагии эҳтимолии истилоҳот дар компютер истифода мешаванд [49, с. 143]. Дар доираи луғатҳои электронии компютерӣ, инчунин, **рубрикаторҳо** ва **тезаурусҳо** низ дохил мешаванд.

Дар даҳсолаҳои охир, ҳамзамон, ду намуди гуногуни луғатҳои забонҳои табиӣ вуҷуд доштанд. Луғатҳо дар шакли чопӣ ба ниёзҳои хонандагони гуногун нигаронида шуда буданд, яъне барои шахсони соҳибмаълумот ва барои луғатшиносон. Луғатҳои электронӣ, асосан, барои коркарди автоматии калимаҳо пешбинӣ шуда буданд ва ба сифати воситаи истинод ба истифодабаранда мустақиман дастрас набуданд. Аммо, тақрибан, бист сол пеш луғатҳои электроние пайдо шуданд, ки шакли чопшударо дақиқан такрор карданд ва бевосита барои истифодабарандаи компютер пешбинӣ шуда буданд. Истилоҳи "луғати электронӣ" дар доираҳои гуногуни илмӣ маъмулӣ гашта, ҳама он маълумоте, ки дар луғатҳои қоғазӣ дарҷ ёфта буд, ба шакли электронӣ айнан баргардон шуданд. Яъне, офарандагони луғатҳои электронӣ усулҳои хуби луғатнигорӣ қадимаро бо баъзе тағйирот дар луғатҳои электронӣ истифода мебаранд. Луғатнигорӣ компютерӣ, ҳамчун соҳаи забоншиносӣ амалӣ, ки чунин луғатҳоро таҳия мекунад, аз мавзӯи забони худ маҳрум аст [1, с. 424-426].

Бояд қайд намуд, ки дар даҳсолаи охир дар забоншиносӣ тоҷик низ фарҳангҳои мухтасари истилоҳот ва сленгҳои компютерӣ ҳам дар шакли чопӣ ва ҳам дар шакли электронӣ нашр гардидаанд. Бо ибтиқори донишманди сермаҳсул С. Назарзода дастурҳои коргузори ба забони тоҷикӣ

ва луғатҳои истилоҳоти соҳавӣ таҳияву ба нашр расидаанд, ки онҳо дар маҷмӯъ, мушкилоти зиёдеро дар масири амалӣ гардидани Қонуни забони давлатӣ бартараф намудаанд. Дар ин замина нақши луғатномаҳои банаширрасонидаи С.Назарзода «Фарҳанги мухтасари истилоҳоти коргузорӣ», «Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқӣ», «Фарҳанги мухтасари истилоҳоти алоқа», «Фарҳанги мухтасари истилоҳоти иҷтимоӣ-сиёсӣ», «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» (дар ду ҷилд) ва «Фарҳанги мукаммали забони тоҷикӣ»-ро махсус бояд қайд кард. Маҳз бо кӯшиши С.Назарзода шоҳаи луғатшиносии илми забоншиносии тоҷик ба марҳилаи нави рушду инкишоф ворид гардид, ки он бо ҳиммати ин олими нуктасанҷ тавсеа меёбад [284]. Ин гуна фарҳангҳои истилоҳи компютерӣ дар забони англисӣ хеле сершумор мебошанд, аз қабиле «The New Hacker's Dictionary», "The A-Z of Programming Languages", "Transactions on Electronic Computers", "Microsoft computer dictionary", "Lingvo".

Бояд қайд намуд, ки мушкилии асосии луғатҳои электронӣ ва ҷопӣ парокандагии иттилоот ва функсияҳо дар луғатҳои гуногун мебошад. Ҳалли мушкилот дар эҷоди луғати ягонаи универсалии электронӣ дида мешавад, ки ҳама намудҳои мавҷудаи иттилооти лингвистиро дар бораи ҳар як калимаи алоҳида муттаҳид мекунад. Дар давраи ҳозира луғати сленги компютерӣ миқдори зиёди калимаҳоро фаро мегирад. Аз ин рӯ, сленги компютерӣ калимаҳои аз ҷиҳати маъно монанд ва ё ба ҳам наздик - муродифҳоро дар бар мегирад. Пайдоиши муродифҳо дар луғатномаҳои сленги компютерӣ бо он алоқаманд аст, ки онҳо метавонанд бо роҳҳои гуногун ва аз ҷониби одамоне дорои дараҷаҳои гуногуни донишҷӯи забони англисӣ сохта шаванд. Робитаи байни одамоне, ки калимаҳои гуногунро истифода мебаранд, ҳоло чандон вусъат наёфтааст. Интернет ҳоло дар ҳама ҷо паҳн нагардидааст. Аз ин рӯ, вақте ки онҳо бо ҳам вохӯранд, ҳатто баъзан ҳамдигарро намефаҳманд. Барои тартибдиҳандагони луғатномаҳои сленги компютерӣ проблемаи яқин ин сабаб кардани миқдори ҳар ҷи бештар имконпазири муродифҳои ҳар як истилоҳ ва муайян кардани калимаҳои

нисбатан маъмул ба шумор меравад. Сленги компютерӣ ҳам аз воҳидҳои гуногуни фразеологӣ оӣ нест.

Инчунин, раванди пайдоиши фолклори хоси сленг ҳам хеле ҷолиб аст, ки дар он лексикаи истилоҳот ба таври васеъ ба маъноӣ маҷозӣ дар ҳолатҳои гуногун ба кор бурда мешавад, ки ба компютер ҳеч гуна муносибат надоранд. Масъалан, барномаҷозе, ки намехоҳад хоҳиши ин ё он шахсро иҷро кунад, дар ҷавоби ӯ мегӯяд: «*Cant open*» «*Invalid Request*». Маҳз чунин ҷумлаҳои англисӣ дар экрани компютер пайдо мешаванд, вақте ки он наметавонад супоришро иҷро кунад. Бегоҳӣ, баъд аз рӯзи мушкили корӣ, барномаҷоз барои худро ором кардан мегӯяд: «*System halted*». Айнан ҳамин ифода дар экрани компютер пайдо мешавад, вақте ки онро ҳомӯш мекунад. Чунин сленгҳои компютерӣ хеле зиёд мебошанд, ки дар луғатҳои электронӣ тафсири амиқи худро доро мебошанд.

Компютери инфиродӣ, ки аз замони пайдоиш то имрӯз роҳи дарозро тай кардааст, аз бисёр ҷиҳат такмил ёфта, дастгоҳҳои нав, таъминоти нави барномавӣ ва технологияҳои нав ба вуҷуд омаданд. Истифодабарандагони техникаи компютерӣ ҳам роҳи аз истифодаи дастгоҳу технологияҳои сода то техникаю технологияҳои бештар мураккабу муосирро тай карданд. Дар натиҷаи ин, захираи луғавии мутахассисони соҳаи мазкур ҳам тағйир меёбад. Сленг ҳам доимӣ боқӣ наметавонад. Бо иваз шудани як технология ба технологияи дигар калимаҳои кӯҳна фаромӯш мешаванд, дар ивази онҳо калимаҳои дигар меоянд. Ин раванд ба мисли рушди худӣ компютерҳо бо суръати тез сурат мегирад. Агар дар ҳар гуна фарҳанги истилоҳот калима ба муддати даҳсолаҳо боқӣ монад, вале дар фарҳангҳои сленги компютерӣ танҳо тайи даҳсолаи пешрафти босуръати техника миқдори зиёди калимаҳои нав пайдо шуда, бештари сленгҳо кӯҳнашуда ба назар мерасанд.

Чунин проблемае, ба мисли гузариши калимаҳо аз сленг ба гурӯҳҳои калимаҳои касбӣ ва ё муътадилро ҳам набояд аз мадди назар дур монд. Аксаран, калимаҳои сленгии то андозае кӯҳнашудаю суфташуда ҳамчун истилоҳоти касбӣ қабул карда мешаванд. Дар ин маврид калима обуранги

услубии худро аз даст медиҳад. Дар ин амр рӯзнамаҳою маҷаллаҳои электронӣ нақши калон дорад. Калимаҳои сленгӣ дар онҳо, аксаран, барои он ки клаимаҳои касбии муодили онҳо барои зуд-зуд истифода бурдан созгор нестанд ва ё тамоман вучуд надоранд, пайдо мешаванд. Масалан, калимаи “**оҳан**” ба маънои “**hardware**” (“сахтафзор”), ки як вақтҳо танҳо калимаи сленгӣ махсуб меёфт, вале бо мурури замон ба лексикаи касбӣ гузашт.

Роҳи тайкардаи калимаҳо аз пайдоиш дар забони англисӣ то гузариш ба сленгро пайгирӣ карда, мо ба ин натиҷа расидем, ки сленг дар забони тоҷикӣ як воситае аст, ки раванди мутобиқшавии истилоҳоти забони англисиро ба қоидаҳои забони тоҷикӣ осон мегардонад. Сленг имкон медиҳад, ки ба ин раванд дар ҳолати рушди босуръати компютерҳо, вақте ки забон аз пайи технологияҳои нав шитоб мекунад, суръат бахшида шавад. Дар ин масъала забони тоҷикӣ, бешубҳа, таҳти таъсири забони англисӣ қарор дорад. Ва мо наметавонем ин равандро боз дорем, то замоне, ки худамон ягон чизи нав дар соҳаи технологияҳои компютерӣ ихтироъ кунем. Тавре ки мо мебинем, сленги компютерӣ дар бисёр мавридҳо аз иқтибосоти англисӣ ва ё алоқамандкуниҳои фонетикӣ иборат буда, тарҷумаи калимаҳо дар фарҳангҳои дузабона хеле кам мушоҳида мешавад ва ин ҳам ба туфайли таҳайюли мутахассисони соҳаи компютерӣ сураат мегирад. Ба қабули калимаҳои хориҷӣ ба забон ҳама вақт бояд боқамоли диққат бархӯрд кард, бахусус, вақте ки ин раванд бо суръат амалӣ мегардад.

Мавҷудияти фарҳангҳои сленги компютерӣ ба мутахассисон имкон медиҳад, ки на танҳо худро аъзои як умумияти маҳдуди одамон эҳсос намоянд, балки ба онҳо имкон медиҳад, ки ҳамдигарро бо як ишора фаҳманд, яъне ҳамчун як воситаи одии муошират дар байнашон хизмат менамояд. Агар сленг намебуд, онҳо маҷбур мешуданд, ки ё бо забони англисӣ суҳбат кунанд ва ё дар нутқи худ калимаҳои касбии калонҳаҷмро ба қор баранд.

Хулосаи боби якум

Ташаккул ва рушди технологияи иттилоотӣ якчанд марҳиларо сипарӣ кардааст. Ибтидои асри XX бо пайдоиши технологияҳои "электрикӣ" тавсиф ёфта, дар истифодаи васеи мошинҳои чопии барқӣ, мошинҳои нусхабардории қоғазӣ одӣ (мисли ксерокс), сабткунандаҳои сайёр асос меёбад. Пайдоиши компютерҳои инфиродӣ раҳнаи инқилобӣ дар пешрафти технологияҳои иттилоотӣ мебошад. Компютер посухи тааҷҷубовари дақиқ ва саривақтӣ ба эҳтиёҷоти инсонӣ муосир буда, боиси дастрасии доимӣ ба системаҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ гардидааст. Дар чараёни омӯзиши 500 истилоҳоти муосири муттасил истифодашавандаи технологияҳои иттилоотӣ маълум гардид, ки шумораи истилоҳоти аслии технологияҳои иттилоотӣ дар забони англисӣ ниҳоят кам мебошанд. Лексикаи забони англисии муосир аз калимаҳои аслиӣ ва иқтибосӣ иборат мебошад. Танҳо 30% воҳидҳои луғавии забони англисӣ калимаҳои аслиӣ мебошанд, ки мафҳумҳои қадимтаринро инъикос менамоянд. Аз ин лиҳоз, на ҳама фарҳангҳои аслии забони англисӣ калимаҳои маъмултарин ва серистеъмолро дар бар мегиранд.

Қайд намудан ҷоиз аст, ки истилоҳоти аслии забони англисӣ ба таври анъанавӣ ба се гурӯҳ тақсим карда мешаванд, ки гурӯҳи аввал яке аз гурӯҳҳои асосӣ ба шумор рафта, калимаҳоеро дар бар мегирад, ки аз оилаи забонҳои ҳиндуаврупоӣ ба вучуд омадаанд. Гурӯҳҳои дигар аз забонҳои фаронсавӣ ва умумигерманӣ реша мегиранд. Муайян кардани давраҳои хронологии рушди истилоҳот дар самти омӯзиши функционалӣ ва амалии хусусиятҳои истилоҳоти компютерӣ аҳамияти калон дорад. Аз таҳлилҳои боби аввал маълум гардид, ки раванди ташаккули истилоҳоти компютерӣ чор давраро аз сар гузарондааст.

Давраи аввал аз нимаи солҳои 40-уми асри XX оғоз ёфта, то аввали солҳои 70-ум идома меёбад. Дар ин давра лексикаи махсус танҳо барои мутахассисони технологияҳои компютерӣ (информатика) ва электроника

маълум буд ва ҳамчун ин таҳқиқоти соҳаи компютерӣ дар Иттиҳоди Шуравӣ дар як системаи пӯшида ва махфӣ омӯхта мешуд.

Давраи дуюм аз миёнаи солҳои 70-ум то солҳои 80-ум идома меёбад. Ин марҳилаи воридшавии шакли истеҳсолоти техникӣ ва таҳаввулоти технологӣ, махсусан, компютерҳо ва унсурҳои сохтории онҳо ба дигар давлатҳо мебошад. Дар чараёни ин давра шакли фаъоли иқтибосшавии калимаҳои забони англисӣ ба дигар забонҳо сурат гирифта, забонҳои барномасозӣ ва таҳиясозии барномаҳои компютерӣ ташаккул ёфт.

Давраи сеюм аз солҳои 80-ум то солҳои 90-уми асри XX идома ёфта, вижагии ин марҳила дар он мебошад, ки шумораи корбарони истилоҳоти компютерӣ хеле меафзояд, яъне ғайр аз мутахассисон ҳамон одамоне, ки бо технологияи иттилоотӣ сару кор доранд, метавонанд истилоҳоти компютериро кушоду равшан истифода намояд.

Давраи чорум аз охири солҳои 90-уми асри гузашта оғоз меёбад ва то ҳол идома дорад. Маҳз тӯли ин солҳо ҳодисаи "мавчи сеюми давраи иттилоотӣ" рух медиҳад. Ин марҳила ба раванди ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ ва ҷаҳонишавӣ алоқаманд буда, боиси афзалиятнокии равандҳои коммуникатсионӣ ҳамчун воситаи асосӣ дар ҳаёти инсоният мегардад. Дар ин давра Интернет пайдо мешавад ва шумораи истифодабарандагони телефонҳои мобилӣ зиёд шуда, солҳои охир смартфонҳо ба вучуд меоянд, ки боиси хароб гардонидани лексикаи махсус мешаванд. Дар ин давра метавон пайдоиш ва ташаккули сленг ва вижагиҳои касбиро пай бурд.

Инчунин, истилоҳоти компютерӣ ҳамчун забони махсуси информатика ва электроника ва боз ҳам умумитар баён намоем, забони хоси технологияи иттилоотӣ муаррифӣ мешавад, ки дар пайвандгоҳи бисёр илмҳо ба вучуд омада, бо дигар илмҳо аз қабилҳои математика, радиотехника, физика, химия алоқамандии зич дорад.

Аз таснифоти луғатнигории сленги компютерӣ, ки дар боби мазкур оварда шудааст, қисмати сеюм қобили истифода мебошад. Роҳи тафсирии ҷойгиркунии истилоҳот ба воҳидҳои луғавӣ имкон медиҳад, ки

муносибатҳои системавии забони ҳама гуна ихтисос, шаклҳои мантиқӣ-концептуалии истилоҳот, сохтори истилоҳот ва тавассути он системаи мафҳумҳои ин ё он соҳаи мушаххаси дониш ва муносибатҳои таснифотии (силсиламаротибии) онҳо омӯхта шаванд. Инчунин, равшан гардид, ки хусусиятҳои лексикографии истилоҳоти компютерӣ бо роҳи усулҳои гуногун таҷассум мегардад: *калимаи асосӣ, хусусияти грамматикӣ, тавсифи луғавӣ-маъноӣ, шиора намудани хусусиятҳои услубӣ, ибораҳои фразеологӣ, таркиби калимаҳои устувор, тасвирҳо.*

Яке аз талаботҳои барои сохтори дохилии луғат ин тартиби дуруст сохтан ва иҷро намудани меъёрҳои забонӣ мебошад. Одатан, дар луғатнигорӣ воҳидҳои луғавие интихоб мегарданд, ки бештар маъмул ва мавриди истифодаи забони мардум қарор мегиранд, ки дар ин росто луғатнигорон бештар чунин истилоҳотро дар луғатномаҳо ва низоми вожагони маъмулу серистеъмол ворид месозанд. Истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ дар замони муосир дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа хеле васеъ истифода мешаванд. Аз ин лиҳоз, рӯз аз рӯз фарҳангҳои истилоҳоти компютерӣ, техникӣ ва дигар самтҳо ба нашр меоянд. Агар калима ҳар чӣ бештар дар забон истифода гардад, ҳамон қадар барвақт дар луғат пайдо мешавад. Қайд кардан бамаврид аст, ки усулҳои сохтани луғат аз фармоишҳои зиёди ҷобачогузории қисматҳои иттилоот дар бораи калима иборат буда, одатан, мурағибони луғатҳои мавҷуда барои риоя кардани онҳо кӯшиш мекунанд.

Бояд тазаққур намуд, ки яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи луғатномаҳои сленги компютерӣ аз дигар фарҳангҳои истилоҳот дар он аст, ки дар луғати сленги компютерӣ бо сабаби рушди босуръати технология бештари сленгҳо куҳна шуда, аз истифода дур мешаванд ва ин ҳолат бисёр мавридҳо сабаби тартиб додани луғатномаҳои нави сленгӣ мегардад. Ин вижагӣ ба таври равшан ва мушаххас фарқи сленгҳоро аз дигар вожагони касбӣ ва истилоҳоти соҳавӣ нишон медиҳад ва ин хусусият яке аз хусусиятҳои назарраси сленгҳо ба шумор меравад.

БОБИ II. ТАСНИФИ СОҲАВИИ ЛЕКSIKA BA ИСТИЛОҲОТИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТИИ ДАВРОНИ МУОСИР

2.1. Қабатҳои лексикаи компютерӣ ва технологияҳои иттилоотии даврони муосир

То солҳои охир ҷанбаҳои муҳимми омӯзиши масъалаҳои рушди луғат, маъмулан, дар ду зина: сотсиолингвистика ва забоншиносӣ асос мегирифт. Баъдан, тамоюли сеюми омӯзиши ин масъалаи мураккаб пайдо мегардад, ки назарияи лингвистӣ ва минтақавии пайдоиш ва рушди калимаро меомӯзад. Ба назари мо, ин назария ду ҷанбаи дар боло зикргардидаро мукамал месозад. Саҳми муҳаққиқони забоншиносӣ, ба монанди Л. В. Шерба, Э. М. Верещагин, В. Г. Костомаров ва дигарон дар ин ҷанба хеле назаррас мебошад.

Бояд қайд кард, ки ҳар се ҷанбаи баррасии рушди луғат ба ҳам вобастагии хеле зич доранд. Татбиқи рушди луғат бо роҳҳои гуногун зоҳир мегардад. Роҳҳои аз ҷама омӯхташуда ва муҳимтарин иқтибосшавӣ, калкакунонӣ, азнавсозии маъноӣ ва истилоҳсозии калимаҳо мебошад [18]. Масъалаи омӯзиши назарияи рушди луғати илмӣ-техникӣ дар соҳаҳои гуногун аз тарафи баъзе муҳаққиқони забоншиносии тоҷик С. Назарзода, Т. Шарипов, З. М. Мусоямов, Х. А. Асламов ва дигарон таҳқиқ шудааст. Шояд миқдори зиёди тағйирёбии калимаҳо дар ин соҳаи рушдбанда ба назар расад, зеро бо назардошти ин масъала тамаддуни ҷомеаи инсонӣ муносибати махсусро дар таҳқиқи лексикаи компютерӣ талаб менамояд. Ба андешаи мо, луғати компютерӣ бо забони тоҷикӣ, мисли ҳар як луғати илмӣ дигар, бояд ки дар заминаи умумии инкишофи забони тоҷикӣ ғуиши форсӣ сохта шавад. Ин масъала метавонад эҳтимолан боиси эътирози баъзе мутахассисон гардад, вале сарфи назар аз баъзе фарқҳои ночиз истилоҳоти илмӣ забонҳои тоҷикӣ ва форсӣ ба ҳам хеле шабоҳат доранд. Роҳҳои ташаккули истилоҳоти компютерӣ ва вижагиҳои соҳавӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва форсӣ аз роҳҳои рушди луғати дигар забонҳо ҳеҷ гуна фарқе

надорад. Усулҳои умумии калимасозӣ дар лексикаи компютерӣ низ хусусияти хос доранд [13].

Таснифи таркиби лексикаи истилоҳоти компютери ро бо роҳҳои гуногун амалӣ кардан мумкин аст, ки он бештар сленгҳои соҳавиро дар бар мегирад, масалан:

1) Вобаста ба истифодабарии самтҳо (тиҷорат тавассути Internet, системаи офис, технологияи истеҳсолот, таҳқиқоти илмӣ, бозиҳо ва ғ);

2) Вобаста бо ихтисосҳои касбии компютерӣ (барномасозӣ, графикаи компютерӣ, мултимедия, аниматсия, системаи сахтафзор ва Web – дизайн);

Бо вуҷуди ин, мо бояд сленгҳоро, ки як қабати лексикаи компютерӣ ба шумор мераванд, ҳамчун объекти таҳлили лингвистӣ баррасӣ кунем, аз ин рӯ, мувофиқи вазифаҳои дар боло зикргардида, ҳар як гурӯҳ ба таври васеъ ва равшан тасниф карда шавад. Тамоми гурӯҳҳои лексикаи компютерӣ ва сленгҳо ба таври зайл метавон дар алоҳидагӣ тасниф кард:

Истилоҳоти марбут ба таъминоти компютерӣ, дастгоҳҳои техникӣ (сахтафзор). Системаҳои компютерӣ махсус ба ду гурӯҳ тақсим карда мешаванд: **сахтафзор** ва **нармафзор**. Воситаҳои техникӣ ҳама намуд дастгоҳҳоро, ки худ компютер ё дастгоҳҳое, ки бевосита ба компютер пайваст мешаванд, дар бар мегиранд. Ба ибораи дигар, ин сохтори ҷисмӣ худ ҳамон дастгоҳро дар умум дар назар дорад, ки унсурҳои системаҳои компютери ро дар шакли микросхемаҳои гуногун, тахтаҳо ва дигар дастгоҳҳои **сахтафзор** – **hardware** фарогир мебошад. Воситаҳои техникӣ, дар навбати худ, ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд: **дастгоҳҳои худ компютер** ва дастгоҳҳое, ки ба он пайваст карда шудаанд, ба ном **дастгоҳҳои берунӣ**. Гурӯҳи дигаре, ки дар боло қайд гардид, **нармафзор** – **software** мебошад. Нисбат ба дигар забонҳо ҳангоми тарҷумаи ин ё он истилоҳи компютерӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ усули калкакунонӣ хеле мувофиқ бошад, зеро нусхабардорӣ ба кулӣ мазмунан иҷро шудааст: **soft** - **нарм**, **ware** – **афзор**, **hard** – **сахт**, **ware** – **афзор**.

Тавре ки маълум аст, сохтори калимаҳои англисӣ дар вақти баргардонӣ ҳам мазмунан ва ҳам сохторан нигоҳ дошта мешавад.

Протсессор (processor) – пардозанда, ки ба таснифоти лексикаи дастгоҳи техникӣ (сахтафзор) ҷудо мешавад, ҷузъи асосии ҳама гуна компютерҳо ба шумор рафта, тамоми хусусиятҳои техникиро ба андозаи зиёд тавсиф мекунад. Дар навбати худ, протсессор аз се ҷузъ иборат мебошад:

- 1) CPU (central processor unit) – дастгоҳи пардозандаи марказӣ;
- 2) ALU (arithmetic and logic unit) – дастгоҳи ҳисобкунии мантиқӣ;
- 3) CU (control unit) – дастгоҳи назоратӣ.

Дигар қисмати дастгоҳи сахтафзор ин **дастгоҳи берунӣ - peripheral device** ба шумор меравад. Он чунин дастгоҳест, ки хусусиятҳои функционалӣ ва созишдаи асбоби алоҳидаро дар бар мегирад. Одатан, дастгоҳи беруна ба воҳиди марказӣ (коркардкунанда) мустақил пайваस्त шуда, фармонҳои онро иҷро мекунад. Тавре ки дар боло қайд карда шуд, компютерҳо ва системаи компютерӣ муддатҳост, ки ба тамоми соҳаҳои фаъолияти инсон ворид шудаанд. Ба ин раванд дастгоҳҳои берунӣ низ дохил мешаванд. Имрӯз ба компютер метавонад *телефони одии симдор, радиотелефон, факс, телевизор, микрофон, аудио, видеоманитофонҳо ва камераҳо* пайваस्त карда шаванд. Чунин раванд дар он ҳолат амалӣ мегардад, ки агар компютерҳо ба таври муосиру замонавӣ сохта шуда, имконияти коркарди босуръат ва хушсифати маълумотро дошта бошанд. Мутаносибан, бештар ба бозори меҳнат *дастгоҳҳои рақамӣ –digital device* ворид мешаванд.

Принсипи умумии фаъолияти ин дастгоҳҳо аз он иборат аст, ки онҳо бо компютер (протсессор) мубодилаи маълумоти рақамӣ мекунанд. Бо ибораи дигар, ин дастгоҳҳо метавонанд маълумотро қабул кунанд, ё интиқол диҳанд. Аз ин лиҳоз, ҳамчун истилоҳи умумӣ **input/output device - дастгоҳи вурудӣ ва хуруҷиро** ба худ ном гирифтаанд.

Рӯйхати истилоҳоти *маъмули дастгоҳҳои input/output device* - дастгоҳи вурудӣ ва хуруҷӣ ба таври зайл мебошанд: *keyboard* - калидсафҳа ё калидтахта; *mouse* - муш; *scanner* - пушигар, сканер; *digitizer* - рақамисоз; *light pen* - қалами нурӣ; *disk* - диск; *disk drive* - дискгардон; *CD ROM* - дискгардони нурӣ; *tape drive* - наворгардон; *joystick* - калиди ҳидояткунанда; *monitor* - намоишгар, сафҳаи намоиш; *printer* - чопгар; *plotter* - рассом; *modem* - модем; *audio card* - корди садо/овоз [278].

Истилоҳоти лексикаи компютерӣ марбут ба системаи нармафзор.

Дар таснифоти маъмулии манбаъҳои гуногун зимни тавзеҳот истилоҳоте мисол оварда мешаванд, ки қисмҳои гуногуни компютерро ифода мекунанд. Дар тавзеҳоти лексикаи компютерӣ феълҳои **коркард, қабул, интиқол** истифода гардиданд. Ҳама гуна амалҳои номбаршуда танҳо дар ҳолати мавҷуд будани барномаҳои мувофиқ метавонанд иҷро шаванд. Аз ҷумлаи истилоҳоте, ки ба системаи нармафзор дахл доранд, инҳо мебошанд: *ADA* - АДА (забони барномасозӣ), *APL* (*A Programming Language* - ЭПЛ (забони барномасозии сатҳи баланд), *Automatic data processing* - Пардозии худкори додаҳо, *Binary number system* - Системаи ададии мабнои ду, *CAD* (*computer aided design* - Тарроҳӣ бо кумаки компютер, *Data collection system* - Системи ҷамъоварии додаҳо, *Database of code* - Пойгоҳи барномаҳо (додашудаҳо), *DBMS* - СМПД, системи мудирияти пойгоҳи додаҳо.

Барномаи пайдарпайии фармонҳо, дастурамалҳоеро фаро мегирад, ки дастгоҳи техникӣ онҳоро ба роҳбарӣ мегирад. Ҳеч як дастгоҳи берунӣ бе системаи нармафзор фаъолият карда наметавонад. Бештари ширкатҳо барномаҳоеро танзим менамоянд, ки байни худ рақобат карда, барои беҳсозии воситаҳои техникӣ таҳаввулотро ба миён меоранд. Аз ин лиҳоз, миқдори системаҳои нармафзор нисбат ба дастгоҳҳои техникӣ доимо дар рушд аст. Ҳамкорӣ ва гуногунрангии байни дастгоҳҳо, барномаҳо ва шабакаҳо дар системаи компютер аз бисёр ҷиҳат бартариятро нишон медиҳанд. Аз ин рӯ, истилоҳоте, ки ҳамкориҳо ва алоқаи ин дастгоҳҳоро тавсиф мекунанд, миқдоран чандин маротиба аз истилоҳоти системаи

сахтафзор зиёд мебошанд. Гуногунӣ ва тағйирёбии системаҳои сахтафзор ва нармафзор дар лексикаи компютерӣ падидаҳои чун полисемия ва омонимияро ба вуҷуд меоранд.

Сленгҳои шабакавӣ чун қабати лексикаи компютерӣ. Вақте ки дар бораи сленгҳои марбут ба шабакаҳои компютерӣ сухан меравад, аломатҳои мушаххаси онҳо таъкид карда мешавад, ки онҳо аз истилоҳоти қаблан дар доираи лексикаи компютерӣ ташаккулёфта ба кулӣ фарқ мекунанд [278]. Шабака метавонад ду ва ё зиёда компютерҳоро ба худ пайваस्त намояд. Шабакаҳо метавонанд **local** – маҳаллӣ ва **global** – саросарӣ бошанд. Бо пайдоиши Интернет сленгҳои шабакаии ҷаҳонии компютер дар тамоми ҷаҳон ба вуҷуд омаданд. Ин на танҳо яке аз соҳаҳои босуръат рушдкунандаи саноати иттилоотӣ, балки дар самти илм як навгонӣ ба шумор меравад. Бо вуҷуди ин, тавассути шабакаҳои интернетӣ воситаи арзони алоқа барои даҳҳо миллион нафар одамон дар тамоми ҷаҳон дастрас гардид ва барои суҳбат, мубодилаи паёмҳо, тичорат, таҳсил, вақтхушӣ шароит фароҳам шуд, инчунин, баъзе инсонҳо ҳаёти ҳаррӯзаи худро бе Интернет тасаввур намекунанд. Ин раванд торафт мушкilotи иртиботӣ, аз ҷумла мушкilotи ахлоқӣ, психологӣ, ҳуқуқӣ ва монанди инро ба миён меорад. Номбар намудани содатарин масъалаҳои ҳар як соҳа сохтани истилоҳоти навро талаб мекунад. Бояд қайд намуд, ки ҳамакнун қоидаҳо ва меъёрҳои муайян дар соҳаи *netiquette* - ахлоқи шабакавӣ таҳия гардида, якҷанд истилоҳот дар “Вожаномаи компютер”-и Т. Шарифов (Толиби Розӣ) дарҷ гардидаанд:

rtfm - қабл аз дархости ёрӣ худатон заҳмат бикашед (яъне дастурамалро танбалӣ накарда бихонед); *spoiler* - харобкор; *flame* - посухи дағал; *handshake* - айнан "дастфишорӣ"; *net-police* – полиси шабака (маҳдудият барои онҳое, ки мехоҳанд ақида ва меъёрҳои худро дар Шабака ба дигарон маҷбуран бор кунанд).

Бояд зикр намуд, ки шабака ё худ шабакаии интернетӣ маҷмуи дастгоҳҳо ва системаҳои ба ҳам пайваस्त (мантиқӣ ё ҷисмонӣ) ва бо ҳам алоқоманд мебошад. Ба шабакаҳо метавон тавассути серверҳо, компютерҳо,

телефонҳо, роутерҳо ва ғ. пайваст шуд. Интернет роҳи муоширати оммавии байни одамоне мебошад, ки бо манфиатҳои гуногун муттаҳид мешаванд. Барои ин форумҳои интернетӣ, блогҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ мавриди истифода қарор доранд. Шабакаҳои иҷтимоӣ як навъ паноҳгоҳи интернетӣ шуданд, ки дар он ҳама метавонанд заминаи техникӣ ва иҷтимоиро барои эҷоди "ман"-и маҷозии худ пайдо кунанд. Ҳамзамон, ҳар як истифодабаранда имконият пайдо кард, ки на танҳо муошират кунад, балки самарани эҷодиёти худро бо шунавандагони чандмиллионнафараи як шабакаи иҷтимоии муайян мубодила кунад. Шабакаи интернет аксар вақт ҳамчун Шабакаи Умумичаҳонии Интернет ва Веби глобалӣ ё ба таври одӣ Веб ном бурда мешавад. Ин шабака дар асоси протоколи *TCP/IP (Transmission Control Protocol (TCP) and Internet Protocol) - Протоколи назорати интиқол (TCP) ва Протоколи Интернет* сохта шудааст. *Шабакаи умумичаҳонӣ (World Wide Web, WWW)* ва бисёр дигар системаҳои интиқоли маълумот дар асоси Интернет кор мекунанд. Дар нимаи соли 2015 шумораи истифодабарандагон ба 3,3 миллиард нафар расида буд. Ин бештар аз истифодаи васеи шабакаҳои мобилӣ бо дастрасии 3G ва 4G ба Интернет, рушди шабакаҳои иҷтимоӣ ва арзонтар шудани трафики Интернет вобаста мебошад [300].

Интернет имкониятҳои васеи техникиро барои муошират фароҳам меорад. Гайр аз он, дар Интернет пайдо кардани одамоне, ки манфиатҳои муштарак ва ақидаҳои шабеҳ доранд, хеле осон аст. Дар шабакаи мазкур шиносҳои гузаштаре пайдо кардан мумкин аст, ки бо сабаби шароити зиндагӣ дар тамоми дунё пароканда шудаанд. Барои ҳар як шахс аз ҷиҳати равонӣ оғоз кардани муошират дар Интернет осонтар аст. Ин сабабҳо таъсис ва рушди фаъолони веб-ҷомеаҳо ба миён оварда, ба гурӯҳҳои одамони манфиатҳои умумидошта муоширатро ба таври кушод фароҳам меорад. Чунин ҷомеаҳои интернетӣ дар ҳаёти тамоми ҷомеа, тадричан, муҳиммият пайдо мекунанд.

2.1.1. Сленги марбут ба чатҳо

Даҳсолаи охир бо рушди чашмгири васоити ахбори умум ва интиқоли иттилоот, муоширати компютерӣ шуҳрат ёфтааст. Дар замони ҳозира аксарияти муоширати инсонҳо тавассути технологияҳои компютерӣ, махсусан, ба воситаи Интернет сурат мегирад. Имрӯз Интернет чузъи чудонопазири фарҳанги ҷомеа ва яке аз унсурҳои асосии ташаккули тамаддуни муосир маҳсуб мешавад. Шакли муоширати компютериӣ ғайримустақим усули ғавран дастрас кардани иттилоот, имконияти муоширати одамоне, ки дар манотиқи гуногуни дунё қарор доранд, новобаста аз наҷод, мавқеияти иҷтимоӣ, навъи машғулият ва синну сол мебошад.

Компютер на танҳо тарзи истифода аз иттилоот, балки тасаввуроти моро нисбат ба муошират низ дигаргун мекунад. Дар иртибот бо ин, дар бораи муоширате, ки тавассути компютер ҳамчун навъи махсуси муошират сурат мегирад, суҳан рондан зарур аст. Номи маъмултари ин шакл муоширати компютериӣ ғайримустақим (*computer-mediated communication*) мебошад [8]. Дар иртибот бо номи нави шакли муоширати мазкур, инчунин, суръати ғайриодии рушди он, анъанави ягонаи таҳқиқоти он ҳанӯз ташаккул наёфтааст. Донишмандоне, ки ҷанбаҳои забоншиносии татбиқи муоширати компютериӣ ғайримустақимро баррасӣ мекунанд, ақидаҳои илмии гуногунро пайравӣ менамоянд. Ин боиси гуногунии истилоҳоти истифодашаванда мешавад, ки тавсифи соҳаи нави муоширатро мушкил мегардонад.

Чат яке аз жанрҳои гуфтугӯӣи компютерӣ, воситаи муҳимми коммуникативӣ ва имконияти навоарона дар муносибатҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ мебошад. Чат як жанри омехта дар байни нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ буда, навъи тамоман нави фаъолияти нутқ мебошад, ки тавассути компютер сурат мегирад. Ин навъи миёнарави муоширати шифоҳӣ-хаттӣ буда, хусусиятҳои интиқоли паёмҳои электрониро дорад [11].

Сленгҳо аз нигоҳи сохтор низ ба мисли дигар вожагони забон шаклу таркиби ба худ хос доранд ва дар доираи қоидаву қонунҳои калимасозии забон шакл мегиранд. Сленги чатҳоро аз рӯйи сохтор дар забони англисӣ ба якчанд гурӯҳҳо метавон тақсим намуд:

1. Ихтисора.
2. Калимаҳои кӯтоҳқардашуда.
3. Калимаҳои бо аффиксҳо сохташуда.
4. Эрративҳо.
5. Неологизмҳо.

Ба гурӯҳи аввал "**ихтисорот**" ва ё худ "**аббревиатсия**", унсурҳои ихтисоршудаи забониву иттилоотиро метавон шомил намуд, ки дар як таркиб, яъне дар як воҳиди маҷмуи иттилоотӣ ва воҳиди забонӣ ҷамъ оварда шудаанд:

10x (thanks) – ташаккур; **Abt (about)** – дар бораи, оид ба; **ADL (all day long)** – тамоми рӯз; **AFAIK (as far as I know)** – то ҷое, ки ман медонам;

AFAIR (as far as I remember) – то ҷое, ки ман дар ёд дорам; **AFK (away from keyboard)** – (дур аз клавиатура) - барои нишон додани он истифода мешавад, ки истифодабаранда компютерро тарк кардааст (одатан муддати тӯлонӣ ҳозир) ва ба зудӣ бармегардад.

Ба гурӯҳи дувуми "**ихтисорот**" мо калимаҳоеро дохил карда метавонем, ки бо роҳи ихтисор шудани як қисми калима сохта шудаанд ва ин калимаҳоро низ яке аз намудҳои махсуси ихтисорот ҳисоб кардан мумкин аст:

Abs (abdominals) – шикам; **Acc (account)** – аккаунт (суратҳисоб); **Admin (administrator)** – администратор (мамур); **Anon (anonymous)** – қорбари беном; **Apoc (apocalypse)** – апокалипсис; **App (application)** – барнома; **Awk (awkward)** – вазъи ногувор; **Bro (brother)** – бародар, (ин маънои танҳо бародари хуниро надорад, метавонад ба маънои дӯсти хуб ҳам истифода шавад); **Cam (camera)** – камера; **Cig (cigarette)** – сизарета; **Cuz (because)** – зеро, барои он ки; **Dat (that)** – ин, он; **Fab (fabulous)** –

афсонавӣ, олӣ; **Fave (favourite)** – дӯстдошта, **Gram (Instagram)** – шабакаи иҷтимоии Инстаграм; **Hols (holidays)** – ид, рӯзҳои истироҳат; **Lil (little)** – ишора кардани чизе ё касе, ки бо андом, синну сол хурд мебошад.

Ба гурӯҳи сеюм калимаҳое дохил мешаванд, ки бо аффиксҳо сохта шудаанд. Дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ аффиксатсия яке аз роҳҳои сермаҳсули калимасозӣ ба шумор меравад, ки дар ин низом калимаҳои нав бо пешванду пасванди калимасоз ва миёнвандҳои гуногун сохта мешавад ва ин воситаҳои калимасозӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ хеле фаровонанд [53, с. 88-89]. Ба гурӯҳи сеюми сленгҳо метавон вожагони зеринро шомил донист, ки баъзе аз ин калимаҳо дар шакли сленг ба забони тоҷикӣ иқтибос шудаанд ва дар гуфтугӯи шахсони машғули соҳа истифода мешаванд:

Addy (address) – суроға; **Avie, avy (avatar)** – аватар, акси профили корбар; **Bestie (best friend)** – рафиқи наздиктарин; **Burgerista** – марде, ки дар тарабхонаи фастфуд кор мекунад; **Celly (cell phone)** – телефони мобилӣ; **Fashionista** – шахси ба мӯд шавқманде мебошад, ки ба охири тамоюлҳо пайравӣ мекунад.

Гурӯҳи чоруми сленгҳо дар забони англисӣ бо унвони "эрратива" муаррифӣ мешавад, ки истилоҳи "эрратева" ба маънои дидаю дониста вайрон кардани меъёр фаҳмида мешавад. Ба ин гурӯҳ сленгҳои аз ҷиҳати имлои грамматикӣ нодурустро нисбат медиҳем, ки ҳангоми хондани аввал камтар фаҳмо мебошанд:

Wut – бар ивази **what**; **Dat** – бар ивази **that**; **Da** – бар ивази **the**; **Teh** – бар ивази **the**; **Ov** – бар ивази **of**; **Picsher** – бар ивази **picture**; **Awl** – бар ивази **all**; **Lawl** – бар ивази **lol**; **Luv** – бар ивази **love**; **Bruh, broseph** – бар ивази **brother**; **Ma** – бар ивази **my**; **Cuz** – бар ивази **because**; **Buszay** – бар ивази **busy**; **Gud** – бар ивази **good**; **Hav** – бар ивази **have**; **Butiful** – бар ивази **beautiful**; **Jeenyus** – бар ивази **genius**.

Зикри ин нукта муҳим аст, ки ин намуди сленгҳо дар мукотиба ва муоширати ҷавонони машғули самти технологияҳои компютерӣ дар забони тоҷикӣ низ мушоҳида мешаванд ва дар заминаи онҳо сленгҳои хоси забони

точикӣ низ ташаккул ёфта истодаанд, ки дар қисматҳои дахлдори рисолаи илмии худ ин масъаларо матраҳ хоҳем намуд.

Ба гурӯҳи панҷуми сленгҳои забони англисӣ сленгҳоеро шомил менамоянд, ки онҳоро бо унвони “наввожаҳо” ва ё худ **"неологизмҳо"**, яъне калимаҳои нав ном мебаранд. Ин гурӯҳи сленгҳо ба ҳамон намуди сленгҳои ишора мекунанд, ки мафҳумҳо ва мавзӯҳои навро фарогир мебошанд:

Anglo-klaxon – одатан одамони соҳибзабони англисиро дар назар дорад, ки амрикоӣҳо ишора менамояд; **Bicurean** – муносибати гӯштхӯрҳо ва гиёҳхӯронро (вегетарианҳо) дар назар дорад; **Birth vegan** – шахсе, ки ҳеҷ гоҳ гӯшт нахӯрдааст; **Car sandwich** – вазъе, ки дар он як автомобил дар байни ду автомобили боркаши калон ба садама дучор мешавад.

Аз нуқтаи назари расмӣ, чат воситаи хаттии алоқа мебошад, зеро муоширатҳо, паёмҳо дар шакли ҳарф, рақам ва аломатҳои дигар мефиристанд ва қабул мекунанд. Аз тарафи дигар, чат бисёр сифатҳои муоширати шифохӣ дорад: [271]. 1) муошират дар суҳбатҳо дар ҳолати оромона, ки расмият вучуд надорад, сурат мегирад; 2) суҳбатҳои таҳлилкардаи чат бо мавзӯҳои ҳамарӯзаи муошират монанд ҳастанд; 3) жанрҳои асосӣ дар чат муколама ва полилог (суҳбати чанд кас) мебошанд; 4) ҳангоми муошират, эмотсионалҳо, пиктограммаҳо, ки дорои тасвири эҳсосоти алоҳида мебошанд, истифода мешаванд.

2.1.2. Сленги хизматрасонии шабакавӣ (Web services)

Web service як барномаи шабакавӣ мебошад, ки бо дархостҳои **HTTP (HyperText Transfer Protocol)** - протоколи интиқоли гиперматн аз муштариён фармонҳо қабул мекунад, одатан, дар веб-браузерҳо хизмат мерасонад. Веб-сервер дархостҳоро қабул карда, посухҳо дар якҷоягӣ бо сафҳаи **HTML (HyperText Markup Language)** - забони аломатгузори гиперматн, тасвир, файл, медиа-чараён ё маълумоти дигар бар мегардонад. Веб-серверҳо заминаи шабакаи умумичаҳонии Интернетро ташкил менамоянд. Бо васеъ шудани доираи хизматҳои шабакавӣ, веб-серверҳо ҳамчун шабаҳои ёрирасон барои серверҳои барномаҳо бештар истифода

мешаванд, ё худ ичрои чунин вазифаҳоро таъмин мекунанд. Забоне, ки дар он муштариён ва серверҳои веб муошират мекунанд **HTTP (HyperText Transmission Protocol)** номида мешавад. Барои фиристодан ва қабул кардани ҳуҷҷатҳои гипермедиа ҳамаи веб-барномаҳо бояд HTTP-ро дастгирӣ кунанд.

Дар раванди кор бо технологияи муосир як қатор сленгҳои шабакавӣ ба чашм мерасанд, ки бештари онҳо дар шакли ихтисора истифода мешаванд:

Amazon Cloud Drive - хизматрасонии захиравии амазон, *Amazon Simple DB* - Хизматрасонии анбори иттилооти амазон, *FCL* - Чорчӯбаи китобхонаи синфӣ, *REST (Representational State Transfer)* - интиқоли ҳолати намоиш, *RPL* - ББД барномаи боргирӣ аз дур, *SOA* - шакли хизматрасонӣ, *SOAD* - ТТХМ таҳлил ва тарҳи хизматрасонӣ бо ашё, *SOAP* - ПСДА протокол оид ба дастрасӣ ба ашё, *UDDI* – (ТКТУ) тавсиф, кашф ва тамомият, умум, *VoiceWebApplication (VWA)* - дархостномаи овозии веб, *WindowsLive ID* - ПБ наёмфиристии боэътимод [287].

Яке аз роҳҳои самараноки тавсеаи луғати истилоҳоти компютерӣ дар бисёр забонҳо, аз ҷумла англисӣ, ихтисорот мебошад. Ба гуфтаи С.А. Володкова, "истифодаи васеи ихтисораҳои мухталиф як навъ посух ба ташаккули босуръат инкишофёбандаи таркибҳои бисёрчузъии истилоҳот дар ҳама забонҳои махсус мебошад" [36, с. 7].

Аз мисолҳои дар боло зикргардида маълум гардид, ки тамоми сленги хизматрасонии шабакавӣ бо сабаби аз ҷиҳати сохтор мураккаб будан, ё ин ки шакли ибора доштан дар матн бо шакли ихтисорот истифода мешаванд. Тибқи гуфтаҳои Д. Кристал, «ин усули ташаккули калима, ҳамчун ихтисора, то соли 1839 маъмул гашт, зеро дар забони англисӣ ибораҳои одӣ бо шакли ихтисора ба монанди ОК ('all correct' - ҳама дуруст'), PDQ ('pretty damn quick' - лаънатӣ), GT ('gone to Texas - ба Техас рафтанд ') ба кор бурда мешуданд [288, с. 120]. Аён гардид, ки дар ин мисолҳо на калимаҳо, балки ибораҳои пурра ихтисор шудаанд. Д. Кристал, инчунин, қайд мекунад, ки

корбурди ихтисорот ҳамеша созгор аст, аммо дар асри XX пайдоиши ихтисорот дар илм, техника ва дигар соҳаҳои махсус бештар ба назар мерасад. Забоншиноси мазкур қайд менамояд, ки «the fashionable use of abbreviation — a kind of society slang — comes and goes in waves, though it is never totally absent. In the present century, however, it has been eclipsed by the emergence of abbreviations in science, technology, and other special fields» [288, с. 120].

Истифодаи ихтисороти умумии маъмул як навъ жаргони иҷтимоӣ ба шумор рафта, ҳамеша рушд мекунад. Дар замони ҳозира он бо пайдоиши ихтисороти илм, техника ва дигар соҳаҳои махсус омехта гардидааст. Бояд тазаққур дод, ки ихтисороти самти технологияҳои иттилоотӣ нисбат ба дигар соҳаҳо бештар ба чашм мерасанд.

2.1.3. Таснифоти гурӯҳҳои мухталифи сленги компютерӣ

Дар маъноҳои луғавии истилоҳот вазифаи номинативӣ мавҷуд мебошад, ки лексема ашро номбар мекунад ва онро бо олами объективӣ мепайвандад. Иҷрои вазифаи номинативии сленгҳои компютерӣ робита бо ашро, падидаҳои олами махсус, олами корбарони компютерро ошкор мекунад. Лексикаи компютерие, ки, махсусан, сленгҳои компютерро дар бар мегирад, ба гурӯҳҳои гуногун тақсим мешавад. Дар ин ҷо гурӯҳбандии сленгҳо дар асоси таснифоти Е. Н. Галичкина анҷом дода шуд:

1. Сленги шахсоне, ки ҳамаи соҳаҳои технологияҳои иттилоотиро хуб медонанд. Сленги ин гурӯҳи мутахассисону корбарон хеле сершоха буда, дар навбати худ ба чунин зергурӯҳҳо тақсим мешавад:

а) номинатсияҳое, ки дар истилоҳот синоними яквожа надоранд ва муқоисаи муфассали шахсони бо компютер алоқамандро ифода мекунад, ба монанди: *doco* - шахсе, ки ҳуҷҷат менависад, *bannerman* - шахсе, ки бо баннерҳо сарукор дорад;

б) сленгҳои арзёбии маҳорати корбарии барномасозон: *lamer* - корбари бетаҷриба, ки намехоҳад илми информатикаро омӯхта бошад; *flamer* - корбари зиддунақизи шабакавӣ, *pain in the net*, *script kiddie*, *read-*

only user, weasel, twink - корбари ноқобил, *neohacker* - хакери бетаҷриба, ки барои фаъолияти худ барномаҳои тайёрро истифода мебарад, *laker* - узви форуми шабакавӣ, ки наёмҳои худро хеле кам мефиристад, аммо наёмҳои ҷама бегонагонро меҳонад, *chomper* - чомпер, *loser* - бебарор.

Зергурӯҳи дигаре вучуд дорад, ки бо сленгҳои дар боло овардашуда мазмунан муҳолифат мекунад ва дараҷаи баландтарини малакаи компютери ро ифода мекунад: *agile* - методологияи фасеҳи рушд, ки хоҳиши муштариёро ба назар мегирад ва мутобиқ мекунад. Он касбияти истисноӣ, мустақилият ва мустақилияти гурӯҳ, масъулият ва иштироки муштаракро дар назар дорад, *scrum muster* - ба гурӯҳ дар ҳалли мушкилот, то ҳадди имкон самаранок кор кардан ва ҳавасмандгардонӣ кумак мерасонад. Дар миёнаравӣ байни даста ва фармоишгар кумак мерасонад, *advanced user* - ин корбари ботаҷрибаи компютер мебошад, *guru* – шахси хирадманд, донишманд, *wizard* – соҳир, афсунгар, *superprogrammer* - абарбарномасоз .

в) сленгҳои номинатсияҳои ҳаҷвӣ: *sys-frog*- маъмури система, *system jock*- барномасозии система,

г) номҳои пайравони ягон системаи амалиётӣ: (*winduzyatnik* - корбари системаи амалиётии Windows, *unixoid* - истифодабарандаи UNIX), забони барномасозӣ (*rapist* - барномасоз дар SI), навъи компютер (*Apple* - корбари компютери Apple Macintosh, *Scrapper* - корбари компютери кӯҳна) бозиҳо (*Quaker* - як мухлиси бозиҳои Quake аст, *doomer* - як мухлиси Doom аст).

2. Сленги марбут ба корбарони компютер ва номҳои амали инсон ва воқуниши компютер: ба гурӯҳи мазкур бештар феълҳо дохил мешаванд: *beam* - тавассути почтаи электронӣ фиристондан, *polish* - барномаи хаттиро мукамал гардондан, *bang* - вайрон кардан, нобуд кардани иттилоот.

Мисолҳои сленги гурӯҳи дуҷум лексемаҳои *spat* (дар бораи принтер) - чоп кардан дар компютери сиёҳӣ, *grovel* (дар бораи барнома) - амалҳоро

оҳиста иҷро мекунад, аммо иҷрои вазифаро аз даст надода, **breakpoint** - ҷое, ки барнома қатъ карда шуд, **barf** - паёми хатогӣ додан, кашидан, **howling** - вазъи муоширати бомуваффақият тавассути модемҳо, **ring** - рақамгирии номуваффақ (дар бораи модем), **software failures** - нокомӣ (дар бораи нармафзор).

3. Сленгҳои марбут ба **НОМҲОИ ТАҶҲИЗОТ, ҚИСМҲО ВА ЧУЗЪҲОИ КОМПЮТЕР**: ин гурӯҳи сленгҳо номҳои қисмҳои компютер ва дастгоҳҳои иловагиро фаро мегирад: **personal computer** - компютери инфиродӣ, **wire** – сими компютер, **drive** – дискгардон, **impact dot matrix printer** - чонгари матритса, **mouse** – мушак, **scatter rug** – майдончаи тағи муш, **central processor unit** - ВПМ - Воҳиди пардозии марказӣ, **smaller items** – микросхемаҳо ё схемаҳои хурд, **hard disc** – диски сахт, **keyboard** – клавиатура,

Номҳои маҳсулоти нармафзор, барномаҳои инфиродӣ, фармонҳо ва файлҳо: **file** – файл, **computer virus** - вируси компютерӣ, **soft failure** - садама дар барнома, **disk operating system with virtual storage** - системаи амалиётии DOS, **antiviral product** - барномаи зидди вирусӣ, **software** – (нармафзор) барномаи русии экран.

Номҳои амалиёт ва амалҳои инфиродӣ: **attack** - системаи мудофиаро вайрон кардан, **handle keyboard** - кор бо клавиатура, **handle mouse** – бо мушак кор кардан, **be without responding to** - бе посух будан, **re-boot; re-load, reboot** - компютерро бо се тугма фаъол кардан.

4. Сленги бозиҳои компютерӣ: оғози ташаккули сленги бозиҳои компютерӣ дар Тоҷикистон ба охири асри XX ва ибтидои асри XXI рост меояд ва он ба паҳн гардидани компютерҳои инфиродӣ, коркарди бозиҳои компютерӣ алоқаманд аст, ки бо мурури замон ба Интернет ворид гардиданд ва дар давраи ҳозира бисёри онҳо серистеъмол мебошанд. Густариши сленги бозиҳои компютерӣ он мусоидат мекунад, ки онлайн-бозиҳо дар вақти воқеӣ сураат мегиранд, ҳол он ки бозигарҳо на танҳо тавассути персонажҳои бозӣ, балки ҳангоми суҳбат бо овоз ва ё матни чат

хамкорӣ мекунад. Қобили зикр аст, ки Интернет фазоро ба дараҷае васеъ кард, ки дар бозӣ бозигарон аз кишварҳои гуногун имконияти иштирокдоранд. Аз ин рӯ, суҳбат метавонад, якбора ба чанд забон сурат гирад ва ҳар қорбари бақайдгирифта метавонад, ба тамоми суҳбат ва ё як шоҳаи он ҳамроҳ шавад. Баробари бозиҳои қорӣ, ки ҳаррӯза дар муддати 24 соати шабонарӯз сурат мегиранд, дар Тоҷикистон ва дар хориҷа ба истилоҳ варзиши компютерӣ ва ё варзиши электронӣ ҳам вусъат ёфта истодааст. Чандин миллион мухлисон имкон доранд қараёноти мусобиқоти электрониро пайгирӣ намоянд ва шарҳи бозиро бо забони интихобкардашон гӯш кунанд. Нутқи қараёни мусобиқоти электронӣ, бешубҳа, миқдори зиёди калимаҳо ва ибораю таркибҳои рехтаи хоси сленги бозии компютериро фаро мегирад.

Сленги бозигарони бозиҳои компютерӣ (геймерҳо) ҳам хусусиятҳои ба худ хос дорад. Барои мисол, чанд калимае, ки бозигарон истифода мебаранд: *armours* – *тирҳо*, *boots, robots* – *бозигарони бозиҳои компютерӣ*, *zone* – *ҷойи амалиёт*, *clash* – *туфанги Калашников*, *wizard* – *ҷодугарӣ*, *upgrade* – *такмилдиҳӣ*; *муосиркунонӣ*.

Сленги бозиҳои компютериро метавон, ба ду гурӯҳи асосӣ ҷудо кард – *умумӣ* ва *маҳаллӣ*. Хусусияти сленги *умумӣ* аз он иборат аст, ки лексикаи он дар ҳамаи бозиҳо новобаста аз кишвар, истифода мешавад. Масалан, бозигари бетачриба, ки ба механикаи бозӣ сарфаҳм намеравад, дар ҳама ҷо якхела – “*нуб*” (*анг. Noob* – ношинос, навқор) ном мебаранд, бозигароне, ки гузоштани маблағи воқеӣ барои ноил гардидан ба муваффақиятҳо дар бозиро афзалтар меҳисобанд, низ дар ҳама ҷо якхела – “*донатор*” – *donator* ном мебаранд.

Сленги бозии *маҳаллӣ* сленге мебошад, ки ба ҷомеаи мушаххаси бозӣ хос аст. Масалан, дар бозии “*StarCraft*” калимаи танҳо хоси ин бозӣ – “*GOSU*” вомерӯрад, ки ҳамчун “*God of StarCraft Universe*” – “*Худои коинот StarCraft*” тафсир мешавад ва хусусияти нерумандӣ ва

соҳибтаҷриба будани бозингарони ин бозиро нишон медиҳад [82, с. 170-174].

5. **Сленги интернетӣ.** Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI дар натиҷаи инқилоби илмӣ-техникӣ системаи беназиру навоаронаи иртиботот, яъне Интернет ба вучуд омада, ба низоми муҳобирот ва мубодилаи иттилоот дигаргуниҳои комилан навро ба миён овард. Ҳамакнун, талабот ба Интернет ба як омили зарурии иртиботи умумӣ дар тамоми соҳаҳо ва, махсусан, дар Интернет соҳаи илм, техника ва иқтисодиёт табдил шудааст. Дар робита бо ин, дар солҳои 60-уми асри гузашта дар ИМА ҳамчун шабакаи таҷрибавии иттилоотӣ арзи ҳастӣ карда, баъдтар зуд дар ҳамаи намудҳои фаъолияти инсонҳо густариш пайдо кард ва як шоҳроҳи маҷозии бузурги иттилоотиро ташкил дод, ки он дар як муддати кӯтоҳ тамоми ҷаҳонро фаро гирифт. Нахустин e-mail дар соли 1972 аз ҷониби олимони ҳамкори соҳаи физика, ки системаи ягонаи компютерӣ дар низоми фаъолият онҳоро муттаҳид мекард, мавриди татбиқ қарор дода шуд. Интернетро дар шакли имрӯзаи он метавон, ҳамчун омехтаи телевизион, рӯзнома, маҷаллаҳо, сарчашмаи иттилоот тасаввур кард, ки он дорои имкониятҳои густурда ва иқтидори беназир аст, ки барои дастрас намудани маълумот аз тамоми соҳаҳои фаъолияти инсон дар муддати кӯтоҳтарин имконият фароҳам меорад [33, с. 35-51].

Амалкарди Интернет дар доираи муайяни лингвистӣ сурат мегирад, ки ба мо имкон медиҳад, онро падидаи махсуси ҳаёти лингвистии инсоният ҳисоб намоем, зеро дар заминаи он таҳқиқи рушди забон, мутобиқати он ба шароити суръати калони навоарӣ имконпазир гардид. Аз нуқтаи назари рушди забони англисӣ дар системаи Интернет пайдоиши воҳидҳои нави луғавӣ дар шароити муоширати электронӣ, ки бо ёрии роҳҳои анъанавии калимасозӣ: пешвандӣ, пасвандӣ ва ба гунаи ин ба вучуд омадаанд, зикр кардан зарур аст. Дар байни калимаҳои нави бештар серистеъмол калимаҳои мураккаб, ки аз сленгҳои ҷудоғона сохта шудаанд, бештар ба назар мерасанд: *spam* - *номҳои навҳои гуногуни таблиғоти интрузивӣ дар*

Интернет, *shoot off* - аз шабака ҷудо шудан, *homepage* - сафҳаи хонагӣ бо истифода аз се тугма, *mouse* (mouseclick), *web* (webmail, www), *click* (one-click), *net* (netnews, usenet), *hot* (hotmail, hotlink), *bug* (BugNet). Инчунин, калимаҳое, ки бо пешванди e- сохта шудаанд, низ серистеъмоланд: e- (*email*, *e-books*), *cyber-* (*cyberspace*, *cyberculture*), *hyper-* (*hypertext*, *hyperlink*).

Дар интернет-блогҳо метавон ба теъдоди зиёди сленгҳои ғайримеъёрии англисӣ дар шакли транскрипсия ва ё транслитератсия дучор омад: *коксакер*, *блокхед*, *шут-кикер*. Ин гурӯҳи сленгҳо вазифаи эвфимистиро иҷро мекунанд ва бо намуди зебо ва экзотикии ҷаззоби хоси калимаҳои англисӣ ба ҷойи калимаҳои “номатлӯб” кор фармуда мешаванд.

Набояд сохтори доираи луғавӣ-маъноиро ҳамчун як чизи доимию тағйирнопазир ҳисоб кард. Бисёр калимаҳо вобаста аз тағйир ёфтани тамоилҳои лингвистӣ ва фаролингвистӣ аз як бахши доираи луғавӣ-маъноӣ ба дигараш мегузаранд. Баъзе калимаҳо, ки дар луғатҳои вожаҳои иқтибосӣ нашри соли 1907 ва нашри соли 1910 сабт шудаанд, дар он шакле, ки онҳо дар он давра истифода мешуданд, аз истеъмол баромаданд ва ба қатори архаизмҳо дохил шуда, дар ҳошияи наздики маркази фазо ҷой мегиранд, калимаҳои дигар аз ҳошия ва ё фазои наздики марказ ба ядроии марказ мегузаранд, ба мисоли *CD*, *SMS*.

6. Сленгҳои ҷиноятҳои компютерӣ ва иттилоотӣ: компютеризмҳои ин гурӯҳ аксар вақт баҳои манфӣ доранд. Ин воҳидҳои луғавӣ равандҳоеро инъикос мекунанд, ки дар барномаҳо нокомӣ ба вучуд меоранд, онҳо шахсонеро номбар мекунанд, ки дар раҳна кардани барномаҳои дигарон иштирок мекунанд ва худи барномаҳоеро, ки барои вайрон кардани барномаҳои дигар пешбинӣ шудаанд, ба вучуд меоранд. Сленгҳое, ки ба ин гурӯҳ дохил мешаванд, ба таври зайл мебошанд: *hacker* - дуздони бетачриба, ки барои фаъолияти худ барномаҳои тайёрро истифода мебаранд, *Phreak* - қаллобӣ дар заминаи истифодаи ғайриқонунии шабакаҳои телефонӣ, масалан, бастании системаҳои биллингӣ (системаи

биллинг), занг задан аз ҳисоби каси дигар, ғайриқонуни, ғӯш кардани телефонҳо дуздии паролҳо (PIN-код).

Номгӯйи баъзе вирусҳои компютерӣ: *Storm* – тӯфон, *Sasser* – кирм, *Nimda* - ҷаҳони киберҷинояткориро соли 2001 ба бод дод ва ба зудӣ ба қуллаи баланд баромад, «*Melissa*» - вируси нави давраи нав - давраи почтаи электронӣ буд. Дар бораи дискетҳо фаромӯш карда, ин вирус аввалин шуда, худро ба замимаҳои почтаи электронӣ фирисод, *Code Red I* ва *Code Red II*, *trojan virus*.

Ҳамин тавр, аз мисолҳои дар боло овардашуда метавон қайд кард, ки лексикаи компютерӣ сленг ва вижагиҳои соҳаҳои гуногунро фаро мегирад ва ҳар як соҳа дар алоҳидагӣ бо рушду такомули илму техника ҳамеша дар раванди тағйирёбӣ ва ташаккулёбӣ мебошад.

2.2. Таснифоти сохтори истилоҳоти компютерӣ ва технологияҳои ИТТИЛООТӢ

Хусусияти таснифоти сохтори истилоҳоти компютерӣ мавҷудияти воҳидҳои истилоҳии моно ва полилексемиро ба вучуд меоранд, ки аз ҳамдигар фарқ доранд. Истилоҳоте, ки аз як реша иборат мебошанд, онҳоро якчӯзба меноманд ва истилоҳоте, ки сохтори мураккаб доранд ва ду ва зиёда решаҳоро дар бар мегиранд, истилоҳоти бисёрчӯзба гуфта мешаванд [169].

Истилоҳоти одии якреша мувофиқи таснифоти С.В.Гринева ба гурӯҳи истилоҳоти моноксемии як калима дохил мешаванд. Дар аксари мавридҳо, ин истилоҳҳо ба воситаи тағйири маъноӣ ташаккул меёбанд, ба монанди равандҳои маъмулии истилоҳот, вақте ки калима тавассути ихтисос, ё интиқоли маҷозӣ, ё истиоравӣ маъноӣ аслиаш тағйир меёбад [55]. Яке аз намунаҳои *моноксемҳо* дар таҳқиқи луғавӣ-маъноӣ инҳо мебошанд: *modem* – модем (дастгоҳи канорӣ барои пайвасти кардани як компютер ба компютери дигар, ки тавассути хати телефон истифода мешавад), *monitor* - монитор (дастгоҳе, ки барои намоиши иттилоот истифода мешавад), *mouse* – муш (дастгоҳи канорӣ, ки барои нишон

додани маълумот дар монитор истифода мешавад), **printer** – принтер (дастгоҳи канорӣ, ки маълумотро аз компютер ба тасвири чопшуда табдил медиҳад), **bit** – бит (воҳиди одии иттилооти компютер), **boot** – бут (раванди воридкунии маълумот ё ба кор даровардани системаи амалиётӣ дар компютер; одатан, баробари ба кор андохтани компютер рух медиҳад), **bug** – хато (қисми барнома, ки, одатан, боиси вайрон шудани кори компютер мегардад; аксар вақт дар чатҳо ё навсозиҳои барнома ислоҳ мешуданд), **byte** – байт (воҳиди хурди ниғаҳдори маълумот; 8 бит; одатан як аломат дорад), **click** – фишор додан, (вақте ки корбар тугмаи муширо фишор медиҳад ва дар навбати худ ба компютер фармон медиҳад), **drag** – кашиш (вақте ки корбар бо муш нишона ё ҷузвдонро нишон медиҳад, тугмаро паҳи мекунад ва тугмаро напартофта, нишона ё ҷузвдонро ба ҷои дигари компютер бидуни раҳо кардани тугма, интиқол медиҳад) ва монанди ин.

Мафҳуми калима ва истилоҳоти ба ҳам алоқаманд таркибҳои истилоҳи бисёрҷузъиро дар бар мегирад, ки бидуни вайрон кардани омезишҳои маъноии он, тағйироти ҷузъӣ дар он ғайриимкон мебошад. Нақши муҳим дар татбиқи намунаҳои гуногуни истилоҳот мутобиқати маъно ва сохтори морфологии ҳар ду забони муқоисашаванда мебошад. Дар сохтори ҳар ду забон бештар ибора ва таркибҳои номӣ ва феълиро мушоҳида кардан мумкин аст. Аз қисми зиёди воҳидҳои луғавии забон миқдори ками истилоҳоти компютерӣ аз ду ё се ҷузъ иборат мебошанд, зеро бештари истилоҳот аз решаи асосии исмӣ иборатанд. Истилоҳоти таркибии **дучузъа** аз ду реша иборат буда, решаи якум асосӣ (марказӣ) мебошад ва решаи дуюм ба бештар вазифаи муайянкунанда меояд, яъне вазифаи муайянкунӣ дорад. Дар чунин ибораҳо, ҷузъи асосӣ, одатан, бо исм ифода меёбад ва ҷузъи муайянкунанда метавонад бо тарзҳои гуногун ифода ёбад. Истилоҳоти компютерӣ аксар вақт бо решаҳои **исм + исм (N+N)**, **исм + сифат (Adj + N // N+Adj)** сохта мешаванд. Истилоҳоти мураккаб бештар аз рӯйи чунин моделҳо сохта мешаванд.

Таркиб ва ибораҳои исмие, ки ашё ва ҳолати амалро ифода менамоянд, ба вазифаи исм омада, чузъи асосии худӣ ҳамин истилоҳ ба шумор меравад. Қолабе, ки иборай *исм+исм (N+N)* мебошад, дар он чузъи асосӣ ба чузъи дуҷум маъмулан тобеъшаванда буда, дар забони тоҷикӣ ин гуна истилоҳот бештар бо бандакӣ изофӣ сохта мешаванд: *double click* – *клики дучанд*, *scroll bar* – *панели паймоиш*, *word processor* – *процессори калима*, *tool bar* – *панели асбобҳо*, *fax message* – *паёмаки факс*, *electronic system* – *системаи электронӣ*, *domain name* – *номи домейн*, *home page* – *саҳифаи хонагӣ*, *laser printer* – *принтери лазерӣ*, *operating system* – *низому амал*, *open source* – *манбаи кушода*, *search engine* – *системаи ҷустуҷӯӣ*, *shift key* – *калиди баст*, *user interface* – *интерфейси корбар*, *text editor* – *муҳаррири матн*.

Барои таҳлил, агар иборай аввал *double click*-ро гирем, дар он чузъи асосӣ (тобеъкунанда) *click* буда, чузъи тобеъшаванда *double* мебошад ва тавре ки мебинем, дар забони тоҷикӣ ҳангоми тарҷума бо бандакӣ изофӣ, яъне *клики дучанд* сохта шудааст. Аз мисолҳои зикргардида маълум гардид, ки ҳамаи ибораҳои истилоҳоти компютерӣ аз чузъи асосӣ (тобеъкунанда) ва чузъҳои вобаста иборат мебошанд, ки ин гуна қолабҳои исмӣ дар калимасозӣ сермаҳсул ба шумор рафта, ба афзоиши миқдори истилоҳоти компютерӣ дар соҳаҳои гуногун мусоидат мекунад.

Қолаби *Adj + N // N + Adj* иборат аз сифат ва исм буда, чузъи тобеи он вазифаи муайянкунандаро иҷро менамояд: *negative indent* – *ишораи манфӣ*, *federal computer* – *компютери федералӣ*, *nested function* – *функсияи лонавӣ*, *lighted keyboard* – *клавиатураи равшан*, *local administrator* – *маъмури маҳаллӣ*, *logical operator* – *оператори мантиқӣ*, *iconic interface* – *интерфейси тасвирӣ*, *immediate access* – *дастрасии фаврӣ*, *indexable web* – *шабакаи индексшаванда*, *hard drive* – *диски сахт*, *hidden network* – *шабакаи пинҳонӣ*, *fake antivirus* – *антивируси қалбакӣ*. Дар ин ҷо сифат дуҷумдараҷа буда, чузъи муайянкунанда аст. Он мафҳуми ифодакунандаи исми амалро ҳамчун доминант тавсиф мекунад. Чузъи вобаста, яъне тобеъшаванда ба

вазифаи муайянкунанда омадааст. Сохташавии ин гуна истилоҳот дар забони тоҷикӣ низ ба воситаи бандаки изофии – **и** сурат мегирад ва ин қолаб, яъне **сифат +исм** яке аз қолабҳои маъмултарин ва серистеъмол ба шумор меравад. Дар забони тоҷикӣ бандаки изофӣ дар байни сифати муайянкунанда ва исми муайяншаванда истода дар ҳамбастагӣ пеш аз сифат, яъне бо исм меояд. Ин яке аз намудҳои содатарин ва маъмултарин таркиби истилоҳи дучузъӣ мебошад. Истилоҳ (ибора) аз чузъи марказӣ иборат буда, унсуреро ифода месозад, ки бо исм ҳамчун номинатив омадааст. Аксар вақт чузъи тобеъ ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ бо исмҳо истифода мешавад: **print chain** – занҷири чоп, **factory restore** – заводи барқарорсозӣ, **facebook wall** – девори фејсбук, **edge browser** – браузерӣ канор, **e-mail account** - ҳисоби почтаи электронӣ, **endless loop** - доираи беохир, **database administration** - маъмурияти махзани додаҳо, **data channel** - канали маълумот, **default browser** - браузерӣ пешфарз, **desktop application** - барномаи мизи корӣ, **disk cartridge** - картриҷи диск, **chat slang** - лаҳҷаи чат.

Чуноне ки аз мисолҳои овардашуда маълум мешавад, истилоҳоти дар шакли иборати муайянкунандагӣ сохташуда дар забонҳои муқоисашаванда аз ҷиҳати қолаб бо ҳам монанд буда, бо он фарқ мекунанд, ки дар забони тоҷикӣ чузъи тобеъ пасмавқеъ ва дар забони англисӣ чузъи тобеъ пешмавқеъ аст [54, с. 29].

Ҳамчунин, аз мисолҳои боло равшан гардид, ки ба воситаи бандаки изофӣ дар таркибҳои дучузъӣ калимаҳои гуногун бо ҳам алоқаманд мешаванд ва пайдарҳамии чузъҳо аз рӯи меъёрҳои грамматикӣ сурат мегирад. Дар натиҷа метавон пай бурд, ки ибораҳои дучузъаи чунин қолабҳо ҳам услубан ва ҳам аз ҷиҳати тартиби грамматикӣ дар матни илмӣ, ба истиснои сохтори дар боло овардашуда тобеъ мебошанд, зеро чузъи тобеъ, ки вазифаи муайянкуниро дорад, бо исм ифода шудааст.

Қолаби **P+N сифати феълӣ + исм**. Дар қолаби мазкур чузъи асосӣ исм буда, чузъи тоби он сифати феълӣ замони ҳозира ва гузаштаи забони

англисӣ (*PI + N, PII + N*) мебошад, ки ба забони тоҷикӣ чун сифати феъли бо пасванди – а ва сифати феълии замони гузаштаи забони англисӣ чун феъли ҳол тарҷума мешавад. Сифати феъли дар ҳар ду забон, ки ба вазифаи муайянкунанда меояд, аломат ва сифати ашёро нишон медиҳад, масалан: *booked space* - фазои фармоишӣ, *advanced user* - корбари пешрафта, *attaching file* – файли замимашуда, *booting process* - раванди роҳандозӣ, *captured variable* – тағйирёфта, *coding language* - забони рамзгузорӣ, *compiled program* – барномаи тартибдодашуда, *compressed file* - файли фишурда, *curved monitor* - мониторҳои қубурӣ, *curved display* - намоиши қубурӣ, *dead code* - рамзи мурда, *integrated circuit* – мадори муҷтамеъ, *interactive programming* – барномасозии муҳовираӣ, *blocked account* – ҳисоби басташуда.

Қолаби *N+prep.+N* (*исм + пешоянд + исм*). Тавре ки маълум аст забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз рӯйи сохтори грамматикӣ ба гурӯҳи забонҳои аналитикӣ дохил мешаванд ва аз сабаби баъзе фарқҳои сохтори грамматикӣ, яъне вучуд надоштани системаи падежҳо дар грамматикаи забони тоҷикӣ истилоҳоти дучузъа баъзан ба воситаҳои пешояндҳо сохта мешаванд: *Data Access in Real Time* - дастрасӣ ба маълумот дар вақти воқеӣ, *denial of service* - радди хидмат, *end-of-file* - охири файл, *in-page link* - истинод дар саҳифа, *line-in connector* - пайвастунаки хаттӣ, *keyword in context* – калимаи калидӣ дар матн, *list of modifications* – листи тағйирот, *range of definition* – соҳаи муайяни, *power-on self-test* - санҷиши худидоракунии барқ. Аз мисолҳои овардашуда равшан аст, ки дар истилоҳоти дучузъаи компютерӣ дар забони англисӣ бештар пешояндҳои *of*, *in* ва дар забони тоҷикӣ бештар пешояндҳои *ба* ва *дар* истифода мешаванд.

Истилоҳоти номиналии бисёрчузъӣ: таҳлил ва тафсири маводи чамъоваришуда нишон медиҳад, ки таркибҳои номиналии сечузъӣ дар зерсистемаи истилоҳоти компютерӣ пешниҳод шудааст, инчунин, аз миқдори умумии воҳидҳои пешниҳодшуда таркиби истилоҳии сечузъӣ аз дучузъӣ дида хеле камтар мебошад. Дар забони тоҷикӣ новобаста аз

муносибатҳои маъноӣ-синтаксисӣ, чун қоида, ҳамаи ҷузъҳои истилоҳоти компютерӣ бештар ба воситаи бандҳои изофӣ бо ҳам алоқаманд мешаванд: *preboot execution environment* - муҳити иҷрои пешакӣ, *Primary Domain Controller* - назорати ибтидоии домен, *Principles of Compiler Design* - принципҳои тарроҳии компилятор, *American standart code of information interchange* – коди стандарти Америко барои табодули иттилоот, *Program Information File* - файли иттилоотии барнома, *Project management software* - нармафзори идоракунии лоиҳа, *public domain software* - нармафзори домени ҷамъиятӣ, *Remote Desktop Connection* - пайвастии дурдаст дар мизи корӣ, *search engine website* - вебсайти муҳарриқи ҷустуҷӯ, *second generation of computer* - насли дуюми компютер.

Қолаби *Adj + Adj + N*: Ин қолаби истилоҳоти компютерӣ аз ду ҷузъи сифат ва як ҷузъи исм иборат мебошад. Байни сифати аввал ва иборати баъдӣ муносибати умумии дараҷабандӣ мавҷуд аст, ки сифат ба он муस्ताқиман бо таркиби атрибутӣ марбут аст: *simultaneous peripheral operations online* - амалҳои канорӣи ҳамзамони онлайн, *switched-mode power supply* - таъмини барқ дар ҳолати фаъол, *universal synchronous receiver-transmitter* - қабулкунанда-интиқолдиҳандаи универсалии синхронӣ, *unmanned aerial vehicle* - ҳавопаймои бесарнишин, *unsolicited commercial e-mail* - почтаи электронии номатлуб, *Recycling old computer* - истифодаи компютерҳои кӯҳна, *Shielded Twisted Pair* - ҷуфти печонидашуда, *Assumed decimal point* – нуқтаи тахминии фарзӣ, *animated conversational style* – услуби суҳбати ранга.

Қолаби *N+Adj+N*: *моч.* дискети яктарафа - *single-sided diskette*, диски мулоим - *soft-sectored disk*, ҳамгироии миқёси калон - *super-large-scale integration*, системаи омилӣи диск – *disk operating system*, хатми муосири тоҷикӣ – *modern Tajik graphics*.

Қолаби *Adj+N+N*: *анг.* *synchronous data link control* - идоракунии пайванди додашудаи маълумот, *real simple syndication* - синдикати одии воқеӣ, *vertical market software* – бозори амудии нармафзор, *conditioned*

sound changes – тағйироти шартии овозӣ, *relational database structure* - сохтори махзани додаҳои релятсионӣ, *parallel port header* - сарлавҳаи параллелӣ, *permanent storage device* - дастгоҳи ниғаҳдории доимӣ.

Қолаби *N+N+N*: *моч.* Плеери медиавии рамздор - *parole media player*, барномаи идоракунии аксҳо - *photo manipulation program*, системаи идоракунии нусхаи *Polytron* - *Polytron Version Control System*, идораи сохтори нармафзорҳо – *software configuration management*, машқи назорати забон – *exercise for tongue control*.

Қолаби *N+N+N*: *англ.* *post office protocol* - протоколи почта, *power supply companies* - ширкатҳои таъминкунандаи барқ, *Power User Tasks Menu* - менюи вазифаҳои корбар, *Primary Domain Controller* - назорати ибтидоии домен, *Printer Command Language* - забони фармони чонгар, *Problem Steps Recorder* - сабткунандаи қадамҳои мушкилот, *software configuration management* – идораи сохтори нармафзорҳо, *slow speed reading* – хониши оҳиста, *application programming interface* – интерфейси идоракунии барнома, *electronic data interchange* – мубодилаи маълумоти электронӣ.

Қолаби *N + Prep + N + N*: *анг.* иборат аз исм ва иборати муайянкунанда, ки аз таркиби пешояндии исм ва калимаи тобеи он сохта шудааст: *millions of instructions per second* - миллионҳо дастурҳо дар як сония, *Institute for Certification of Computer Professionals* - Институти сертификатсияи мутахассисони компютерӣ, *Internal Federation of Information Processing* - Федератсияи дохилии коркарди иттилоот, *variants of sound quality* – тағйирёбии сифати овоз.

Аз маълумот ва таҳлилҳои бадастомада метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки дар байни истилоҳоти компютерии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ миқдоран истилоҳоти дучузъӣ нисбат ба бисёрчузъӣ бештар ба назар мерасанд. Инчунин, бояд қайд кард, ки миқдори умумии истилоҳоти пешниҳодшуда аз лиҳози сохтор мураккаб мебошанд ва ин имкон медиҳад,

ки бо роҳи синтаксисӣ ва калимасозӣ истилоҳоти компютерӣ дар забонҳои муқоисашаванда сохта шаванд.

2.2.1. Аффиксатсия яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ

Калимасозӣ нисбат ба дигар системаҳои забоншиносӣ мустақил мебошад. Тамоми тағйироте, ки дар гирду атрофи мо рух медиҳанд, ба воситаи калимаҳои нав ифода мегарданд. Хусусияти фарқкунандаи калимасозӣ аз дигар омилҳои таркиби забон дар он аст, ки ҳар як забон дар алоҳидагӣ хусусиятҳои типологии махсуси худро доро мебошад ва қолабҳои калимасозӣ дар ҳар як забон мувофиқи меъёрҳои грамматикӣ он забон бо воситаҳои гуногун ба вучуд омадаанд [233, с. 169]. Ин маънои онро дорад, ки омӯзиши қолабҳои калимасозӣ ва қонуниятҳои онҳо на танҳо барои системаҳои калимасозӣ, балки барои муқоисаи забонҳо маводӣ пураарзиш медиҳанд.

Дар ин зербахш роҳҳои маъмули калимасозӣ дар соҳаи сленги компютерӣ баррасӣ мешаванд. Усули ташаккули вожа як воҳиди таснифест, ки бо тамоми силсилаи калимаҳо бо воситаҳои калимасоз муттаҳид мешавад. Дар адабиёти илмӣ оид ба калимасозӣ таснифоти гуногуни усулҳои калимасозӣ мувофиқи меъёрҳо вучуд доранд. Бе гузаронидани таҳлили муфассали ҳамаи таснифоти мавҷуда, метавон усулҳоро номбар кард, ки дар системаи калимасозӣ аз рӯи ин меъёрҳо, одатан, фарқ карда мешаванд: *аффиксатсия, конверсия, композитсия* (мураккабшавӣ) ва *ихтисоршавӣ*.

Дар ин бахш, сленгҳое, ки бо аффиксҳои гуногун сохта шудаанд, мавриди баррасӣ қарор дода мешаванд. Тамоми воҳидҳои луғавӣ ин гурӯҳ, асосан, тавассути пешвандҳою пасвандҳои калимасоз сохта шудаанд:

Бо пасвандҳо	Бо пешвандҳо	Бо пасвандҳо ва пешвандҳо
<p>graphing - намоиши графикаи маълумот</p> <p>failproof - бе мушкилӣ; муҳофизат аз нокомӣ;</p> <p>layered – сатҳӣ</p> <p>ad-hockery - рамзи махсус барои коркарди ғайристандартии маълумоти вуруд;</p> <p>elephantine - калонҳаҷм (оид ба барнома);</p> <p>hardwarily (adv.) - сахтафзор аз ҷиҳати таҷҳизот</p>	<p>de-archive - боргузорӣ аз бойгонӣ;</p> <p>reboot – азнавборгирӣ;</p> <p>subroutine – зербарномаи стандартӣ;</p> <p>in-built – дарунсохт;</p> <p>overclock - "Overclock" протсессори афзояндаи истехсолӣ;</p> <p>offline (adv.) ғайримустақим, аз шабака берун; misbug – таркиби муфиди барномаҳо</p>	<p>interactor – барнома - миёнарав барои интерактивӣ, тарҳрезӣ;</p> <p>outliner – барнома - растрҳои векторӣ;</p> <p>reassignment- тағйири амал</p> <p>ambimouseterous - қодир ба кор бо муши гуногун;</p> <p>disused – аз истифодаи компютер маҳрум будан</p> <p>automagically - ба таври худкор</p>

Аз мисолҳои дар боло зикргардида равшан гардид, ки тамоми воҳидҳои луғавии сленги компютерӣ бо пешванду пасванд сохта шуда, аз ҷиҳати таркиб калимаҳои сохтаи забони англисӣ мебошанд. Аз захираи луғавии забони англисӣ аён аст, ки чунин воҳидҳои луғавӣ дар забони англисӣ хеле сершуморанд, вале ҳангоми баргардон намудан аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ сленгҳои компютерӣ аз ҷиҳати сохтор бо ибора тарҷума мешаванд, яъне аз ҷиҳати сохтор ба кулли тағйир меёбанд. Дар баробари фарқҳои сохтории воҳидҳои сленги компютерӣ дар забонҳои муқоисашаванда умумиятҳо низ ба назар мерасанд. Бахусус, чунин умумият бо аффиксҳо сохта шудани ҳам истилоҳот ва ҳам сленгҳои компютерӣ дар

хар ду забон мушоҳида мешавад. Хусусиятҳои мазкур зина ба зина дар ин зербоб баррасӣ мешаванд. Пеш аз ҳама, бояд қайд кард, ки истилоҳоти сленгҳои компютерӣ дар забони тоҷикӣ бештар бо роҳи калка тарҷума мешаванд. Чунончи: *flooding* – боркунӣ, пуркунӣ, *buffering* – садгузорӣ, *bookmark* – эзоҳнависӣ.

Дар як қатор истилоҳоти англисӣ илова ба аффиксҳо равандҳои тағйири маъноии калима (тавсеаи маъно, маҷоз) низ дида мешавад: *fuzzification* - омода сохтани масъала бо усулҳои номуайяни мантиқӣ, *gesturing* - вуруди қалам (дар компютери бе клавиатура), *gutter* - фосилаи сутун (дар матн).

Дар ташаккули истилоҳоти компютерии забони англисӣ бештар пешвандҳои иқтибосии забони лотинӣ истифода мешаванд: *интер- супер -*, *мини -*, *макро -*, *микро -*, *авто -*, *мульти -*, *мега-: interactive* – *интерактивӣ*, *minidriver* – *минидрайвер*, *superuser* – *корбари имтиёзнок*, *macrocommand* – *макрофармоиш*, *microfile* – *микрофайл*, *autodump* - *борфарории худкор*, *multisystem* – *мултисистема*, *megaword* – *мегакалима*.

Аз истилоҳоти дар боло овардашуда маълум шуд, ки пешвандҳои калимасозии забони лотинӣ дар забони тоҷикӣ бо роҳи калка, ё транслитератсия тарҷума мешаванд ва ё чун калимаҳои иқтибосӣ истифода мешаванд. Забонҳои мавриди муқоиса, инчунин, аффиксҳои махсуси калимасозии худро доранд, ки дар сохтани истилоҳот ва сленгҳои компютерӣ истифода бурда мешаванд. Пешвандҳои *cyber* - (марбут ба фазои маҷозӣ), *e-*(электронӣ) дар сохтани истилоҳоти компютерии байналмилалӣ сермаҳсул буда, ба таври васеъ ба қор бурда мешаванд. Пешванди *e-*, ки дар калимаи маъмули *e-mail* (почтаи электронӣ) истифода мешавад, ғайр аз он дар сохтани дигар истилоҳоти компютерӣ ҳам истифода шудааст. Чунончи: *e-book* – *китоби электронӣ*, *e-cash* – *нақди электронӣ*, *e-form* - *шакли электронӣ*, *e-zine* [*electronic magazine*] - *маҷаллаи электронӣ* (наширия дастрас аст тавассути Интернет, ё дигар хидматҳои онлайн).

Пешванди **cyber-** дар сохта шудани сленгҳои компютериер зерин истифода шудааст:

cybercafe - фазои маҷозӣ, ки дар он мушкилоти Интернет муҳокима карда мешавад; *cybercitizen* - шахсе, ки вақти зиёдеро дар Интернет сарф мекунад; *cyberculture* - фарҳанги компютерӣ; *cybernaut* - шахсе, ки роҳнамоиро дар фазои шабакаи ҷаҳонии Интернет ҷустуҷӯӣ иттилоот медонад; *cyberspace* - шабакаи ҷаҳонӣ; *cyberpioneer* - яке аз аввалин корбарони шабакаи ҷаҳонии Интернет; *cyberterrorism* - амалҳое, ки ба корбарони дигар шабакаҳо зарар мерасонанд; *cyberhood* - ҷомеаи шабакавӣ.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз он ки забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ аффиксҳои калимасозии худро доранд, аз таҳлилҳо бармеояд, ки дар сохтани истилоҳот ва сленгҳои компютерӣ бештар аффиксҳои забони англисӣ серистеъмол буда, онҳо баъзан дар сохтани истилоҳоту сленгҳои компютериер забони тоҷикӣ ҳам истифода мешаванд. Масалан: *мегакалима*. Аммо калимаҳои забони англисӣ бештар айнан иқтибос шудаанд.

2.2.2. Конверсия яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ

Бо роҳи конверсия ташаккул ёфтани сленги компютериер забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар раванди рушду такомул мебошад. Аз 1432 истилоҳоти компютериер, ки дар луғати АБВҮҮ 6.0 ба таври «алифбо-лона» ҷой дода шудаанд, тақрибан, 486 истилоҳот дар натиҷаи конверсияи воҳидҳои луғавӣ ба вучуд омадаанд. Шумораи истилоҳоти компютериер гуфтугӯӣ ва муошират, яъне сленгҳои компютерӣ хеле зиёд мебошад, ки ҳоло на ҳамаи онҳо ба таври кофӣ аз ҷиҳати калимасозӣ дар шакли конверсия таҳлил шудаанд [291]. Дар истилоҳшиносӣ ду падидаи конверсия дар калимасозӣ маъмул мебошанд:

1. Субстантиватсия, ё ба исми гузаштани калимаҳои дигар ҳиссаҳои нутқ: *abort* (n.) - пешнамоиши барномаҳо, аз феъли *to abort* (v.) – ба ҳолати фавқулода ноком шудан; *click* (n.) – фишор додани мушак, аз феъли *to click* – мушро зер кардан; *autosave* (n.) – функсияи худмаҳфузкунии, аз феъли *to save* – захира кардани маълумот.

2. Вербализатсия, ё ба феъл гузаштани калимаҳои ҳиссаҳои дигари нутқ: **pirate (v.)** - *зайриқонунӣ нусхабардорӣ кардани барнома. Муқоиса намоед: «The ultimate goal is to obtain so-called "zero-day warez," or software pirated on the same day it was released»*; **spam (v.)** - *фиристондани паёмҳои таблиғоти рекламавӣ (аз исм. spam, ки номи почта чунин аст)*; **variate (v.)** - *фарқ кардан, тағйир додан; аз исми variate (n.)* - *арзиши тасодуфӣ.*

Дар ҳолати якуми конверсия истилоҳот бо роҳи субстантиватсия сохта шудаанд, ки дар ин раванд воҳидҳои луғавӣ аз феъл ба исм мубаддал мешаванд ва дар гурӯҳи дуюм, яъне вербализатсия тамоми истилоҳоти компютерӣ, баръакс, аз исм ба феъл гузаштаанд. Бояд қайд намуд, ки сленги компютерӣ чун як қабати лексикаи технологияи иттилоотӣ низ бо роҳи конверсия, яъне аз як ҳиссаи нутқ ба дигаре гузаштани калимаҳо ташаккул меёбад: **button** – *тугма*, **to button** – *зер кардани тугма*, **plug-in** – *илова ба маҳсулоти нармафзор*, **to plug-in** – *илова кардан*, **account** – *сабти ҳисоб*, **to account** – *ҳисоб кардан*, **backup** – *нусха*, **to backup** – *нусха бардоштан*, **google** – *гуғл*, *ҷустуҷӯӣ ҳама гуна маълумот дар Интернет бо истифода аз системаи ҷустуҷӯӣи Google.*

Аз таҳлили воҳидҳои луғавии сленги компютерӣ равшан гардид, ки дар луғати истилоҳоти забони адабӣ бештар шакли калимасозии субстантиватсия маъмул буда, дар воҳидҳои луғавии услуби гуфтугӯӣ бештар вербализатсия, яъне шакли феълшавии ҳиссаҳои дигари нутқ дар сохташавии истилоҳоти компютерӣ бештар ба назар мерасад.

Ҳамин тавр, конверсия роҳи сермаҳсули калимасозии забони англисӣ ба шумор рафта, ҳангоми таҳлил аён гашт, ки сленги компютерӣ дар забони тоҷикӣ бо роҳи конверсия сохта нашуда, балки бештар бо истилоҳоту калимаҳои сленгӣ шакли ибораҳои мегиранд. Байни луғати забони адабӣ ва гуфтугӯӣ фарқи назаррасе мавҷуд аст. Дар истилоҳоти адабии компютерӣ субстантиватсия бештар истифода мегардад, вале дар сленги компютерӣ, ки ба воҳидҳои луғавии услуби гуфтугӯӣ дахл дорад, бештар вербализатсия ба назар мерасад ва дар забони тоҷикӣ шакли ибораро мегирад.

2.2.3. Воҳидҳои луғавии мураккаби тобеъ (композитсия) яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ

Калимасозии мураккаби тобеъ яке аз роҳҳои маъмули калимасозии морфологӣ ба шумор меравад. Хусусиятҳои фарқкунандаи калимасозии мураккаби тобеъ аз дигар усулҳои калимасозӣ дар он аст, ки калимаҳои мураккаб метавонанд аз ду-се решаи алоҳида сохта шаванд [286]. Дар калимасозии мураккаби тобеъ метавон се тарзи сохташавии калимаҳои мураккабро мушоҳида кард. Дар он ҷо мо ҳамаи истилоҳот ва сленги компютерии забони англисиро аз рӯйи ин се тарзи гурӯҳбандӣ таҳлил намудем.

1. Якҷошавии решаҳои сленги компютерӣ дар раванди калимасозӣ: *meatspace* - истилоҳе, ки корбарони ҷавони Интернет барои ишора ба ҷаҳони ҷисмонӣ истифода мекунанд, бар хилофи фазои маҷозӣ; *breakpoint* — ҷое, ки барнома қатъ шудааст; *egosurf* – ҷустуҷӯи номи касе дар Интернет, *alpha geek* – узви зирактарини дастаи IT-ро ифода мекунанд, ки қодир аст, ҳама мушкилотро ҳал кунад, *code monkey* - ин номи таҳқиромез барои як барномасози бетаҷриба мебошад, ки дорои маҳорати маҳдуд аст, *buzzword* - маънои онро эзоҳ медиҳад, ки калима хусусиятҳои муосир ва таъсирбахш дорад.

Инчунин, сленги компютерӣ ва вожагони соҳавии истилоҳоти компютерӣ дар сохтори калимасозии таркибӣ бо тире ҷудо карда мешаванд: *half-wired* - ҷанбаи занҷири электронӣ, ки тавассути ноқилҳои таҷҳизот муайян карда мешавад, бар хилофи барномарезӣ дар нармафзор ё идоракунии калид, *half-duplex* - намуди канали алоқа бо истифодаи як схемаи ягона, ки метавонад маълумотро ба ҳар ду самт бирасонад, аммо на дар ҳар ду самт якбора, *two-phase commit* - усул барои нигоҳ доштани ҳамагӣ дар пойгоҳҳои тақсимишуда, *bogo-sort* - бого-сорт ба он баробар аст, ки кортҳои ба ҳаво такрор ба такрор партофта, онҳоро ба таври тасодуфӣ бардоред ва сипас санҷед, ки оё онҳо дурустанд, ё не, *three-tier* - меъмории мизоч-сервер, ки дар он интерфэйси корбар, мантиқи раванди

функционалӣ ("қоидаҳои тиҷорат") ва нигоҳдори ва дастрасӣ ба маълумот ҳамчун модулҳои мустақил, аксаран, дар платформаҳои алоҳида таҳия ва нигоҳ дошта мешаванд, **three-dimensional** - массиве, ки танҳо се андоза дорад; навъи содатарин массив, ки аз пайдарпаии ҷузъҳо ("элементҳо") иборат аст, ҳама якхела мебошанд, **paper-net** - хадамоти почта, бар хилофи почтаи электронӣ, суроғаи почтаи шахс.

2. Часпиш, вақте ки воҳиди луғавии иборат аз ду ва ё зиёда ҷузъҳо, аз ҷиҳати морфологӣ ба воҳиди синтаксисӣ комилан шабеҳ аст: **blu-ray disc** – формати диски дараҷаи баланде, ки бо лазери тори анкабут кор мекунад, **browser add-on** - навигатор, **burn-in period** - давраи коршоям; вақти корӣ, **burn-in test** - санҷиши ҳароратӣ; санҷишҳои таҳқиқӣ, **business-to-business** - системаи муносибат бо мизочони корпоративӣ, **click-and-drag** – фишор дода, кашидан, **copy-on-write** – нусхабардори дар мавриди сабт.

3. Калимасозии омехта (дар калимаҳои мураккаб бо унсурҳои аффиксатсия). Дар ин гурӯҳ бештари сленги компютерӣ ғайр аз реша пешванд ва пасванди калимасоз дорад: **mass-mailing (mass-posting)** - наёме, ки барои омма пешбинӣ шудааст, фиристодани почта; **menu-based** – дар асоси меню сохташуда, **user-oriented** – ба корбар нигаронидашуда, **codewalker** – барнома, ҷузъе, ки кори он ба рамзҳо равона карда шудааст, **heatseeker** – корбаре, ки охири навгонии нармафзорро ҷустуҷӯ мекунад, **hot-plugged device** - дастгоҳи васлаки системаҳо; **hot fixing** - ислоҳи таъҷили.

Ҳамин тавр, метавон чунин натиҷагирӣ кард, ки калимасозии мураккаби тобеъ дар истилоҳоти компютерӣ ва калимаҳои соҳавию сленгҳо яке аз роҳҳои самарабахши ташаккули истилоҳот ба шумор рафта, бо мақсади эҷоди мафҳуми васеи маъноӣ ва дар мавриди сленгҳо бо ҳадафи тобиши маъноӣ ҳаҷвӣ гирифтани истилоҳот истифода мешавад. Аз мисолҳои дар боло овардашуда равшан гардид, ки мувофиқи тамоюли умумӣ дар луғати ғайристандартӣ забони англисӣ барои сохтани калимаҳои мураккаб ҷузъи **-hot** бо тобишҳои нави маъноӣ фаъолона иштирок мекунад. Шумораи истилоҳоти жаргонҳои соҳавӣ ва сленгҳо дар

забони англисӣ рӯз аз рӯз меафзояд ва маълум аст, ки таъсири сленги компютери забони англисӣ ба забони тоҷикӣ хеле назаррас мебошад, зеро бештари сленги компютерӣ бо роҳи транслитератсия ва транскрипсия ба забони тоҷикӣ иқтибос мешаванд.

2.2.3. Ихтисорот - яке аз роҳҳои калимасозии сленги компютерӣ

Муҳаққиқон қайд мекунанд, ки дар забони англисии амрикоӣ ихтисорот ҳамчун яке аз роҳҳои ташаккули воҳидҳои луғавӣ ҳам дар забони адабӣ ва ҳам дар забони гуфтугӯӣ дар робита бо рушди босуръати технологияҳои информатсионӣ ва коммуникатсионӣ ҳамеша дар раванди такомул қарор дорад [37, с. 67].

Ихтисорот дар соҳаи истилоҳшиносӣ нақши махсус дорад. Е. М. Медникова ва Л.А.Шеляховская дар таҳқиқоти худ қайд менамоянд, ки «мафҳумҳои илмӣ мураккаб барои сарфакорона ва рафъи зиёдати нолозими бартараф кардан бояд рамзгӯзори карда шаванд» [149, с. 92]. Пас, аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки ихтисорот дар истилоҳшиносӣ ҳамчун воситаи муносиб гардондани алоқаи нутқӣ хизмат менамоянд. Мавриди ихтисороти воҳидҳои луғавӣ ихтисор намудани истилоҳоти компютерӣ ва сленг метавон аз се тарзи ихтисоркунӣ истифода бурд: *кӯтоҳкунӣ реша*, *кӯтоҳкунӣ*, *ихтисоркунӣ* [193, с. 9].

Бо ҳамин тартиб аббревиатсия ва ё худ ихтисораҳо дар сохтани сленгҳои компютерӣ боз дар навбати худ ва илова ба он тарзу роҳҳое, ки қаблан зикр кардем, дар шаклҳои зерин низ сохта мешаванд:

1) ихтисори реша. Сленги компютери забони англисӣ дорои миқдори зиёди воҳидҳои кӯтоҳшуда мебошад. Кӯтоҳшавии сленги компютерӣ ва дар умум, лексикаи компютерӣ на танҳо дар забони гуфтугӯӣ, балки дар истилоҳоти соҳавии тамоми самтҳо ба чашм мерасад. Дар ин гурӯҳи сленги компютерӣ маълум мегардад, ки барномасозон бештар решаи калимаро ба таври кӯтоҳ истифода мебаранд: *opt* - *option*, *emu* - *emulator*, *sync* - *synchronizingpulses*, *coax* - *coaxial cable*, *info* – *information*, *exch* - *exchange*, *tech* - *technical*, *excl* - *exclamation mark*, *frob* - *froblicate*.

2) **ихтисораи чузъи калимаҳо.** Дар баробари дигар роҳҳои ихтисоркунӣ як роҳи дигари кӯтоҳкунии истилоҳот вуҷуд дорад, ки бештар дар ибораҳои мураккаб истифода шуда, дар раванди ихтисоркунӣ ҳамсадоҳои калима меафтанд: **CLR** - *clear*, **RCVR** - *receiver*, **CMDLY** - *command delay*, **vdiff** - *visual differencies*; **frotz** - *frobnitz*; **parm** – *parameter*.

3) **ихтисораи ибораҳо.** Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи ихтисоркунӣ аз дигар роҳҳои калимасозӣ дар он аст, ки аз чузъҳои кӯтоҳшудаи ибораҳои мураккаб ихтисораҳои нав ба вуҷуд меоянд: **PC** – *personal computer*, **SW**- *software*, **RAM** - *random access memory*, **DSR** - *data set ready*, **GTM** - *graphic text mode*, **LCD** - *liquid-crystal display*, **SCSI** – *Small Computer System Interface*, **BBS** – *Bulletin Board System*; **SYNDET** – *synchronization detect*, **DISPID** – *dispatcher identificator*, **DIGICOM** – *digital communication*, **SAMP** - *sense amplifier*, **SOUT** - *serial output*, **GRIN** - *graphical input* [302].

Аз мисолҳои боло маълум гардид, ки тамоми истилоҳоти компютериеро, ки шакли кӯтоҳро гирифтаанд, ё ихтисор гаштаанд, нисбат ба воҳидҳои луғавии одӣ маълумоти васеътарро фаро гирифтаанд. Аз ин рӯ, тибқи меъёри кӯтоҳкунии мазмуни сухан дар истилоҳоти компютериеро забонҳои муқоисашаванда ибораҳои дучузъӣ ва бисёрчузъӣ бештар ихтисор мешаванд.

2.3. Вижагиҳои сохтори сленгҳои компютерӣ

Бо назардошти равониву фасоҳати забони англисӣ, ки дар он калимаҳои нав доимо бо ёрии калимасозӣ пайдо мегарданд, механизмҳои ташаккули истилоҳот дар раванди калимасозӣ ба рушди сленгизмҳои компютерӣ низ таъсири худро мерасонад. Дар асри технологияҳои компютерӣ ва рушди Интернет алоқа ҳоло на танҳо дар кӯча, балки дар воқеияти виртуалӣ низ сурат мегирад. Мубодилаи истилоҳот ва паёмҳои бениҳоят муваффақияти назаррасро ба даст овардааст, ки ҳоло ҳар як инсон тӯли якчанд сония қодир ба фиристодани паёми электронӣ ё файлҳои зарурӣ аз як қора ба қораи дигар мебошад.

Бо сабаби мутобиқсозии одамон ба технологияҳои инноватсионӣ, забон низ ба тағйирот ва тамоюлҳои нави ҷомеа мутобиқ мегардад ва дар забон ҳам тағйироти назаррас ба вучуд меояд. Табиист, ки бо чунин системаҳои таҳияшудаи иртибот ва интиқоли иттилоот, комилан, аён аст, ки алоқа дар соҳаи компютерӣ "зинда" аст ва, алахусус, дар ин ҷанба ташаккул ва рушди истилоҳоти навро метавон мушоҳида намуд. Дар забони англисӣ якчанд роҳҳои калимасозӣ мавҷуд мебошанд, ки лексикаи сленг низ бо ин роҳҳо сохта мешавад.

Калимасозӣ воситаи асосии вусъатёбии таркиби луғавии забон мебошад. Бо ин роҳ таркиби луғавӣ бо калимаҳои нав пурра мешавад. Забони адабии ҳозираи англисӣ усули муайяни калимасозӣ дорад, ки таърихан ташаккул ёфта, баробари забон инкишоф меёбад. Тарзҳои калимасозии забони англисӣ то андозае устувор буда, тайи садсолаҳо тағйир намеёбанд ва дар асоси ҳамин қолабҳо дар забон калимаҳои нав ба вучуд меоянд. Роҳҳои маъмули ташаккули калимасозии сленгизмҳоро ба таври зайл метавон гурӯҳбандӣ намуд:

1. Ихтисоршавии калимаҳо. Дар забони компютерӣ, ихтисор намудани калимаҳои забони англисӣ ва истилоҳоти компютерӣ, ибораҳо ва ҷумлаҳои зерин дида мешаванд: *thank you – ty – ташаккур ба шумо, away from keyboard – afk - аз клавиатура дур шудан, as soon as possible – ASAP – ҳар чи зудтар, by the way – btw - дар омади ған, in other words – IOW - ба ибораи дигар, talk to you later – TTUL - биёед баъдтар суҳбат кунем, post scriptum – PS - баъди скриптум, What You See Is What You Get. – WYSIWYG - он чизе ки шумо мебинед, онро ба даст меоред. frequently asked questions – FAQ - саволҳои зуд-зуд додашаванда, for your information – FYI - ба маълумоти шумо расонида мешавад, ки...* [295].

Аз мисолҳои боло маълум гардид, ки тамоми ибораҳо ва ҷумлаҳои зикргардида бо мақсади ихтисор намудани маълумот шакли кӯтохро гирифтаанд.

2. Сленги компютерӣ дар забони англисӣ бо роҳу воситаҳои калимасозии таркибӣ сохта мешавад. Ин воситаи калимасозӣ воҳидҳои нави луғавиро ба вучуд меорад: *nanocomputer* – иборат аз ду калимаи *nano* ва *computer* (компютер, иборат аз элементҳои коммутатсионӣ ба андозаи молекула), *nanotechnology* – аз ду қисм *nano* ва *technology* иборат аст (нанотехнология), *meatspace* — истилоҳе, ки корбарони ҷавони Интернет барои ишора ба ҷаҳони ҷисмонӣ дар муқоиса бо фазои маҷозӣ истифода мекунанд; *superuser* — ҳакер, мутахассис, *rootkit* – руткит, *screenshot* – скриншот, *brandname* – номи бренд, *javascript* - забони скриптӣ, ки барои эҷоди мундариҷаи интерактивӣ, ё аниматсионӣ барои Интернет, ба монанди бозиҳо, ё барномаҳои пешрафтаи молиявӣ истифода мешавад, *shareware* – алвор, *anykey* – эникей [295].

Мисолҳои дар боло овардашуда нишон медиҳанд, ки сленгҳои таркибӣ аз ду реша иборат буда, бо роҳҳои гуногун ба забони тоҷикӣ баргардон мешаванд, ба монанди транскрипсия ва транслитератсия, калка ва шарҳи маънӣ.

3. **Конверсия** тарзи калимасозӣ буда, дар ин ҳол ташаккули калимаи нав тавассути гузариши як ҳиссаи нутқ ба парадигмаи дигари флексия мебошад. Конверсия имкон медиҳад, ки калимаҳои як ҳиссаи нутқро бидуни тағйироти хусусиятҳои морфологӣ ба ҳиссаи нутқи дигар табдил диҳем: *save – to save, google – to google, mail – to mail, share – to share, link – to link, admin – to admin, chat – to chat, text – to text, kiss – to kiss, smile – to smile, zip – to zip, delete – to delete* [295].

4. **Префиксатсия ва ё бо пешвандҳо сохтани калимаҳо** яке аз роҳҳои калимасозии сохтори сленги компютерӣ ба шумор рафта, барои якҷоя кардани калимаҳои мавҷуда бо пешояндҳои калимасоз ва сохтани воҳидҳои нави луғавӣ ба кор бурда мешаванд [150, 212-214]: *decode* – рамзкушоӣ, *deface* – аз рӯйхати номгӯй хат задан, *disconnect* – қатъ кардан, *e-cash* - нақди электронӣ, *e-business* - тиҷорати электронӣ, *illegal command* - фармони ғайриқонунӣ, *immutable* – тағйирнопазир, *inform* –

хабар додан, *inlink* – бенайвандӣ, *malvirus* – малвирус, *manifesto* – манифест, *microblog* – микроблог, *microcomputer* – микрокомпютер [295].

5. Рамз–калимаҳо. Як гурӯҳи сленгҳои компютериеро вучуд доранд, ки дар онҳо тамоми истилоҳот бо рамзгузорӣ ва ҳуруфот сохта мешаванд: *f2f* – *face-to-face* - тамоси рӯ ба рӯ, дар ҳаёти воқеӣ, *p2p* – *pay to play* - пардохт барои бозӣ, *f2p* – *free to play* – бепул бозӣ кардан, *CU l8r* — *see you later* - то дидор, *W8* — *wait* - интизор шавед, *me2* — *me too* - ман низ, *b4* – *before* – пеш аз он ки, *gr8* – *great* – олицаноб, *M8* – *mate* – рафиқ, *2nite* – *tonight* – имшаб, *G2G* – *good to go* - мо рафта метавонем [295].

Аз мисолҳои боло равшан мегардад, ки калимаи *2nite* бо истифода аз шабоҳати талаффузи калимаи *two* [tu:] ва талаффузи калимаҳои *night* [nait], ки дар якҷоягӣ ба *2nite* мубаддал гардидааст, сохта мешавад. *Are you coming to dinner 2nite?* – Шумо *имшаб* ба хӯроки шом меоед? [295].

G2G – рафта метавонем, ё вақти рафтан шуд, дар ин ҷо мо метавонем мушоҳида кунем, ки ихтисораи ибораи мазкур пурра тамоми ҳарфҳоро дар бар гирифта, танҳо дар байн рақами ду дорад, ки аз рӯйи талаффуз бо рақами 2 рамзгузорӣ шудааст. Мисол, *We're G2G now, there's no need to wait them.* – *Вақти рафтан шуд, дигар ҳеҷ зарурате нест, ки онҳоро интизор шавед* [295].

6. Таркиби такрори феъл таркибе мебошад, ки дар забони англисӣ барои расонидани нидо, ё ҳиссиёту ҳаяҷон истифода мегардад. Мисол, *Bang, Bang!* (*Баҳ-Баҳ!*) дар аксари чунин ибораҳо калимаи ғавғо ва баъзан се маротиба феъл такрор меёбад.

7. Ташаккули сленгизмҳои ҳамовоз аз калимаҳои мавҷуда. Корбарони Интернет аксар вақт таркиби калимаҳои маъмули сленги компютериеро барои вазъияти ҳаҷвӣ ташкил намудан тағйир медиҳанд. Бо ин роҳ онҳо истилоҳоти гуногуни жаргонӣ ва сленгҳои компютериеро ба вучуд меоранд: *Internet Explorer* - системаи ҳустуҷӯйии Интернет бо сленги *Internet Exploiter* тағйир ёфт. Ин ибораро бо мафҳуми дигар, чун Интернетии истисморкунанда ном мебаранд. Аз сабаби ҷиҳатҳои осебпазир будани

барнома ибораи мазкур чунин сленгро ба вучуд овард. Истилоҳи дигар *Microsoft* буда, дар муҳити корбарони Интернет бо сленги *Microslotch* иваз карда шуд.

8. Умумишавии воҳидҳои луғавӣ. Корбарони пешрафта саъй мекунанд, ки истилоҳоти гуногунро ба кулӣ тағйир дода, онҳоро ба воҳиди луғавии умумӣ мубаддал гардонанд. Дар ин раванд бештари ҳолатҳо сифатҳо ва феълҳо ба исм табдил мегарданд: *win – winnitude or winnage; disgust – disgustitude.*

9. Аффиксатсия ё бо истилоҳи нав вандафзоӣ ҳам яке аз маъмултарин ва сермахсултарин усули морфологии калимасозӣ дар забонҳо, аз он ҷумла дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад. Қайд кардан зарур аст, ки аффиксҳо ду навъ: калимасоз ва шаклсоз мешаванд. Аффиксҳои калимасоз маънои калимаро тағйир дода, аффиксҳои шаклсоз бошанд, шакли калимаро дигар мекунанд [Грамматикаи забони ҳозираи тоҷик, қ.1. - Душанбе, 1985. - С.87.] Дар ин ҷо мо маълумоти бештарро дар бораи аффиксҳои калимасоз меорем. Ҳамаи ҳиссаҳои нутқи мустақилмаъно соҳиби аффиксҳоянд, аммо миқдори аффиксҳо дар ҳиссаҳои нутқ баробар мушоҳида намешаванд. Масалан, дар забони тоҷикӣ дар калимасозии исмҳо як пешванд ва пасвандҳои зиёд иштирок мекунанд. Дар калимасозии сифат пешвандҳо бештар иштирок мекунанд [Ш. Рустамов. Исм (категорияҳои граматикӣ, калимасозӣ ва мавқеи исм дар системаи ҳиссаҳои нутқ). – Душанбе: Ирфон, 1981. - С.36]. Аффиксатсия бо илова кардани аффиксҳо, яъне пешванд ва пасванд сурат мегирад. Ҳангоми ба калимаҳои мавҷуда илова шудани пасванд ва ё пешванд, сохтори калима ва мазмуни он тағйир ёфта, воҳиди луғавии нав ба бучуд меояд. Мисол: *abandonware* - *нармафзори зери ҷимояи ҳуқуқҳо, аммо барномаҳое, ки муддати тӯлонӣ ба фурӯш нарафтаанд ва ё навсозӣ нашудаанд; ciggies* – *сигорҳо; link aggregation* - *ташкили канали мантиқӣ бо роҳи пайваст кардани якчанд воситаҳои пайвастишавандаҳои физикӣ, localization* – *муайянсозии макон,*

локализатсия; *nontabular* - *зайримуқаррарӣ* (дар бораи сохтори кистаи динофлагеллат).

Аз мисолҳои зикршуда сленги *localization* аз реша ва ду пасванд иборат мебошад, *local+ize+tion*, пасванди *-ize* дар забони англисӣ пасванди феълсоз мебошад ва дар ин истилоҳ дар байни реша ва пасванди исмсози *-tion* омада, аз рӯйи сохтори морфологӣ исро ташкил намудааст.

Аз таснифоти сохтори сленгҳои компютерӣ равшан гардид, ки сленгҳо, ё худ истилоҳоти соҳавии компютерӣ бо роҳҳои гуногун сохта шудаанд. Қайд кардан зарур мебошад, ки роҳҳои маъмултарин дар калимасозии сленги компютерӣ *ихтисоркунӣ*, *конверсия*, *аффиксатсия* ва *рамз-калимаҳо* мебошанд. Бо сабаби тағйироти доимӣ дар муҳити компютерӣ ва ҷомеаи имрӯза калимаҳо ва ибораҳои расмӣ аксар вақт бетағйир боқӣ мемонанд, вале сленгизмҳо забони одамони имрӯзаро инъикос карда, ҳамеша ба таври модернизатсия воҳидҳои луғавии навро ба миён меоранд. Бо афзоиши маъруфияти фазои маҷозӣ, сленг масъалаи бениҳоят мубрам ба шумор рафта, падидае мебошад, ки барои корбарони компютер на танҳо шароити муошират ва ҳамкориро фароҳам меорад, балки ҷаҳони компютери даврони муосирро, дар маҷмӯъ, инъикос менамояд.

Хулосаи боби дуюм

Боби мазкур марбут ба таснифоти соҳавӣ ва сохтори сленги компютерӣ бахшида шуда, дар он тамоми гурӯҳҳои истилоҳоти компютерӣ дар алоҳидагӣ бо мисолҳо таҳлил гаштаанд. Дар зербоби якуми боби мазкур оид ба истилоҳоти компютери дастгоҳҳои техникӣ, сленги компютерие, ки дар сахтафзор ва нармафзор истифода мешавад, як қатор мисолҳо оварда шудаанд. Инчунин, гурӯҳи сленги истилоҳоти шабакавӣ дар ин зербоб гурӯҳбандӣ ва таҳлил шудаанд. Бояд зикр намуд, ки шабака, ё худ шабакаи интернетӣ ин маҷмуи дастгоҳҳо ва системаҳои ба ҳам пайваст (мантиқӣ ё ҷисмонӣ) мебошад. Ба шабакаҳо метавон тавассути серверҳо, компютерҳо, телефонҳо, роутерҳо пайваст шуд. Интернет роҳи муоширати оммавии байни одамоне мебошад, ки бо манфиатҳои гуногун бо ҳамдигар муттаҳид

мешаванд. Истилоҳоти соҳавии дигар ин сленги чатҳо мебошад, ки дар алоҳидагӣ тасниф ва таҳлил шудаанд. Компютер на танҳо хусусияти муошират ва кор бо иттилоотро дорад, балки тасаввуроти моро нисбат ба муошират низ дигаргун мекунад. Дар иртибот бо ин, дар бораи муоширате, ки тавассути компютер ҳамчун типии махсуси муошират амалӣ мешавад, сухан рондан зарур аст. Номи маъмултари ин шакли муошират «муоширати компютериӣ ғайримустақим (computer-mediated communication)» мебошад. Чат яке аз жанрҳои гуфтугӯии компютерӣ, коммуникативӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ мебошад. Чат як жанри гибридӣ дар байни нутқи шифохӣ ва хаттӣ буда, навъи тамоман нави фаъолияти нутқ мебошад, ки бо компютер сурат мегирад. Он навъи миёнаравии муоширати шифохӣ-хаттӣ буда, бо хусусиятҳои интиқоли паёмҳои электронӣ фарқ мекунад. Тавре ки маълум аст, чатҳо як қабати сленги компютерӣ ба шумор рафта, аз рӯйи сохтор бо роҳи ихтисор, кӯтоҳшавӣ, аффиксатсия, эрративҳо ва неологизмҳо сохта мешаванд.

Дар зербоби дуҷуми боби мазкур сухан дар бораи таснифоти сохтории истилоҳоти компютерӣ ва технологияи иттилоотӣ меравад. Қайд карда мешавад, ки ҳамаи истилоҳот ва сленги компютерӣ бо роҳҳои калимасозии аффиксӣ, конверсия, воҳидҳои луғавии мураккаби тобеъ ва ихтисорот сохта шудаанд. Таснифоти дигаре, ки дар он сленгҳо аз рӯйи сохтор гурӯҳбандӣ шудаанд, истилоҳоти компютериӣ якчузъӣ, дучузъӣ ва бисёрчузъиро дар бар мегиранд. Инчунин, бояд қайд кард, ки миқдори умумии истилоҳоти пешниҳодшуда аз ҷиҳати сохтор мураккаб мебошанд ва ин ба мо имкон медиҳад, тасдиқ намоем, ки бо роҳи синтаксисӣ ва калимасозӣ ҳам истилоҳоти компютерӣ дар забонҳои муқоисашаванда ташаккул меёбанд.

БОБИ III. СЛЕНГҲО ҲАМЧУН ҚАБАТИ МАХСУСИ ЛЕКСИКАИ КОМПЮТЕРӢ

3.1. Ташаккул ва таҳаввули сленгҳо дар лексикаи компютерӣ ва вижагиҳои хоси онҳо

Дар ду даҳсолаи охир, таракқиёти босуръати соҳаҳои компютерӣ ва технологияҳои информатсионӣ сабаби пайдо гаштани миқдори зиёди неологизмҳо гардиданд. Қисми зиёди онҳо танҳо истилоҳҳои касбӣ буданд, вале баъдтар миёни корбарони компютерҳо паҳн гардида, забонзада ва маъмул гаштанд. Истилоҳҳои касбӣ, ҳангоми ба забони сленги компютерӣ мубаддал гаштанашон, содатару кӯтоҳтар буданд, ки аз аввал ин усул роҳи алоқа бо шахсони “лозима” (масалан, барномасозон, мутахассисони соҳавӣ, ҳаводорону шавқмандон) ба ҳисоб мерафт. Баробари зиёд гаштани миқдори шахсони бо компютер саруқордошта, забони сленгӣ низ забонзада мегардад [80, с. 318].

Забони сленги интернетӣ аз он истилоҳоте иборат мебошад, ки аз ҷониби корбарони Интернет пайдо шудаанд. Қисми зиёди он истилоҳот бо мақсади сабти тугмаҳои пахшкардашуда пайдо шудаанд.

Забони сленги компютерӣ аз манбаъҳои зиёд – муҳити махсус, ки бо мақсади кӯтоҳсозии нутқ пайдо шудаанд, сарчашма гирифтаанд. Сленгҳои хоси компютер, аввалан, дар забони англисӣ пайдо шуда, сипас, ба забонҳои дигар густариш ёфтанд ва, аз ин рӯ, онҳо бештар маврид дар шаклҳои ба худ хос ба забонҳои дигар ворид гардида, камтар тағйири шаклӣ кардаанд. Баъзе аз истилоҳот, ба мисли **FUBAR**, аз иборати Ҷанги дуҷуми ҷаҳон реша гирифтаанд. Дигар истилоҳот бошанд, дертар аз шаклҳои пештараи алоқа ба мисли ТТҮ ва **IRC** пайдо шудаанд. Акронимҳои суҳбатҳо аз аввал тавассути системаи тахтаи эълонии пеш аз Интернет, мукамал гаштаанд. Акронимҳои аз 3 ҳарф иборатбуда, дар соҳаҳои истилоҳоти ҳисобкунӣ, телекоммуникатсионӣ ва забони сленг яке аз намудҳои серистеъмоли ихтисораҳо ба шумор меравад ва дар марҳилаҳои аввал аз ҷониби

истифодабарандагони паёмҳои матнии радио, системаҳои аналогӣ ба кор бурда шудаанд [84, с. 87].

Бо вусъатёбии хизматрасониҳои мубодилаи паёмӣ (**ICQ**, **AOL** ва **MSN** миёни дигар хизматрасониҳо) захираи луғавӣ низ якбора вусъат ёфт. Ғайр аз ин, дар барномаҳои паёмӣ боз як доираи дигари шабакавӣ: ҷаҳони бозиҳои интернетӣ вучуд дорад. Яке аз шаклҳои машҳури бозиҳои видеоии забони сленгӣ бо номи **H4X0R** ва ё **13375P34K** (дар *leetspeak*) оммавӣ гаштааст.

Leetspeak ва ё шакли кӯтоҳи *leet* намуди махсуси забони сленги компютерӣ мебошад, ки истифодабаранда дар сохти муайяни овой ва ё худ фонетикӣ ҳарфҳои муқаррариро бо рамзҳои ҷудогона иваз мекунад. Ин роҳ тавассути тобишдиҳии иероглифҳо, ки эквиваленти рақамии *Pig Latin*-ро барқарор месозад, сурат мегарад. Равшан мегардад, ки қисми зиёди мутахассисон, ҳакерҳо ва барномасозони компютери ҳақиқӣ, чунин мешуморанд, ки *leetspeak* рамзи маъносӣ ва ё сохтакорист. Мутахассисон (гурӯҳҳо), ҳакерҳо ва барномасозони компютерӣ *leetspeak*-ро қариб, ки ҳамеша истеҳзоомезона истифода мебаранд. Онҳо истифодаи *leetspeak*-ро дар аз ҳад зиёд кӯтоҳсозӣ ва навишту грамматикаи нодуруст мебинанд ва, одатан, онро ҳамчун сценарияҳои кӯдакӣ ва ё навқорони компютерӣ меҳисобанд [196, с. 106-108].

Қорбарони баъзан ихтисораҳои интернетиро бевосита месозанд ва ҳамин аст, ки миқдори зиёди онҳо печида, нофаҳмо, аҷиб ва ҳатто ба андозае бемаъно ба назар мерасанд. Чунин роҳи ихтисораи бевосита ба чунин ҳолат оварда мерасонад: *OTP (on the phone/ дар телефон)* ва ё роҳи камистеъмолтарини он *OPTD (outside petting the dog/ аз ҳудуди навозиши саг)*. Ин гуна ихтисораҳо дар забони муосири тоҷик дар солҳои охир барои доираи маҳдуди мутахассисон дар ҳамон шаклҳои ихтисораи забони англисӣ мавриди истифода қарор гирифта истодаанд. Дар ин росто, яке аз хусусиятҳои дигари умумии алоқаи интернетӣ, ин кӯтоҳсозӣ ва морфинги

калимаҳоеро дар бар мегирад, ки ҷиҳати ҳуруфчинӣ ба корбарон созгор бошад [209, с. 26]. Ба ин сохтор намунаҳои мазкур мисол шуда метавонанд:

- *Addy* – “*Address*” (шакли ҷамъаш: “*addys*”)
- *Convo* – “*Conversation*”
- *Pic* – “*Picture*” (барои шакли ҷамъ - “*pic*”, “*pix*” ё “*piccies*”)
- *Proggy* – “*Computer program*”
- *Prolly* – “*Probably*”.
- *Sig* – “*Signature*” (инчунин, “*siggy*”)

Ихтисораи “**teh**” ба ин усули трансформатсия намунаи муносибе ба шумор меравад. Ин ихтисора ба артикли “**the**” монандӣ дошта, ҳангоми ҳуруфчинии босуръат тадричан зуд-зуд ба ҷойи яқдигар омаданашон мумкин аст. Бояд зикр намоем, ки сленгҳо яке аз воситаҳои осонсозии истифодаи забон чи дар навишт ва чи дар сабти иттилоот зарурӣ доништа мешавад. Ҳамчунин, муаллифи “Фарҳанги Оксфорди забони англисӣ” аз солҳои 1962 аз ин усул кор мегирифт. Ин ихтисора то он дараҷа серистеъмол гардидааст, ки то ба сатҳи истифодабарии мақсаднок омада расидааст. Ҳамчун қоида, чунин ҳолат дар он лаҳзаҳои дида мешавад, ки нависанда аз ҷиҳати грамматика каму беш навкори интернетиро ҳиҷолатомезона бо ҷидду ҷаҳд тақлид мекунад: “Саҳнаи ҷанг бо ҳамаи Агентҳои Смиз *олӣ* буд”. Ин ихтисора бисёртар дар калимаҳои *олӣ* ё “*оличаноб*” дида мешавад. Бо ҳамин тарз шабакаҳои интернетӣ калимаи ба мисли “*like*” ё “*leik*”-ро ҳамчун навишти нодурусти истехзоомези калимаи “*like*”, ба монанди “*I LIEK PIE*” истифода мебаранд. Чунин усул, одатан, натиҷаи таҳқири зеҳнӣ ва қобилияти ҳуруфчинии шахс мегардад. Ихтисораҳои интернетӣ доимо такмил ёфта, иваз мегарданд. Бозиҳои интернетӣ барои мушоҳидаи тағйироти забонҳои барномасозӣ, маконҳои ҳуберо фароҳам месозанд. Ибораҳои умумии инкорӣ (ки баъзан “мулоҳизаҳои тавзеҳӣ” ном бурда мешаванд) низ ба гурӯҳи акронимҳо дохил мешаванд. Ҳамчун қоида онҳо дар лаҳзаҳои муайян, ки кушодани

рамзхоро осонтар мегардонанд, истифода мегарданд. Ин қисмати пурраи номгӯйи он ихтисораҳост, вале баъзе аз ин раддияҳо дар худ намунаҳои зеринро дар бар мегиранд:

- **TRDMF: tear rolling down my face** (ашк аз чашмонам мерезад).
- **IMHO: in my humble/honest opinion** (бо ақидаи дурусти ман).
- **AFAIK: as far as I know** (то он ҷое, ки ман медонам).
- **IRC: if I recall correctly** (агар дурӯғ нагӯям).
- **OTOH: on the other hand** (аз тарафи дигар).
- **IANAL: I am not a lawyer** (ман қонундон).
- **YMMV: your mileage may vary** (ҳадафатон, комилан, дуруст аст)

[302].

Калимаи навкор барои ифодаи ҳама гуна корбарони форуми интернетӣ ва ё шахсе, ки дар ҷодаи муайяне акнун ба фаъолият пардохтааст, ниҳоят зиёд истифода мегардад. Албатта, он ба мисли истилоҳҳои таҳқирӣ ба кор намеравад, вале ҳангоми бо ихтисораи **RTFM** ва ба гунаи ин пайваст гаштанаш, метавонад чунин амал намояд: **“noob”** назар ба **“newbie”**, бештар нишонаи таҳқирӣ дорад [225, с. 69].

Баъзе аз корбарони касбии Интернет истифодаи забони сленги интернетиро чандон қобили қабул намешуморанд ва дар мавридҳои ҷудогона ба ситеза таъкид менамоянд, ки ин тарзи баёни фикр ва усули муҳобирот сабаби ихтисоршавии дурушти маъноҳои зарурӣ гардидааст. Ҳарчанд ки забони сленги Интернет бо муҳобироту муоширати самарабахш, аз қабилӣ **leetspeak** робитаи зич доранд, вале танҳо бозигарони интернетӣ расман аз **leet** истифода мебаранд, дар ҳоле ки қисми зиёди гурӯҳҳои корбарони Интернет, одатан, аз забони сленги Интернет истифода мебаранд.

Аломатҳои < ва > ё ** одатан қиёфа, амал ва ё дигар ҳиссиёти корбарон, ки тавассути баъзе дигар методҳои интернетӣ мушкил ба назар мерасад, дар бар мегиранд. Масалан: <smile>, *smile*, <jumping up and

down>, **jumping up and down**, <*very very sad right now*> ё **very very sad right now** хама намунаҳои қобили қабул ба шумор мераванд. Баъзан, дар ҳар ду тарафи чунин ибораҳо дутоӣ аломати баён мушоҳида мегардад (::excited::).

Аломатҳои [] ва [/] ё ки / ҳамеша бо калима дар дохили [] ё баъд аз / истифода мегарданд, ки ҳиссиёти муаллифро ҳангоми навишти ин ё он ҷумлаю параграф зоҳир менамоянд. Масалан: [*sarcasm*] *I just love how wonderfully the new nerf to our characters has gone.* [/*sarcasm*], *the developers have gone mad!* /*anger*. Аз ин бар меояд, ки чунин ҳолат аз рамзи дар системаҳои тахтаи эълонӣ зиёд истифодашуда, ба амал меояд. Баъзе аз ҷузъҳои серистеъмоли ин забони сленг намунаҳои зеринро дар бар мегиранд:

- *Lol – laughing out loud* (баланд хандидан).
- *Bbl – be back later* (дертар баргард).
- *Brb – be right back* (зуд баргард).
- *Rofl – rolling on the floor laughing* (аз ханда суст шудан).
- *Ttyl – talk to you later* (баъдтар ҳарф мезанем).
- *Gg – good game, good going* (бози хуб).
- *Omg – oh my god!* (оҳ, Худои ман!).
- *Btw – by the way* (ногуфта намонад).
- *Afk – away from keyboard* (аз тугмача/забонак дур).
- *kthx – OK, thanks* (хуб, ташаккур) [303].

Бо ҳамин тартиб, маҳз ҳамин номгӯй қисми ками луғатномаи умумии забони сленги интернетиро ташкил медиҳад. Истилоҳи *leet* метавонанд бо садҳо роҳҳои ивазу бадалсозӣ ва мувофиқат ифода ёбад, вале пас аз мушоҳида гардидани он ҳолат ки қариб ҳамаи аломатҳо ҳамчун овоз ва рамз тартиб дода шудаанд, тарҷумаи *leetspeak* осон мегардад. Ғайр аз ин, азбаски *leet* диалекти расмӣ ва минтақавӣ ҳисобида намешавад, ҳама гуна калима метавонад бо роҳҳои гуногун маънидод карда шавад. Намунаҳои навбатӣ ба

истилохҳои *leet*- муқаддимаи кӯтоҳ (бе ҳеҷ вачҳ қатъӣ) дода, тавассути мисолҳо сурат мегирад.

- Рақамҳо, одатан, ҳамчун ҳарф истифода мегарданд. Истилоҳи *“leet”* метавонад бо навишти рақамии *“1337”* сурат гирад, ки дар ин ҷо *“1”* ба ҷойи ҳарфи *L*, рақами *“3”* ба ҷойи ҳарфи *E* ва рақами *“7”* бошад, нишондиҳандаи ҳарфи *T* аст. Баъзе рамзҳои дигар бошанд, бо ҷойивазкунии рақами *“8”* бо ҳарфи *B*, рақами *“9”* ҳамчун ҳарфи *G*, рақами *“0”* ба ҷойи ҳарфи *O* ва амсоли инҳо сурат мегиранд.

Рамзҳои дигар аз ҷумлаи рақамҳо ва дигар аломатҳои ғайрихуруфӣ ва ғайриалифбой метавонанд дар ҷойивазкунии ҳарфҳое, ки ба онҳо монанд ҳастанд, истифода гарданд. Масалан, *“5”* ва ё ҳатто *“\$”* метавонад ба ҷойи ҳарфи *“S”* ояд. Бо истифодаи чунин услуб навишти калимаи *“leetspeak”* метавонад бо чунин тарз сурат гирад: *“133t5p33k”* ё ҳатто бо чунин тарз *“!337\$p34k,”*, ки дар ин ҷо рақами *“4”* ба ҷойи ҳарфи *“A”* истифода шудааст.

- Ҳарфҳо метавонанд ба ҷойи он ҳарфҳое оянд, ки талаффузи якхела доранд. Истифодаи ҳарфи *“Z”* ба ҷойи ҳарфи *“S”* ва *“X”* барои он калимаҳое, ки бо ҳарфҳои *C* ё *K* анҷом меёбанд, умумӣ ба шумор меравад. Масалан, навишти калимаи *“skills”* бо чунин тарз сурат мегирад: *“5x1llz”*.

- Қоидаҳои грамматикӣ кам риоя мегарданд ва баъзе ашхос ба ғайр аз садонокҳо ҳамаи ҳарфҳоро калон менависанд (*LiKe ThiS*) ва бар хилофи ин, услуб ва грамматикаи муқаррарии англисиро рад намуда, ҳатто дар калимаҳои талаффузнамудаашон афтиши садонокҳо мушоҳида мегардад (ба мисли табдилдиҳии калимаи *very* ба *“vry”*).

- Ғалатҳо одатан ислохношуда мемонанд. Ҳуруфи умумии нодурусти имлоӣ ба мисли *“teh”* ба ҷойи *“the”* ислохношуда мемонанд ва ё баъзан барои иваз намудани талаффузи дуруст, қобили қабул дониста мешаванд.

- Рамзҳои ғайриматнӣ метавонанд барои сохтани ҳарфҳо хизмат намоянд. Масалан, бо истифодаи слэшҳо ба мисли “^/” метавон ҳарфи M-ро сохт ва ду мили бо нимтире пайваस्तшуда ба мисли “|-|” одатан барои ифодаи ҳарфи N истифода мегардад. Ҳамин тавр, навишти калимаи hum бо чунин тарз сурат мегирад: “|-|4^/.”

- Пасванди “0rz” ба калима одатан барои заданок кардан ё барои шакли чамъ кардани онҳо, илова мегардад. Масалан, “h4xx0rz”, “sk1iiz0rz”, “pwnz0rz,” шакли чамъ ё задаи (ё ҳар ду) калимаҳои *hacks*, *skills*, ва *owns* мебошанд [196, 106-108].

Мебояд дар хотир нигоҳ дошт, ки иттиҳоди *leetspeak* шаклҳои нави ихтисораҳоро ба вучуд оварда, ба эҷодиёти шахсӣ, ки натиҷаи пайдоиши забони динамикию хаттӣ гаштааст, мутаносибӣ ва мунтазамиро бартараф месозад. Ғайр аз ин, якчанд истилоҳҳои стандартӣ низ вучуд доранд. Дар поён гурӯҳи калимаҳои калидие оварда шудаанд, ки аз лаҳзаи ихтирои *leetspeak* умуман тағйир наёфтаанд (гарчанде ки дар онҳо баъзе тағйирот дида мешавад):

- “warez” ё “w4r3z”: барномаи таъминоти нусхабардории ғайриқонунии барои сабтнамоӣ созгор.

- “h4x”: ҳамчун “hacks,” хонда мешавад, ё он амали зарарнокеро, ки ҳакерҳои компютерӣ иҷро мекунанд.

- “pr0n”: таҳрифи истилоҳи “porn,” эҳтимол ба истифодаи порнография ишора шудааст.

- “sploit3”: (шакли кӯтоҳкардашудаи *exploits* – қаҳрамонӣ) нозукии барномаи таъминоти компютери аз ҷониби ҳакерҳо истифодашуда.

- “pwn” варианти чопии own, истилоҳи сленгие мебошад, ки, одатан, барои ифодаи афзалият бар муқобили шахсоне истифода мешавад, ки вобаста ба ҳолату вазъият онҳоро метавонад барои зараррасонӣ истифода барад. Он бо чунин роҳҳо низ навишта мешавад: “0^/n3d” ё “pwn3d.”

Дуздони кулфшикан, ё гриферҳои (*griever*) бозиҳои видеоии интернетӣ аз ин истилоҳ зиёд истифода мебаранд.

- “*m4d skillz*” ё “*mad skills*”: ба истеъдоди шахсӣ тааллуқ дорад. Худи “*m4d*”, одатан, барои таъкид истифода мегардад.

- “*n00b*,” “*noob*,” “*newbie*,” ё “*newb*”: мувофиқати синонимҳо бо навкорон. Баъзе аз *leetspeaker*-ҳо “*n00b*”-ро ҳамчун таҳқир ва “*newbie*”-ро истилоҳи навозишӣ барои навкорон истифода мебаранд.

- “*ph*”: одатан, ба ҷойи “*f*,” ҳамчун “*phear*” ба ҷойи “*fear*” (ҳамчун “*ph34r my l33t skillz*”) ва ё баръакс, дар талаффузи “*phonetic*” ҳамчун “*f0||371*” меояд. Мавриди зикр аст, ки яке аз самтҳои муҳимми муҳобироти компютерӣ, ки дар он забони сленгӣ истифода мешавад, фазои бозиҳои интернетӣ ба шумор меравад. Одамон дар ҷаҳони *MMORPG* (*Massively Multiplayer Online Role-Playing Games*) ва дар *LAN* – шабнишиниҳо, ки гурӯҳи одамон дар як хучра ҷамъ омада, ба бозиҳои интернетӣ машғул мешаванд, бо шеваи аҷибест суҳбат мекунанд, ки дарки он истилоҳот ба бозигарони нав мушкилиро ба бор меорад. Масъалаи мазкур дар таҳқиқоти бунёдии пажӯҳишгарони соҳа, ба монанди П.А. Горшков, Д.В. Мастеров, Е.В. Юрева, Н.И. Мелконян, Н.П. Супрун ба таври муфассал мавриди таҳлили баррасӣ қарор гирифтааст [Ниг.: 52; 157; 150; 239].

Дар ҳақиқат, забони сленгӣ дар бозиҳои компютерӣ ниҳоят зарурӣ ба шумор меравад, чунки ҳаёт дар бозиҳо тамоми таҷрибаҳои нодир, ҳазлу шӯҳиҳо ва жаргонҳои техникиро талаб мекунанд. Ин забони кӯтоҳшудаест, ки натиҷаи кӯтоҳсозӣ, ихтисорсозӣ ва сарфакории истифодаи воҳидҳои забонӣ мебошад. Ғайр аз ин, миқдори зиёди бозигарон услуби нутқи бозиҳоеро, ки дар онҳо шомиланд, қабул намуда, шаҳрвандони аслии ҷаҳони воқеӣ мегарданд. Бешубҳа, технология дар роҳҳои алоқа пешравиҳои назаррасро ба миён овардааст. Қисми зиёди мардум бар онанд, ки ин як пешравиӣ мусбатест. Лекин вақтҳои охир ҷиҳати расонидани таъсири манфии методҳои муосири алоқа ба забони англисӣ, нигаронии соҳибзабонҳоро ба вучуд овардааст. Суръати истифодаи почтаҳои

электронӣ ва паёмакнависиҳо назар ба риояи қоидаҳои грамматика афзуда истодааст. Мутахассисони соҳаҳои илм ҳушдор медиҳанд, ки чунин тағйирот метавонад ба дурустии имлоии матни паёмакҳо аз нигоҳи самарнокӣ ва дурустии раванди муҳобирот ва махсусан, риояи меъёрҳои забон таъсири манфии эҳтимолии худро расонад. Сленгҳо ҳамчун истилоҳоти гурӯҳҳои махсус ба вучуд омада, ҳам маҳсули эҷодӣ ва ҳам воҳидҳои қолабӣ ҳисобида мешаванд. Воҳидҳои қолабӣ дар истифода ё таҷдиди гуногуни қолабҳои маъмули воқеӣ ва дар баъзе ифодаҳои тахминии сохти калимаҳо дида мешаванд, воҳидҳои маҳсули эҷодӣ бошанд, аз сленгҳои ихтисоргардида дар шакл ва маъноӣ нав иборатанд. Ихтисораҳо, акронимҳо, инитсиалҳо (сарҳарфҳои исмҳои хос), аломатҳо ва рамзҳо – навҳои гуногуни таркибии неологизмҳои компютерӣ дар замони муосир ба шумор мераванд.

Барои омӯхтани моҳият ва мафҳуми сленг, нахуст бояд мафҳуми воҳидҳои луғавии асосиро ошкор намуд, зеро сленгҳо зермафҳумҳои воҳидҳои луғавии асосӣ ба шумор мераванд. Дар раванди омӯзиши истилоҳоти компютерӣ муайян гардид, ки истилоҳ худ вазифаи муҳимми ифодаи маънӯву мафҳумро иҷро менамояд. Дар чараёни ташаккули технологияҳои иттилоотӣ мафҳумҳои нав ба нав дар шароити рӯзмарра пайдо мешаванд, ки баъзе муҳаққиқони забоншинос чунин воҳидҳои луғавиро чун “сленг” ё “жаргон” ном мебаранд.

Аз гуфтаҳои муҳаққиқони соҳа бармеояд, ки “воҳидҳои луғавии зеризабонӣ истилоҳоте мебошанд, ки чӯзӣ як забони муайян буда, ҳамчун воситаи иртиботи табиӣ дар байни гурӯҳҳои мухталифи одамон ба таври (лаҳҷа, шева, жаргон) васеъ истифода мешаванд” [201, с. 202-205].

Дақиқан, аз суҳанони муҳаққиқон бармеояд, ки воҳидҳои луғавии зеризабонӣ дар системаи муайяни як забони табиӣ истифода шуда, бештар дар муоширати ҷомеаҳои гуногун ба қор бурда мешаванд. Ҳамин тариқ, воҳидҳои луғавии касбиву соҳавӣ хусусияти ба худ хос дошта, дар доираи гурӯҳи маҳдуди одамон истифода мешаванд.

Ҳаминро ҳам бояд зикр намуд, ки сленгҳо, ибораҳои касбӣ ва соҳавӣ ва жаргонҳо арзиши тобишҳои маъноии забон ва ғановати фонди луғавиро коста месозанд. Яке аз вижагиҳои хоси сленгҳо, идиомаҳо, жаргонизмҳо ва умуман, истилоҳоти касбӣ ва соҳавӣ дар он аст, ки чунин воҳидҳои луғавӣ байни корбарони компютер ва барномасозон пайдо ва ташаккул ёфта, танҳо дар доираи ҷомеаи онҳо мавриди истифода қарор мегиранд. Мафҳум ва моҳияти сленгҳои компютерӣ бештар дар фазои барномасозоне, ки ҳамеша бо компютер ва соҳаи нармафзор сару кор доранд, равшан ва фаҳмо мебошанд. Агар чунин воҳидҳои луғавӣ, яъне сленгҳои компютериро аз байни барномасозон ва корбарони самти технологияи иттилоотӣ берун созем, он гоҳ мазмун ва тобиши маъноӣ ва отифавии чунин истилоҳот ба кулӣ заиф мегарданд. Бояд зикр намуд, ки дар истилоҳшиносӣ калимаҳои ҳастанд, ки аз сленг ба гурӯҳи калимаҳои маъмулӣ гузаштаанд, ба монанди истилоҳи *user*, ки бештар дар доираи корбарони компютер истифода мегардид, ҳоло бошад, ин истилоҳ сленг набуда, ҳамчун истилоҳи одии компютерӣ ба ҳамагон шинос ва фаҳмо мебошад.

Муҳаққиқ Н. П. Супрун қайд менамояд, ки моҳияти мафҳуми сленгро равшан намудан ғайриимкон мебошад, зеро муҳаққиқони забоншинос то ҳол дар ин бора ба хулосаи аниқе наомадаанд. Бештари муҳаққиқон сленгро чун муродифи жаргон меҳисобанд, чунки сленг тамоми маҷмуи жаргонҳо ва ибораҳои касбӣ ва соҳавиро фарогир мебошад [239, с. 196-198].

Ҳамин тавр, ташаккул ва таҳаввулоти сленги компютерӣ аз рушди босуръати технологияи муосир вобастагӣ дошта, дар раванди инқилобҳои инноватсионӣ вожаҳои касбӣ ва соҳавӣ нав пайдо мешаванд. Мо наметавонем қайд кунем, ки сленги компютериро дар чараёни суҳанронӣ набояд истифода бурд, зеро сленги компютерӣ гарчанде ба забони гуфтугӯӣ шомил шавад ҳам, ҳамагон дар тамоми соҳаҳо бо чунин воҳидҳои луғавӣ дучор мегарданд ва ҳатто муҳаққиқон сленги компютериро як қабати махсуси лексикаи технологияи иттилоотӣ шумурдаанд.

3.2. Вижагиҳои маъноӣ ва луғавии сленги компютерӣ

Нахустин компютерҳо дар ибтидои солҳои 50-уми асри XX ба вучуд омаданд ва баробари тақомули онҳо одамоне, ки бо онҳо кор мекарданд, захираи калони луғавиро соҳиб шуданд, ки имрӯз ҳам барои теъдоди зиёди одамон маълум аст. Вале ин замони то оғози давраи компютери инфиродӣ буд, яъне то соли 1988 ва албатта, ин гурӯҳи махсуси луғавӣ танҳо ба мутахассисон шинос буд. Дар охири солҳои 80-уми асри XX (ин давраи нави инқилоби компютерӣ буд) лексикаи компютерӣ ва калимаҳои нави ба он иловашуда аз доираи корбурди махсус баромада, дастраси ҳамагон мегардад. Истилоҳоти нав аз лексикони маҳдуди барномасозон ва ихтироъкорони техникаи компютерӣ ба гурӯҳи калимаҳои умумиистеъмол дохил шудаанд. Баробари ин падида боз як раванди аз нуқтаи назари забоншиносӣ маъмул ва қонунӣ, яъне ташаккули сленги махсуси компютерӣ сурат мегирад. Таркиби луғавии забон, нисбатан, серҳаракат ва нисбат ба тағйироти худи воҳидҳои тағйирпазиру созандаи забон ҳассос мебошад. Тағйироти қариб фосилаи таркиби луғавӣ, ки дар он робитаи мустақим ва бевосита бо соҳаҳои гуногуни фаъолияти ҳаёти ҷамъиятӣ инъикос меёбад, дар илова гардидани миқдори зиёди калимаю ифодаҳои нав зоҳир мегардад [29, с. 257].

Ба кор бурдани мафҳуми “доираи луғавӣ”-ро дар сленги компютерӣ нисбат ба чунин бахши таркиби луғавии забони тоҷикӣ, ба мисли иқтибосоти англисӣ метавон ба ин далел асоснок кард, ки дар омӯзиши ҳодисаҳои, ки бевосита бо мазмуни муттаҳидкунандаи қобили мушоҳида алоқаманд нестанд, мафҳумҳои “ядро”, яъне “маҳак”, “ҳаста” ва “ҳошия” ба кор бурда мешавад ва дар ин маврид истилоҳи “доира”-ро ба кор намебаранд.

Ю. С. Степанов муносибати мафҳумҳои “сохтор” ва “система”-ро муайян карда, дар бораи ҳастаи системаи забон чунин мегӯяд: “Ядрои системаи забон қабатҳои бештар серистеъмоли лексика, грамматика ва қабатҳои сермаҳсули калимасозиро фаро гирифта, маркази системаи

забонро ташкил медиҳад. Ҳошияи системаи забонро бошад, қабатҳои камистеъмоли лексика, воситаҳои матруки калимасозӣ ва категорияҳои грамматикӣ дар ҳоли аз байн рафтани ташкил медиҳанд [235].

Дар забони тоҷикӣ ва дар забоншиносии тоҷик вожагонро аз нигоҳи доираи истеъмол ба се гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст: вожагони серистеъмол, вожагони камистеъмол ва вожагони истеъмолашон муътадил. Сарфи назар аз дидгоҳҳои мухталиф доир ба сохтори доираи луғавӣ-маъноӣ ҳамаи муҳаққиқон дорои зинанизм будани ҷузъҳои доираи луғавӣ-маъноӣ, мавҷудияти ҳаста ва ҳошия дар онро қайд мекунанд. Масалан, А.А. Новиков сохтори доираи маъноиро ба тарзи зайл тасаввур мекунад: доираи маъноӣ аз ҳаста (маъноӣ умумӣ), марказ (гурӯҳҳои махсус бо маъноӣ нисбатан мураккаб) ва ҳошия (номҳои дуҷумлаҳо) иборат аст [184].

Ҳамин тавр, принсипи доирабандӣ ҳангоми шарҳи бахшҳои гуногуни забон бартарият пайдо кард. Фазаи “Иқтибосоти англисӣ дар забони тоҷикӣ”-ро ҳамчун доира тасаввур мекунем, сарфи назар аз он ки воҳидҳои луғавӣ дар он аз ҷиҳати маъно муттаҳид нестанд, вале дар маҷмӯъ, ба меъёрҳои, ки доира муайян кардааст, мувофиқат мекунанд. Бинобар ин, аз нигоҳи доираи истеъмол ва басомади истифодаи сленгҳои компютерӣ ҳудуди истифодаи онҳоро иборат аз марказ, назди марказ ва ҳошия доништан мумкин аст. Дар мавзӯи мавриди баррасии мо мафҳуми “доираи луғавӣ-маъноӣ” ин на танҳо фазое фаҳмида мешавад, ки дар он воҳидҳои луғавӣ аз рӯйи хусусиятҳои сохторӣ муттаҳид шудаанд, балки чунин фазоест, ки дар он воҳидҳои луғавӣ аз рӯйи мазмун ҳам муттаҳид шудаанд.

Ҳамин тавр, мафҳумҳои “марказ”//”ҳаста” ва “ҳошия”-ро метавон, нисбат ба маводи мавриди омӯзиши мо ҳам ба кор бурд. Ба бахши марказии он, аз рӯйи намунаи Ю.С. Степанов, метавон иқтибосоти англисии дар забони тоҷикӣ хуб ҳазмшуда ва серистеъмолро мансуб донист. Лексикаи иқтибосии забони англисиро ҳамчун доираи луғавӣ-маъноӣ фаҳмида, мо зарур мешуморем, ки онро бояд аввал ба доираҳои маъноӣ тақсим кард,

сипас, дар дохили доираҳо воҳидҳои аз ҷиҳати маъно якхела - гурӯҳҳои луғавӣ - маъноӣ ва ё доираҳои хурди одӣ – қаторҳои нисбатан маҳдуди калимаҳои як ҳиссаи нутқро ҷудо кард [Ниг.: 235]. Қобили қабул хоҳад буд, ки агар сохтори доирае, ки муаллифони назарияи “доираи маъноӣ” пешниҳод кардаанд, дар тақсимои иқтибосоти англисӣ ба бахшҳо – аз бахши марказ ба самти ҳошия ба қор барем.

Сохтори сеунсуриро барои тавзеҳи доираи луғавӣ-маъноӣ дар таснифоти иқтибосоти англисӣ нигоҳ дошта, мо се бахши ин доира: марказ, фазои назди марказ ва ҳошияро муайян мекунем. Дар маркази доира калимаҳои ҷой мегиранд, ки ба меъёрҳои таснифот ҷавобгӯ мебошанд. Иқтибосоти англисӣ, ки ба “ядро”-и доира тааллуқ доранд, калимаҳои луғатҳои тафсирий ва луғатҳои калимаҳои хориҷӣ мебошанд.

Фазои назди марказро лексемаҳои қисман ҳазмшуда ташкил медиҳанд, яъне он воҳидҳои луғавие, ки дар онҳо як ва ё зиёда меъёрҳои вучуд надоранд, ки аз рӯйи онҳо воҳидҳои луғавӣ ба бахшҳои доира ҷудо мешаванд. Ин фазои қалони яқсон фарогири иқтибосоти англисӣ мебошад, ки баъзе аз онҳо батадриҷ ба қисми марказӣ наздик мешаванд, баъзеи дигар бошад, ба ҳошия майл мекунанд. Дар ҳошия лексикаи камҳазмшуда ва ё худ каммутобиқшуда: окказионализмҳо (ҳар гуна калимаи забони англисӣ, ки як бор дар нутқи шифоҳӣ ва ё хаттӣ ба қор бурда мешавад: *womanizer* - занакбоз), трансплантантҳо (воҳидҳои луғавии забони англисӣ, ки ба хатти забони мабдаи иқтибос навишта шудаанд, морфемаҳои, ки дар калимасозии забони англисӣ иштирок мекунанд (-анг, -мект, -ер, -ор, -бол, -мейкер) ҷой мегиранд.

Дар интернет-блогҳо метавон тӯдоди зиёди калимаҳои ғайримаъёрии англисиро дар шакли транскрипсия ва ё транслитератсия дучор омад: *коксайкер*, *блокхед*, *шит-кикер*. Ин гурӯҳи калимаҳо вазифаи эвфимистиро иҷро мекунанд ва бо намуди зебо ва ҷаззоби ҳоси калимаҳои англисӣ ба ҷойи калимаҳои “номатлуб” қор фармуда мешаванд.

Набояд сохтори доираи луғавӣ-маъноиро ҳамчун як чизи доимию тағйирнопазир ҳисоб кард. Бисёр калимаҳо вобаста аз тағйир ёфтани тамоюлҳои лингвистӣ ва фаролингвистӣ аз як бахши доираи луғавӣ-маъноӣ ба дигараш мегузаранд. Баъзе калимаҳои дар луғатҳои вожаҳои иқтибосӣ сабтшуда дар он шакле, ки онҳо дар он давра истифода мешуданд, аз истеъмол баромадаанд ва ба қатори архаизмҳо дохил шуда, дар ҳошияи наздики маркази фазо ҷой мегиранд, калимаҳои дигар аз ҳошия ва ё фазои наздики марказ ба ядроии марказ мегузаранд, мисли *CD, SMS*.

Дар бораи пайдоиши воҳидҳои нави луғавӣ сухан ронда, зикри чунин ҳодиса, ба мисли сленги компютерӣ зарур аст, ки онро метавон ҳамчун инқилоби забонӣ ва ё ҳамчун неруи бузурги вайронкунандаи системаи забон баррасӣ кард. Сленг усули махсуси ифодаи муносибат ба ҳодисаҳо ва таҳаввулоти рушди ҷомеа ба шумор меравад [209]. Аз нуқтаи назари рушди забони англисӣ, дар системаи Интернет пайдоиши воҳидҳои нави луғавӣ дар шароити муоширати электронӣ, ки бо ёрии роҳҳои анъанавии калимасозӣ: пешвандӣ, пасвандӣ ва ба гунаи он ба вучуд омадаанд, зикр кардан зарур аст. Дар байни калимаҳои нави бештар серистеъмол калимаҳои мураккаб, ки аз калимаҳои ҷудогона сохта шудаанд, бештар ба назар мерасанд: *mouse (mouseclick), web (webmail, www), click (one-click), net (netnews, usenet), hot (hotmail, hotlink), bug (BugNet)*. Инчунин, калимаҳое, ки бо пешванди “*e-*” сохта шудаанд, низ серистеъмоланд: *e-* (email, e-books), *cyber-* (cyberspace, cyberculture), *hyper-* (hypertext, hyperlink).

Ба мисли забони меъёрии англисӣ калимаҳои нав метавонанд бо роҳи гузариши калима аз як ҳиссаи нутқ ба ҳиссаи дигари нутқ бидуни тағйироти сохтори морфологӣ сохта шаванд: *a mouse - to mouse; a click - to click*.

Кӯшиш ба сарфаҷӯи забонӣ, баҳусус, зарурат ба воситаи муоширати электронӣ, истифодаи самараноки методи ихтисора ташаккули воҳидҳои навоваронаро талаб менамояд. Бинобар ин, имрӯз дар забони барномаҳо, мукотиботи электронӣ, сабту қайд ва ҳифзу интиқоли иттилоот тавассути технологияҳои муосири иттилоотӣ аз ихтисораҳо хеле зиёд ва ба

таври самаранок истифода мебаранд. Дар ин росто, кор то чое расидааст, ки дар мактубҳо ва мукотибаҳои гуногуни электронӣ низ мардум ин аббревиатураҳоро хуб мешиносанду зиёд истифода мебаранд: *ASAP – as soon as possible, Bbfn – bye bye for now, ISP – Internet Service Provider, bbl – be back Later, b4 – before, cfc – call for comments, cm – call me, cu – see you, cul – see you later, dk – don’t know, dur? – Do you remember, f2f – face to face, gr8 – great, ruok - are you OK, thx – thanks* ва монанди инҳо, аз қабилӣ чунин воҳидҳои луғавии мансуб ба иттилооти рақамию электронианд, ки на танҳо дар забони англисӣ, балки дар забонҳои дигар, аз ҷумла дар забони тоҷикӣ низ корбурд доранд. Мавриди зикр аст, ки ихтисора ва истилоҳоти мазкур дар забони тоҷикӣ дар мавридҳои ҷудогона бидуни тарҷума истифода гардида, аз тарафи хонандагон ба осонӣ фаҳмида мешаванд.

Сленги компютери ро бештар донишҷӯён ва донишомӯзон истифода мебаранд ва миқдори калимаҳои истифодашаванда аз сатҳи донишҷӯи компютер ва истифодаи он вобаста аст: *hard disk drive* - диски сахт (жестяк), *RW memory* - хотираи фаврӣ (оперативка), *data processing machine* - протсессор (проц), *megabyte* - мегабайт (метр), *gigabyte* – гигабайт (гектар), *email* - суроғайи электронӣ (мыло), *Internet Common Questions - ICQ* (асока), *ID* - истифодабарандаи компютер (юзер), *hacker* - шахсе, ки компютерро хуб медонад, инчунин, кулфшикани барномаҳо, бо истилоҳи асл дар шакли “хакер” низ истифода мешавад.

Сленги аз ҳама нофаҳмо ва камистифодатарин дар байни барномасозон мушоҳида мешавад, ки онро аз мисолҳои зерин метавон пай бурд: “*To create a website, you need to install a local server on your computer, preferably an Apache with pphp5, a dreamviver, and after creating a dynamic page, upload it to the host*”. – “Барои сохтани сайт дар компи худ аз серваки корӣ насб кардан лозим аст ва хубтар аст, ки, агар он апач с пхп5, дримвивер бошад ва пас аз эҷод кардани саҳифаи динамикӣ онро дар хост боргузорӣ кардан зарур аст”. - “Чтобы создать сайт, нужно установить себе на комп локальный сервак, желательно апач с пхп5, дримвивер, и

после создания динамической странички выгрузить на хост” [294; 295; 296].

Ҳамин ҷумла бо забони адабии тоҷикӣ ин тавр садо медиҳад: “Барои он ки сомона сохта шавад, лозим аст, дар компютер барномаи ёрирасон, бехтараин барнома бо номи *Apache*, ки бо забони барномасозии *php*, нусхаи 5 кор мекунад ва барномаи *Macromedia Dreamweaver*-ро насб кард ва баъди сохтани саҳифаҳо онҳоро ба хостинг ворид бояд кард”. Қайд кардан ҷоиз аст, ки ҳар ду муодили ин ҷумла барои корбарони одӣ, яъне шахсони ғайр аз барномасозони компютер, комилан, фаҳмо нестанд. Ҳамзамон, дар байни мутахассисони соҳа ба ҷойи гунаи адабии ин ҷумла, ки дар боло оварда шуд, бештар гунаи аввали он, ки шакли нисбатан одӣ ва омиёна дорад, бештар маъмул аст.

Бояд тазаққур дод, ки сленги компютерӣ дар забони тоҷикӣ тайи 20 соли охир вучуд дорад ва пайваста инкишоф меёбад, бо воҳидҳои нави забонӣ пурра мегардад; нақш ва ҷойгоҳи сленг дар фарҳанги муосири нутқ яқсон нест ва фаҳмиши амиқтарро талаб мекунад [196, с. 106-108].

Роҳҳо ва тарзҳои пайдоиши сленги компютерӣ хеле гуногунанд, вале ҳамаи онҳо ба ин натиҷа меоранд, ки калимаи англисӣ барои истифодаи доимӣ созгор аст. Методҳои асосии ташаккули сленг ва вижагиҳои маъноӣ ва луғавии бештари лексикаи мавҷудаи компютерӣ аз инҳо иборатанд:

1. Калка (иқтибоси пурра). Ҳар як овози вожаи иқтибосӣ овози мувофиқро дар забони тоҷикӣ тибқи қонунҳои фонетикӣ иваз мекунад: мисолҳои калимаҳое, ки пурра аз забони англисӣ иқтибос шудаанд: *device* – девайс, *hard drive* – хард.

2. Калкаи нопурра (асосҳои иқтибосшуда). Истилоҳи англисӣ дар ихтиёри грамматикаи забони тоҷикӣ ва русӣ қарор мегирад ва ба қоидаҳои он итоат мекунад. Масалан, дар забони русӣ исмҳои морфемаҳои падежиро қабул мекунанд: *application* – барномаи татбиқӣ (аппликуха) – апликуху (в.н.), апликухи (р.н.). Пасвандҳо ва бандакҳо ба феъл илова мешаванд: *to connect* – тавассути компютер пайваст шудан (коннектиться), *to*

programm – программакунонӣ, ба барномасозӣ машғул шудан (программировать),
to click – клавишаҳои мушакро пахш кардан (кликать).

3. Тарҷума. Тарҷума бо ду тарзи маъмул сурат мегирад. Тарзи якум – тарҷумаи калимаҳо бо истифодаи калимаҳои муътадили дар забони тоҷикӣ мавҷудбуда, ки дар ин маврид ин калимаҳо соҳиби маънои нав бо обураниги услубии паст мегарданд: *Windows* – равзана (форточка), *virus* – мавҷудоти зинда, *user's manual* – алифбо, *to delete* – тоза кардан (сносить), *to read from disk* – кӯшиши хондани маълумот аз дискҳои бад (пилить диск), *to seek smth on disk* – хишир-хишир кардан (шуршать). Ба ин гурӯҳ танҳо он калимаҳое мансубанд, ки онҳо пештар маъноҳои сленгӣ надоштанд. Тарзи дуюм истилоҳоте мебошанд, ки тарҷумаи сленгии худро бо роҳи истифодаи лексикаи гурӯҳҳои дигари касбӣ соҳиб шудаанд. Дар натиҷаи ин маънои калима то андозае тағйир меёбад ва маънои махсус барои сленги компютери соҳиб мешавад. Аксаран, калимаҳо ва ифодаҳо аз сленги ҷавонон дучор меоянд: *incorrect program* – барномаи нодуруст (глюкало), *streamer* – стример (морфон), *microassembler* – микроассемблер (макрушник), *to connect tow computers* – барои пайваст кардани компютерҳои эвакуаторӣ (шлангировать). Масалан, дар бораи тамғаи компютери “Pentium – 200” мегӯянд: “Аробаи нав бо муҳарриқи дусадум”. - “Модная тачка с двухсотым мотором”.

4. Омонимияи фонетикӣ. Ин метод бар асоси мувофиқати шаклии калимаҳои умумиистеъмоли аз ҷиҳати хусусиятҳои луғавӣ мутафовит ва истилоҳоти компютери англисӣ қарор мегирад: *juniper* – ҷаҳанда (джемпер//жемпир). Дар забонҳои тоҷикӣ ва русӣ ин калима аз нигоҳи талаффуз ба вожаи джемпер//жемпир ҳамталаффуз шудааст, ки барномасозон онро гоҳ-гоҳ истифода мекунанд. Мисоли дигар: *button* – тугма (батон). Дар тавофут аз забони англисӣ дар забонҳои русӣ ва тоҷикӣ ин калима низ бо вожаи “батон” ба маънои як навъи нон ҳамгунталаффуз буда, дар забони барномасозон истифода мешавад ва ин низ боис ба эҷоди як омоними нав шуда метавонад. Бо ҳамин тартиб, метавон мушоҳида кард,

ки калимаҳо тавассути гузариш аз забони англисӣ ба русӣ ва тоҷикӣ боиси ташаккули як навъи омонимҳо шуда истодаанд. Калимае, ки ба сленг мегузарад, тамоман, маънои навро ифода мекунад ва он ба ҳеҷ ваҷҳ ба маънои умумиистеъмолии он алоқаманд нест. Масалан, *Laser printer* – принтери лазерӣ (лазеръ). Ҳамин тавр, калимае, ки дар забони умумихалқии русӣ маънои номи мардонаи *Лазерро* ифода мекунад, дар сленги компютерӣ маънои навро соҳиб шудааст. Чунин калимаҳо як бозии махсуси овозҳо ба шумор мераванд.

Дар сленги компютерӣ баъзе равандҳо ва тағйирот мушоҳида мешаванд. Дар давраи ҳозира луғати ин қабати лексика миқдори зиёди калимаҳоро фаро мегирад. Аз ин рӯ, метавон, силсилаҳои гунаи сленги синонимиро ҷудо кард: *computer* – *комп, компютер, (қуттӣ, банка, тачка, аппарат, мошин); to hack* – *шикастан (кандан, қисм кардан), hard drive* – *диски сахт (винт, хорд, хардрайв, бердан)*. Албатта, ҳар қадар калима умумиистеъмомол бошад, ҳамон қадар он бештар муродиф дорад.

Сленги компютерӣ аз доштани навъҳои гуногуни воҳидҳои фразеологӣ ҳам орий нест. Дар байни онҳо ҳам воҳидҳои фразеологӣ феълӣ ва ҳам воҳидҳои фразеологӣ исмӣ мавҷуданд: *press buttons* - *бо мушак кор кардан, дар забони русӣ - жать батоны, glitch error* - *ислоҳи хатоҳо дар барнома, дар забони русӣ - глюк полировать, Ctrl-Alt-Del* - *баромадан бо клавишаҳо, бо ангуштон ишора кардан, дар забони русӣ - трёхпальцевый салют, refresh* - *иваз намудани системаи амалиёт, дар забони русӣ - ветер перемен.*

Ба мақсади ошкор кардани сабабҳои мутобиқшавии калимаҳои “компютерӣ”–и забони англисӣ дар забони тоҷикӣ ва русӣ, ба таври васеъ паҳн шудани калимаҳои касбии забони англисӣ дар забони тоҷикӣ дар байни ҳамсолон назарпурсӣ гузаронида шуд. Ба онҳо пешниҳод шуд, ки ба панҷ саволи вобаста ба мавзӯ ҷавоб диҳанд ва ин имкон медиҳанд, ки сатҳи донишҷӯи забони англисӣ, дониш, фаҳмиш ва сатҳи истифодаи истилоҳоти компютерӣ паҳнгардида муайян карда шавад, ошкор гардад, ки

оё мутобикшавии истилоҳоти компютерӣ ба қоидаҳои забони тоҷикӣ сурат мегирад? Маълум гардид, ки 90% посухдиҳандагон истилоҳоти компютериро медонанд ва дар нутқи худ истифода мебаранд. Маҳз ҳамин одамон барои муоширати байни ҷавонон истилоҳоти компютериро бо истифода аз қоидаҳои забони тоҷикӣ ва ихтисоркунии дар он қабулшуда мутобик месозанд.

Калимаҳои касбии компютерӣ дар раванди иқтибосшавӣ ва истифода дар нутқ тағйир меёбанд ва мутобикшавии онҳо, ки барои соҳибони забони тоҷикӣ ва русӣ созгор аст, сурат мегирад. Имрӯз аз забони мутахассисони ин соҳа чунин ифодаҳо, ба мисли “зависат кардам”, “маҳкам шудам”, “кашол шудам”, “клава (клавиатура) барахлит кардан” (клавиатура нағз кор намекунад) шунидан мумкин аст.

Сленги компютерӣ ба таври босуръат инкишоф меёбад, ки сабаби ин пешрафти босуръати технологияҳои компютерист. Бисёр калимаҳо аз сленги компютерӣ ба қатори истилоҳоти расмӣ мегузаранд. Онҳо на танҳо дар нутқи шифохӣ, ҳуҷҷатҳои сершумори электронӣ, мактубҳо ва конференсияҳо дар фазои маҷозӣ ба кор бурда мешаванд, балки онҳо дар интишорот ҳам метавон дучор омад. Бисёр вақт онҳо дар нашрияҳои маъруфи компютерӣ истифода мешаванд. Ба таври хеле фаровон онҳо метавон дар маҷаллаҳои ба бозиҳои компютерӣ бахшидашуда мушоҳида кард. Масалан: “*А монстры там стрейфятся не хуже любого думера*” (Ҳаюлоҳо дар он ҷо аз ҳар гуна **бозигар** дар **тирпарронӣ** бадтар мавқеъгирӣ намекунанд) [294; 295; 296]. Бисёре аз калимаҳои сленги компютерӣ ба хусусияти гуфтугӯӣ, обуранги дағали омиёнаи худ, ки хоси сленги ҷавонон аст, фарқ мекунанд, зеро дар байни мутахассисони соҳаи компютер ҷавонон хеле зиёданд. Донистани калимаҳои асосии сленги компютерӣ ба мо имкон медиҳад, ки дар байни мутахассисон муошират намоем, дар ин маврид “чайник” (навкор) будани мо ба назар намерасад.

Ҳамин тавр, сленги компютерӣ низоми жаргонии насли ҷавон мебошад ва ҳатто, ба забони адабӣ ворид шуда, баробари лексикаи махсуси касбии барномасозон ва маъмури системаҳо амал менамояд.

3.2.1. Вижагиҳои маъноӣ ва луғавии сленги бозиҳои компютерӣ

Дар забони муосири тоҷикӣ як қабати калони махсусу ҷолиби лексикӣ мавҷуд аст, ки онро теъдоди зиёди одамон истифода мекунанд. Ин қабати лексика “сленги компютерӣ” ном дорад ва маҳсули муносибатҳои нави иҷтимоии нимаи дууми садаи XX ва оғози садаи муосир аст. Миқдори зиёди калимаҳое, ки таркиби луғавии ин қабати нутқро ташкил медиҳанд, аз “забони компютер” – забони англисӣ иқтибос шудаанд. Ин ба кадом ҳодисаву зухурот ва ҳолату қонуниятҳои забон вобаста аст? Дар навбати аввал, ба он вобаста аст, ки бештари одамон дар фаъолияти касбӣ, хондан, рӯзгор ва барои вақтхушӣ аз компютер истифода мекунанд. Дуюм, донишмандони сленги компютерӣ одамонро, ки дар ин соҳа кор мекунанд, муттаҳид менамояд, муоширати воқеӣ ва маҷозии корбарони Интернетро осон месозад, имкон медиҳад, ки дар шакли фишурда мубодилаи маълумот сурат гирад ва ба ин тарз вақт ва маблағ сарфа шавад. Сленги компютерӣ қабати нави лексика мебошад, ки дар худ сленги марбут ва як андоза шабех ба жаргон ва калимаҳои касбӣ соҳавиро фаро мегирад. Албатта, дар қисмати забоншиносии тоҷик доир ба омӯзиши сленг ва иқтибосоти он хеле кам корҳои илмӣ ба ҷашм мерасанд [51, с. 19]. Бисёр таҳқиқоте мавҷуданд, ки ба омӯзиши сленги компютерӣ, амалкарди иқтибосоти англисӣ дар забони русӣ бахшида шудаанд. Таҳқиқоти мазкур бори нахуст бахшида ба робитаҳои байни лексикаи компютерӣ ва қисмати сленги бозиҳои компютерӣ, баромади он (бештар англисӣ) ва амалкарди ин қабати лексика дар забони тоҷикӣ анҷом дода шудааст.

Ҳаёт дар ҷаҳони муосир бо суръати тез пешрафтаи дорад ва ихтирооти наватарин онро ба дараҷае тағйир медиҳанд, ки инсон на ҳама вақт метавонад ҳамқадами он бошад, вале бо вучуди ин, талаботи вай боз ҳам бештар меафзояд: мехоҳад дар оламҳои ҳаёлии сайругашт намояд, дар

шароити шабеҳсозӣ ҳормони адреналин ҳосил шавад, бо одамоне дар шароити маҷозӣ муошират намояд, ки дар ҳаёти воқеӣ бо онҳо ҳеҷ вақт дучор наомадааст ва ё баръакс, вомехӯранд, аммо дар ҳолатҳои дигари коммуникативӣ барои геймер камтар аҷоибӣ мекунанд [147, с. 143].

Бозӣ дар фазои маҷозӣ ва ё худ виртуалӣ барои як қисми аҳолии сайёраи мо воқеияти дуҷум гардид, ки ҳаёти воқеиро пурра ва баъзан, хеле маҳдуд ҳам мекунад, ҳаёте, ки ба фаъолияти бозӣ ҳеҷ гуна робита надорад. Беҳуда нест, ки бисёр муҳаққиқони асри XXI ба дискурси бозии компютерӣ мароқ зоҳир менамоянд, ҳол он ки онро на танҳо суҳаншиносон, балки равоншиносон, ҳомашиносон, маркетингологҳо, омӯзгорон, табибон, мутахассисони соҳаҳои дигари илм ҳам меомӯзанд, ки ба ин ё он восита бо соҳаи истеҳсолот, истеъмолот, амалкарди бозиҳои компютерӣ дар ҷаҳони мо, инчунин, бо омӯзиши таъсири бозӣ ба инсон, аз ҷумла ба нутқи он алоқаманданд.

Агар мафҳуми дискурсро метавон ҳамчун “нутқ амали муошират ва роҳи муошират” фаҳмид, пас дискурси бозии компютерӣ бошад, дар “раванди иртиботи электронӣ, дар ҳолати муошират тавассути компютерҳои бо шабакаи Интернет пайваस्तбуда” сурат мегирад, “намуди махсуси фаъолият ва мавҷудият дар муҳити Интернет дониста мешавад” [219, с. 109]. Дискурси компютерӣ вижагиҳои худро дорад, ки аз хусусиятҳои хоси муоширатҳои маҷозӣ вобастаанд ва онҳо дар қоидаҳои рафтор ва дар методҳои пешниҳоди маълумот ва дар принципҳои ба роҳ мондани муколамаҳо (диалогҳо) ва гуфтугӯӣ чандқаса (полилогҳо) инъикос меёбанд.

Бахши лексикаю фразеологияи дискурси бозиҳои компютерӣ, бахусус, ҳамон қисмати он, ки танҳо ба бозигарон мафҳум аст, яъне сленги бозиҳои компютерӣ, бештар мароқангез аст ва дар баробари ин, зарурати таҳқиқи махсус ва густурдаро тақозо менамояд. Истилоҳи “сленг”-ро дар забоншиносӣ бо чунин шакли мавҷудаи забони тоҷикӣ, ба мисли жаргон рабт медиҳанд. Т. В. Жеребило мафҳуми мазкурро ба таври зайл маънидод

мекунад: “Жаргон - лаҳҷаи иҷтимоӣ, забони гурӯҳӣ, ки бо тамоили таъсирбахшии худ фарқ мекунад. Таърифҳои нисбатан паҳнгардидаи ин мафҳум таърифҳои зерин мебошанд: 1. Ба маънои жаргони гурӯҳи одамон. 2. Ба маънои жаргони ҷавонон. 3. Маҷмуи калимаҳои жаргонӣ, ки дар шароити муоширати озод ба кор бурда мешаванд ва як қабати луғавии забонро ташкил медиҳанд” [83, с. 322].

Оғози ташаккули сленги бозиҳои компютерӣ дар Тоҷикистон ба охириҳои асри XX ва ибтидои асри XXI рост меояд ва он ба паҳн гардидани компютерҳои шахсӣ, коркарди бозиҳои компютерӣ алоқаманд аст, ки бо мурури замон ба Интернет ворид гардиданд ва дар давраи ҳозира бисёре аз онҳо серистеъмол мебошанд. Ба густариши сленги бозиҳои компютерӣ он чиз мусоидат мекунад, ки онлайн-бозиҳо дар вақти воқеӣ сурат мегиранд, ҳол он ки бозигарҳо на танҳо тавассути персонажҳои бозӣ, балки ҳангоми суҳбат бо овоз ва ё матни чат ҳамкорӣ мекунанд. Қобили зикр аст, ки Интернет фазоро ба дараҷае васеъ кард, ки дар бозӣ бозигарон аз кишварҳои гуногун имконияти иштирокро доранд. Аз ин рӯ, суҳбат метавонад, якбора ба чанд забон сурат гирад ва ҳар истифодабарандаи бақайдгирифташуда метавонад, ки ба тамоми суҳбат ва ё як шоҳаи он ҳамроҳ шавад. Баробари бозиҳои чорӣ, ки ҳаррӯза дар муддати 24 соати шабонарӯз сурат мегиранд, дар Тоҷикистон, Россия ва дар хориҷа ба истилоҳ варзиши компютерӣ ва ё варзиши электронӣ ҳам дар ҳоли вусъат ёфтанд аст. Чандин миллион мухлисони имкон доранд, чараёни мусобиқоти электрониро пайгирӣ намоянд ва шарҳи бозиро бо забони интихобкардашон гӯш кунанд. Нутқи чараёни мусобиқоти электронӣ, бешубҳа, миқдори зиёди калимаҳо ва ибораю таркибҳои рехтаи хоси сленги бозии компютериро фаро мегирад.

Сленги бозиҳои компютериро метавон ба ду гурӯҳи асосӣ: умумӣ ва маҳаллӣ ҷудо кард. Хусусияти сленги умумӣ аз он иборат аст, ки лексикаи он дар ҳамаи бозиҳо новобаста аз кишвар, истифода мешавад. Масалан, бозигари бетаҷриба, ки ба техникаи бозӣ сарфаҳм намеравад, дар ҳама ҷо якхела - “*нуб*” (*анг. Noob – ношинос, навкор - профан*) ном мебаранд,

бозигароне, ки гузоштани маблағи воқеӣ барои ноил гардидан ба муваффақиятҳо дар бозиро афзалтар меҳисобанд, низ дар ҳама ҷо яксон *donator*– “донатер” ном мебаранд.

Сленги бозии маҳаллӣ сленге мебошад, ки ба ҷомеаи мушаххаси шахсони машғул ба ин навъи бозӣ хос аст. Масалан, дар бозии “*StarCraft*” калимаи танҳо хоси ин бозӣ - “*GOSU*” во мехӯрад, ки ҳамчун “*God of StarCraft Universe*” – “*Худои ҷаҳон Star Craft*” тафсир мешавад ва хусусияти нерумандӣ ва соҳибтаҷриба будани бозигарони ин бозиро нишон медиҳад [294; 295; 296].

Муҳаққиқ А.В. Жабина шаш усули сохташавии калимаҳоро дар сленги бозӣ нишон додааст, ки аз инҳо иборатанд: калка, калкаи нопурра, тарҷума, конверсия, кӯтоҳкунӣ ва ихтисоршавӣ [82, с. 170]. Вале зери мафҳуми “калка” ин олим транслитератсия (баргардон аз як хат ба хатти дигар) ва транскрипсия (овознавишт) ва зери мафҳуми “калкаи нопурра” – “ба асосҳои англисӣ илова шудани воситаҳои калимасозии забони мақсад дар раванди тарҷума”-ро мефаҳмад [82, с. 170-174], ки ба назари мо, чандон дуруст нест. Д. Е. Северин роҳҳои сохташавии калимаҳои сленги бозиро аз инҳо иборат медонад: транскрипсия, транслитератсия, флексия, калка ва ивази воҳиди луғавӣ мувофиқи контекст [82, с. 170-174]. Ба назари мо, роҳҳои нисбатан содаи афзоиши калимаҳои сленги бозии компютерӣ транскрипсия ва транслитератсия ба шумор мераванд, ки аз ин воситаҳои сабти иттилоот ба таври мушаххас дар забони компютер ва муҳобироти интернетӣ зиёд ва самаранок истифода мебаранд. Ҳоло дар ин ҷо вобаста ба транскрипсия мехостем, ки тавзеҳи мухтасаре ироа намоем, то ки аҳамияти онро дар муҳобироти компютерӣ ва сабти сленгҳои компютерӣ тавонем ба андозаи зарурӣ баён намоем. **Транскрипсия** маъноҳои зеринро ифода мекунад: 1) тарзи навишт, ки ба мақсадҳои илмӣ ба қор бурда мешавад ва вазифааш аз он иборат аст, ки мувофиқи имконот сабти ҳамаи нозуқиҳои талаффузи ягон забонро новобаста аз хат ва қоидаҳои имлои онро фароҳам оварад; 2) навиштани исмҳои хоси хориҷӣ, номҳои ҷуғрофӣ ва ислоҳоти

илмӣ бо ҳарфҳои ҳамон забон [83, с. 245]. Дар мавриди корбурди ин истилоҳ нисбат ба вожаҳои сленги метавон гуфт, ки транскрипсия чунин калимаест, ки талаффузи онро бо назардошти тавлиди овозҳои забони тоҷикӣ дар забони манбаъ нишон медиҳад. Чун қоида, инҳо калимаҳои сленги бозии умумӣ, инчунин, калимаҳои хоси шабакаи Интернет мебошанд. Масалан, **аккаунт** (анг. *account* [a'kaunt] “ҳисоб”) – сабт дар маҳзани маълумот, ки одами мушаххасро бо амволи маҷозии мутааллиқ ба ӯ нисбат медиҳад, **ачивмент** (анг. *achievement* [ə'tʃi:vment] “ба даст овардани муваффақият”) – мукофот барои иҷрои супориш, ба сатҳи лозима расидан, **хедшот** (анг. *headshot* [hed Ja:t] “тир задан ба сар”) – дақиқан задани тир ба сари персонажи рақиб дар бозии компютерӣ; **чит** (анг. *cheat* [tʃi:t] “фиреб, қаллобӣ”) – роҳи гирифтани бартарӣ ва ё механизме, ки ин бартариро медиҳад, масалан, рамз ва ё барнома барои бозии компютерӣ.

Ҳамчунин, транслитератсия низ шабеҳи транскрипсия барои ифода ва сабти сленгҳои компютерӣ як амали муҳим ва зарурист. **Транслитератсия** “навиштани ҳарфҳои як хат бо ҳарфҳои хатти дигар” [83, с. 418]. Транслитератсия на тарзи талаффуз, балки навишти калимаҳо дар забони манбаъро нишон медиҳад ва таркиби ҳарфҳоро сарфи назар мекунад. Транслитератсияро бозигароне истифода мебаранд, ки он забонро на чандон хуб медонанд, ки аз ин забон калимаҳои иқтибосӣ гирифта шудаанд ва ё қасдан барои таъсири хандаовар, тарсондан, таҳқир ва ё таъсири дигар калимаҳоро нодуруст талаффуз мекунад. Масалан, **дамаг** <= анг. *damage* [ˈdæmɪdʒ] “зарар, хисорот, ҷароҳат” – ҷароҳат ва ё зараре, ки як персонаж ба персонажи дигар дар раванди бозӣ мерасонад; **танк** <= анг. *tank* “маҳзан, зарари бузург, дастгоҳи захирасозӣ” – персонаже, ки зиреҳи қавӣ дорад ва диққати душманро ба худ ҷалб мекунад.

Баъзан, транскрипсия ва транслитератсия бо ҳам мувофиқ меоянд. Масалан, калимаи **сет** “маҷмуи пурраи ягон хел ашёҳо аз як даста”, ҳамзамон, ҳам талаффузи англисӣ [set]-ро ифода мекунад ва ҳам ифодаи

хаттии ҳарфҳои лотинӣ бо ҳарфҳои кириллӣ мувофиқат мекунад – *set => set*.

Аз калимаҳои бо транскрипсия ва калимаҳои бо транслитератсия навишташуда дар сленги бозии компютерӣ аз рӯйи қолабҳои калимасозии дар забони тоҷикӣ амалкунанда ба осонӣ калимаҳои нав сохта мешаванд. Аксаран, онҳо феълҳои навсохташуда мебошанд (= *анг. up “ба боло” – баланд бардоштани сатҳи персонаж ва предмет (апать) ;= анг. craft “сохтан, тайёр кардан” – ягон предметро сохтан (крафтить); = анг. own “доштан” – аз худ кардани ягон предмети бозӣ (заовнить); = анг. game “бозӣ” – дар ҳар гуна бозии компютерӣ бозӣ кардан (гамать); = tank “танк” ҳаюлоҳоро аз кор монондан, бо ҷалби тавваҷҷуҳи онҳо ба худ ва ё калимаҳои навсохтаи ифодакунандаи эҳсосоти баҳодидиҳои гуногун (танковать) <= анг. achievement “дастовардҳо, муваффақият” – мукофот барои иҷрои супориш, аз сатҳ гузаштан [294; 295; 296].*

Бо ҳамин тартиб, муқоисаи муодилҳои сленг дар забонҳои англисӣ, тоҷикӣ ва русӣ нишон медиҳад, ки таъсири сленгҳои забони англисӣ чи ба забони тоҷикӣ ва чи ба забони русӣ назаррас аст. Ин таъсирро мо бештар дар ҳолатҳои мушоҳида мекунем, ки тавассути калка сленгҳо аз забони англисӣ ба забонҳои русию тоҷикӣ мегузаранд. Маъмулан, мафҳуми **калка** – “калима ва ё ифодае, ки аз рӯйи намунаи калима ва ифодаи мувофиқи забони бегона бо роҳи тарҷумаи дақиқи ҷузъҳои таркибии онҳо бо калимаҳо ва ё морфемаҳои мувофиқи забони модарӣ сохта шудааст” [83, с. 140]. Масалан, *анг. cut “буридан, арра кардан” – танг карда баровардани бозигар аз ягон ҷитъаи бозӣ (выпиливание); анг. augmented reality “воқеияти иловагӣ” (дополнительная реальность); анг. game world “олами бозӣ” (игровой мир); анг. engine “муҳаррик” (движок); анг. silence “оромӣ” – як навъи зараре ба душман расонда мешавад, ки дар натиҷаи он вай наметавонад, сеҳру ҷодугарӣ кунад (молканка).*

Калкаи нопурра – калимае, ки аз ду ҷузъ таркиб ёфта, яке аз онҳо ба забони тоҷикӣ тарҷума шуда, ҷузъи дигар дар шакли транскрипсия ва ё

транслитератсияи калимаи мабдаъ омадааст. Масалан, дар калимаи *бета-санҷиш*, ки аз калимаи англисии *beta testing* сохта шудааст, ки чӯзӣ якуми он (*beta-* / *бета-*) *транскрипсияи/транслитератсияи* калимаи англисӣ буда, чӯзӣ дуюм (*testing*) ба забони тоҷикӣ ҳамчун исме, ки равандро ифода мекунад (*санҷиш*), бо забони русӣ чун (*бета тестирование*) тарҷума шудааст.

Кӯтоҳшавӣ калимаҳое, ки бо роҳи ихтисор шудани чӯзҳои он сохта шудаанд. Масалан, *анг. grenade “граната”* – номи норинҷак дар шутерҳо (*грена*); *имб, имба* <= *анг. imbalance “дисбаланс”* – дар бораи оне, ки ба тавозуни бозӣ дохил намешавад ва ҳамзамон, мақоми баланд ва хусусиятҳои баланд дорад; *рес* <= 1) *анг. resource – ресурс (захира)*, 2) *анг. resurrection – барқарор* намудани бозигар баъди ҳалокати маҷозӣ бо ёри бозигари дигар. Аз ихтисоршавӣ дар асоси наздикшавӣ ба калимаи маъмули забони тоҷикӣ омоними он сохта мешавад. Масалан, *grenade* => *грена* (тухми кирми пила) => *грена* (нони бирёншуда); *сало* (чарбу) *анг. silence “оромӣ”*.

Аббревиатура ва ё худ ихтисорот – ихтисоршавии воҳидҳои луғавӣ. Дар сленги бозии компютерӣ ихтисороте истифода мешаванд, ки бо алифбои лотинӣ ва алифбои кириллӣ навишта шудаанд ва бисёре аз онҳо баробар истифода мешаванд. Масалан, *РПГ / RPG* <= *Role Playing Game “бозии нақшдор”* – як навъи бозиҳои компютерӣ, ки асосанро бозиҳои классикии рӯйимизӣ ташкил медиҳанд: *НП / NP* <= *анг. no problem “бе мушкилӣ”*. Баъзан, калимаи ихтисора ба мисли калка аст. Чунончи, дар забони англисӣ ихтисораи *СВТ* <= *Close Beta Testing* истифода мешавад, ки дар фазои забони тоҷикии бозиҳо, баробари ин ихтисора, метавон бо калкаи он *бета-санҷиши нӯшида ЗБТ (закрытое бета-тестирование)* дучор омад.

Ғайр аз калимаҳое, ки дар асоси лексикаи иқтибосӣ сохта шудаанд, дар сленги бозиҳои компютерӣ калимаҳои забони русӣ ҳам истифода мешаванд. Аксаран, онҳо чанбаи баҳодихӣ доранд (ҳам матлуб ва ҳам ғайриматлуб). Масалан, бозигари ботаҷриба, бозигари куҳансоли ҳамон

бозиро *ded (бобо)* ном мебаранд, *ниндзя* гуфта бозигареро меноманд, ки дар чанг ашӯҳои мавриди ҷустуҷӯро чамъ мекунад. *Точилка (қаламтарош)* гуфта, ашӯеро ном мебаранд, ки хусусияти ашӯҳои дигарро тағйир медиҳад ва онҳоро беҳтар мегардонад. Корбаре, ки барои идора кардани раванди бозӣ танҳо клавиатураро истифода мебарад, *тракторист (тракторчӣ)* ном мебаранд.

Ҳамин тавр, сленги бозиҳои компютерӣ ҳамаи аломатҳои жаргонро дорад. Аввалан, ин забонест, ки онро доираи маҳдуди бозигарон (геймерҳо) истифода мебаранд, яъне одамоне, ки ба бозиҳои компютерӣ машғул мешаванд ва одамоне, ки ба онлайн-бозиҳо машғул нестанд, албатта, ин калимаю ифодаҳоро намедонанд. Дуюм, сленги бозиҳои компютерӣ танҳо дар сатҳи лексикаю фразеология амал мекунад, ба қабатҳои фонетикаю грамматика дахл намекунад. Сеюм, он вобаста ба шароити тағйирпазири соҳаи бозиҳо, ки дар навбати худ бояд таваҷҷуҳи бозигаронро ба худ ҷалб кунад, зуд тағйир меёбад. Чорум, сленги бозиҳои компютерӣ пур аз аломатҳои махсуси шиносӣ мебошад, ки имкон медиҳанд, шахс тавассути ҷумлаи “одамони худӣ”, ки нозуқиҳои бозиро медонанд ва ё ба “одамони тасодуфӣ” дохил шавад. Дар дискурси бозиҳои компютерӣ ин сленг мувофиқи матлаб аст ва дар раванди бозӣ муоширати нисбатан сермаҳсулро таъмин менамояд ва ба бозигарҳо имкон медиҳад, ки зуд ба вазъияти тағйирёбанда дар ҳудуди фазои бозӣ вокуниш зоҳир намоянд. Инчунин, он барои дар бозии гурӯҳӣ ғалаба кардан ва бомуваффақият вусъат додани макони маҷозии худ ба онҳо мадад мерасонад. Вале аз ҳудуди дискурси бозии компютерӣ берун баромада, баъзе одамон наметавонанд зуд корбурди калимаҳоро тағйир диҳанд ва калимаҳою ифодаҳои сленгро дар муоширати рӯзмарра ҳам истифода мебаранд. Ин ҳодиса дорои хусусияти яксон нест, зеро вайрон намудани навъи дискурс боиси нокомӣ дар муошират, нофаҳмии бозигарон ва фарҳанги хоси доираи онҳо аз ҷониби одамони дигар мегардад.

3.2.2. Сленги компютерӣ ҳамчун як қабати нави лексикаи забон

Муошират бо ёрии компютер дар даврони муосир миллионҳо одамонро фаро мегирад ва на танҳо тарзи маъмулии зиндагӣ, балки тафаккури мо ҳам тағйир меёбад. Албатта, муҳаққиқон бо таваҷҷуҳи зиёд сатҳҳои гуногуни рушди забони компютериро пайгирӣ мекунанд. Бо интишороти сершумори бахшида ба ин мавзӯ метавон шинос шуд. Аз нишондоди омӯзиши ин масъала равшан гардид, ки сленги компютерӣ дар марҳилаи ибтидоӣ қарор дорад. Равандҳои ташаккул ва рушди сленги компютерӣ, робитаи он бо навъҳои дигари забони иртибототи компютерӣ ҳанӯз ба дараҷаи лозима равшан нестанд. Моҳияти омӯзиши сленги компютерӣ аз ошқору тавзеҳ додани хусусиятҳои сленги компютерии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, муайян кардани сабабҳои пайдоиши он ва вазифаҳое, ки он иҷро мекунад, иборат аст. Чамъ овардани маълумот доир ба роҳҳои сохташавӣ ва афзоиши калимаҳои жаргонӣ, таҳлили лексикаи жаргон аз лиҳози таъсирбахшӣ ва обуранги услубӣ ва натиҷагирӣ дар бораи густариш ва рушди минбаъдаи забони иҷтимоӣ мароқангез мебошад. Таҳқиқи сленги компютериро дидгоҳҳои анъанавии забоншиносии ватанӣ роҷеъ ба таносуби забонҳои тоҷикӣ ва англисии адабӣ ва гуфтугӯӣ, доир ба услубҳои забони адабӣ ва мавҷудияти шаклҳои зиёди иҷтимоӣ дар таркиби намуди гуфтугӯи он: лаҳҷаҳо, забонҳои касбӣ, жаргонҳо ташкил медиҳанд.

Барои омӯзиши равандҳои забонӣ ақидаҳои илмӣ дар бораи ҳамкориҳои фаъолонаи ҳамаи шаклҳои забони миллӣ, ки аз охири асри XX мушоҳида мегардад, бисёр муҳим арзёбӣ мешаванд. Аз чунин дидгоҳҳо шаклгирии забони компютерии тоҷикиро баррасӣ намуда, мо барои маънидоди мафҳумҳо истилоҳоти заруриро муқаррар намудем. Истилоҳи яқум аз рӯи дараҷаи аҳамиятнокии барои мо истилоҳи “забони компютерии англисӣ” маҳсуб меёбад. Мутаассифона, бештар вақт дар адабиёти илмӣ он ҳамчун “забони барномасозӣ” маънидод карда мешавад, гарчанде ки бисёр муаллифон онро ба маънои васеътар мефаҳманд. Зери истилоҳи забони

компютерӣ ҳамаи шаклҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикие, ки онҳоро барномасозони англисзабон ва тоҷикон дар равандҳои иртибот (коммуникатсия)-и марбут ба компютер истифода мебаранд, зери таҳлил фароҳам овардем.

Жаргон, сленг нутқи гурӯҳҳои иҷтимоии одамоне мебошад, ки манфиатҳои умумӣ, машғулияти умумӣ ва мавқеи иҷтимоӣ онҳоро муттаҳид кардаанд [207]. Дар таркиби сленги компютерӣ мо забони барномасозони касбӣ ва жаргони корбаронро фарқ мекунем. Корбарони компютер дар назари мо ҳамаи он донандагони забони англисӣ мебошанд, ки бо ёрии компютер муошират мекунанд, маълумот (матн)-ро таҳия мекунанд, интиқол ва ё қабул мекунанд, вале ба коркард ва тақмили компютерҳо, сохтани барномаҳо ва технологияҳои компютерӣ, дастгоҳҳои электронӣ ҳеҷ муносибат надоранд. Ба ин корҳо мутахассисони касбӣ - одамоне, ки ин корҳоро касби худ қарор додаанд, машғул мебошанд. Ба ақидаи мо, ҷомеаи мутахассисоне, ки ба таври касбӣ бо компютерҳо саруқордоранд, забони махсуси китобӣ (адабӣ)-и компютериро медонанд ва дар ҳолатҳои, ки истифодаи жаргони компютерӣ қобили қабул нест (соҳаи пажӯҳишҳои илмӣ-техникӣ, сохтани технологияҳои компютерӣ, таълифи китобҳои дарсӣ доир ба информатика, васоити раҳнамо доир ба хизматрасонии компютерҳо, васоити таълимӣ барои худомӯзони кор бо компютерҳои инфиродӣ) ба кор мебаранд.

Ба таъкиди муҳаққиқони тоҷик, ба монанди Т. Шарифов, Х.А. Асламов ва З.М. Мусоямов, ки бевосита ба масъалаҳои истилоҳоти компютерӣ ва технологияи иттилоотӣ бахшида шудааст, ташаккул ва умуман, таҳаввули густурдаи забони компютерӣ натиҷаи рушди босуръати технологияҳои гуногунсамтаи иттилоотӣ мебошад [6; 169; 262].

Аз ин лиҳоз, ҳар як ҳодисаи нав дар ин соҳа бояд номи худро дар забон соҳиб шавад. Аммо ҳамаи номҳо (ба истисноии ҳолатҳои хеле кам), асосан, дар Амрико ба вуҷуд омадаанд ва ба забони тоҷикӣ дар шакли ҳамчун транслитератсия иқтибос шудаанд. Аз ин рӯ, ба ҳайси сабабҳои

асосии ба вучуд омадани сленги компютерио метавон ба забони тоҷикӣ ворид шудани иқтибосоти англисӣ, аз ҷумла, истилоҳоти компютери англисӣ, мавҷуд набудани муодили онҳо дар забони тоҷикӣ, зарурати коркарди муҷаддади истилоҳоти мавҷудаи ноговору ҳаҷман калон ва душворталаффуз, ба таври оммавӣ надониستاني забони англисӣ дар кишвар ва, албатта, зарофатдӯстӣ ва кӯшиш ба эҷодкориҳои забонии ҷавонони тоҷикзабонро ном бурд. Усулҳои сохташавии калимаҳои сленгӣ хеле гуногунанд:

- ихтисори истилоҳи қаблан маълумбуда (**comp** – комп - компьютер, **wint** -винт- винчестер, **key**-клава- клавиатура)

- универбатсия - дар заминаи ибора сохтани калимаи нав, ки муродифи он аст (*материнка, мать, мамка, мама, матка-платаи модарӣ; струйник-струйный принтер (принтери ҷат); опера-оперативная память (хотираи фаврӣ); жёсткий (сахт)-жёсткий диск (диски сахт);*

- иқтибоси истилоҳоти касбии англисӣ, ки дар забони тоҷикӣ, аллақай, муодил доранд. Аз ҷунин истилоҳоти англисӣ бо усули морфологӣ дар забони тоҷикӣ калимаҳои нав сохта мешаванд (*хард-драйв* аз калимаи англисӣ **hard drive**-диски сахт; *коннект* аз калимаи англисии **connecting** - *пайвасткунӣ, васлкунӣ;* аз калимаи феъли забони англисӣ **to connect**- *пайваст кардан, бастан, васл кардан;*

- дар натиҷаи нодуруст “ҳондан”-и истилоҳи англисӣ: «*филе*» аз калимаи англисии **file**; «*но карьер*» аз ибораи англ. **NO CARRIER**;

- ивазшавии истилоҳи англисӣ бо калимаи наздиковози забони тоҷикӣ, масалан: *имейл-суроға*, аз истилоҳи англисии **e-mail**;

- табдили ҳарфҳои ихтисораи англисӣ ба ҳарфҳои тоҷикии клавиатура (**ICQ** – МШМ, ман шуморо меҷӯям);

- ба вучуд омадани калимаи жаргонӣ - муродиф аз истилоҳи англисӣ, ки дар забони тоҷикӣ, аллақай, устувор гардидааст (*форточка (равзана)*-номи таҳқиромези системаи амалиёти **Microsoft Windows** аз калимаи англисии **windows**-*миреза; (хурдмулоим)* - тарҷумаи қисм-қисми

калимаи *Microsoft* ва баъдан якҷо кардани онҳо дар шакли як калимаи воҳид;

- иқтибоси калимаҳо аз сленги компютери англисӣ (*геймер* аз калимаи англисии *gammer*, *думер* аз калимаи англисии *doomer* - бозигарҳо дар бозиҳои компютерӣ);

- иқтибоси калимаҳо аз жаргонҳо ва забонҳои касбии русӣ ба забони тоҷикӣ (аз жаргони ронандагон: *чайник* (чойник) – истифодабарандаи навқори компютер; *движок* – муҳарриқи барнома; *глюк, глючить* – хато ва ё нодуруст кор кардани компютер (аз галлутсинатсия - номи бемории рӯҳӣ) – аз жаргони нашъамандон);

- бо роҳи маҷози забон – гузаронидани номи як ашё ба ашёи дигар дар асоси монандӣ (*disc* - ба табандии пластикӣ барои дискҳо; *mouse* - мушак; *resuscitator* - мутахассис доир ба аз “ҳолати беҳушӣ” баровардани компютер; *delete* - тоза кардани маълумот аз диск; *download* - оҳиста кор кардани компютер);

- бо роҳи транслитератсия, яъне ҳарф ба ҳарф гардондани калимаҳои англисӣ ба ҳарфҳои алифбои тоҷикӣ (*баг* аз *bug* – хато дар барнома, *фича* аз *venture* - имконияти иловагии барнома, *фикс* аз *fix* - ислоҳи хато).

Дар натиҷаи эҷодкории забонии мутахассисони касбии соҳаи компютерҳо ва истифодабарии сленг барои забони тоҷикӣ лексикаи нави махсус ташаккул ёфт. Бештари воҳидҳои луғавии он дар забони китобҳои мутахассисони ин соҳа маънои истилоҳӣ доранд. Қабати асосии луғавии сленгро калимаҳои ташкил медиҳанд, ки ба олами компютерҳо мансубанд. Ин лексика системаи бисёрсоҳае мебошад, ки ба он номгӯи мутахассисони соҳаи компютерӣ ва корбарони мисли: *proger*-барномасоз, *user*-корбар, *flamer*-корбари ғитнаангези шабакаҳо, *decoder*-барномасозе, ки мекушад ба барномаи бегона сарфаҳм равад, амалҳои инсон ва амалҳои ҷавобии компютер: *soar* - бо почтаи электронӣ фиристондан, *buffing* - барномаро комил кардан; ноқомӣ дар кор бо компютер: *slash* - бенатиҷа телефон кардан, *screw up* - халал ёфтани кори компютер; қисмҳои таркибии

компютер, чузъҳои он: *to aster-дастгоҳи апроф*, *tru-killer-принтер*, *modem - модем*; маҳсулоти барномавӣ, фармонҳо, файлҳо: *Ctrl-Alt-Del - фармони роҳандозии муҷаддад*; *wastebasket - сабад*; бозиҳои компютерӣ, масалан, *Dinglon-and-Dragonslike* дохил мешаванд. Дар солҳои охир гурӯҳҳои калимаҳои истилоҳии “Вируси компютерӣ”, “Интернет” ташаккул ёфтанд. Калимаҳои гурӯҳи “Интернет” мафҳумҳоеро ифода мекунанд, ки хоси шабакаи умумичаҳонӣ мебошанд: *scuff* – ҳаракат дар Интернет; *shoot* - аз шабака қатъ кардан; *hamster* - саҳифаи хонагӣ; *dawnload* - маълумотро ба компютери худ гузаронидан, калимаҳои сленгӣ, аксаран, номҳои ягона мебошанд ва истилоҳоти муродиф надоранд [294; 295; 296].

Дар таркиби сленг калимаҳои ҳам истифода мешаванд, ки мафҳумҳои махсусро ифода намекунанд: *used* - истифодашуда, дар истифодабуд; *it seemed* - ба назари ман; *loser* - ноком. Дар байни онҳо калимаҳои англисӣ ҳам мавҷуданд: *beta-санҷиш*; *eplison* - бисёр хурд, *frob-ашёи хурд*.

Сленги компютерӣ калимаҳои дорой маъноӣ якхела ва ё маъноҳои ба ҳам наздик - синонимҳоро ҳам дар бар мегирад, ки силсилаҳои синонимиро ташкил медиҳанд: *комп*, *компютер*, *банка*, *тачка*, *аппарат*, *машина*: Ба мисли забонҳои дигар, сленг ибораҳои фразеологӣ худро дорад: *press buttons* - бо мушак кор кардан; *polishing* - барномаро ислоҳ кардан; *wind of change* - иваз намудани системаҳои амалиёт, *squeeze pimps* - дар клавиатура ҳуруфчинӣ кардан.

Бояд зикр дошт, ки лексикаи сленг бештар аз забони англисӣ иқтибос мешавад. Мутахассисон, роҳҳои пайдоиши калимаҳои сленгро таҳлил карда, ба ин хулоса меоянд, ки сленги компютерӣ вазифаҳои муҳимро иҷро мекунад. Он раванди мутобиқшавии истилоҳот ва жаргонизмҳои англисиро тақомул медиҳад. Албатта, соҳибзабонони тоҷик барои ҳамқадами рушди босуръати технологияҳои компютерӣ шудан сленги компютериро қабул намуда, мавриди омӯзиш қарор додаанд. Сленг ҳамчун воситаи сарфаҷӯӣ, зудҳаракат ва “таҳаммулпазир”-и муошират ба мутахассисону

истифодабарандагони ҳама гуна дараҷа имконияти озодонаи муоширатро таъмин менамояд [224].

Вале соҳаи истифодаи забони компютерӣ, аз ҷумла сленг ҳам, васеъ аст ва минбаъд боз ҳам васеътар хоҳад шуд. Дар забоншиносии ватанӣ сленгҳо ҳамчун падидаи номатлуб ва ҳатто манфӣ арзёбӣ мешаванд, зеро, одатан, онҳо дар худ лексикаи дорои обуранги номатлубро фаро мегиранд. Сленги компютерӣ ҳамчун воситаи худифодакунии одамони дорои сатҳҳои гуногуни фарҳанг, таҳсилот, синну сол, инчунин, маҷмуи лексикаи дорои обуранги гуногуни услубӣ маҳсуб меёбад.

Бо луғатномаи сленги компютерӣ дар Интернет шинос шуда, дар назди худ вазифа гузоштем, ки онро аз нуқтаи назари обуранги услубӣ таҳлил намуда, гурӯҳҳои калимаҳои дорои обуранги отифавиро муайян намоем.

Чун қоида, луғати сленг бо чунин обуранги эмотсионалӣ, аз қабилӣ тамасхур, навозиш, ҳазл, бетакаллуфӣ, таҳқир, безътиной, ҳақорат, дағалӣ дар баъзе мавридҳо фарқ мекунад. Ғайр аз ин, одатан, обуранги мусбат ва манфӣ аз ҳам фарқ мекунанд, ки зухуроти ҳиссиёти гуногунро муттаҳид мекунанд. Дар муқобили лексикаи дорои обуранги отифавӣ лексикаи беобуранги эҳсосӣ қарор дорад, ки мо онро лексикаи муътадил меномем. Дар натиҷаи таҳлили дусад вожаи жаргонӣ мо таносуби миқдории калимаҳоро аз рӯи ифодаи эҳсосот муайян кардем, ки ба таври зайл аст: бо обуранги манфӣ-22 калима, бо бетакаллуфӣ - 42 калима, бо безътиной - 23 калима, бо обуранги таҳқир - 23 калима, дағалӣ - 15 калима, ҳамагӣ 125 калимаи сленгӣ. Бо обуранги мусбат - 36 воҳиди луғавӣ: бо тамасхур – 7, калимаи ҳазломез - 10, навозиш - 6 калима, бо мусбат - 13 калима мушоҳида гардид. Калимаҳои муътадил дар феҳристи мавриди мушоҳида 39 калимаро ташкил медиҳанд [157].

Ба гурӯҳи калимаҳои аз ҷиҳати эҳсосот муътадил бештар калимаҳои дохил мешаванд, ки аз ҷиҳати баромад калимаҳои иқтибосии англисӣ ва ё калимаҳои аз истилоҳот ва жаргонизмҳои англисӣ сохташуда маҳсубанд.

Масалан, *smile* - таркиби ҳарфҳо ва аломатҳои гуногуни китобат, *bink* - барномаи почтавӣ.

Бисёр калимаҳо дорoi обуранги бетакаллуфӣ мебошанд: *алкоголик* - барномасозе, ки бо забони АНГОЛ барнома менависад, *банка* - блоки системавӣ, *комп*- компьютер, *клава* - клавиатура. Гурӯҳи калонро сленгҳои ташкил медиҳанд, ки беэътиной ба ин ё он ҳолату мафҳум ва ё раванду ашё, ҳамчунин, муносибати таҳқиромезро ифода мекунанд. Обуранги дағалиро жаргонизмҳо ва вожагони дуруштмаъное ифода мекунанд, ки шакл ва ё маънои онҳо дар забони умумихалқии тоҷикӣ сабаби тобиши маъноӣ манфӣ ба шумор меравад: *Dr. web* - санҷидани барнома барои мавҷудияти вирусҳо, *worm* - кирми интернет, вирус, *маззо* - дастгоҳи хотира, *wastebasket* - сабад, *freebie* - бозии компютерӣ. Чунин тақсимои лексика нишон медиҳад, ки дар сленг миқдори калимаҳои дорoi обуранги манфӣ эҳсосотӣ бештар аст. Бояд тазаққур дод, ки калимаҳои сленги компютерӣ ва омиёна, аз ҷумла, калимаҳои услуби паст дар ҳама истилоҳоти соҳавию касбии забони тоҷикӣ ворид шудаанд. Раванди дағалгароии сленги компютерӣ кори номатлуб аст, зеро теъдоди корбарони компютер афзоиш хоҳад ёфт. Ҳеҷ гуна асос барои ихтирои лексикае, ки барои халқи тоҷик як забони қабех ва ношоиста созад, вучуд надорад. Қайд намудан ҷоиз мебошад, ки пайдоиши сленги компютерӣ дар марҳилаи ҳозираи тараққиёти кишвар ва инкишофи забони умумихалқии тоҷикӣ падидаи объективӣ ва зарурӣ ба шумор меравад. Донистани сленги компютерӣ ба тоҷикзабонон барои аз худ кардани техникаи муосири электронӣ ва ёд гирифтани кор ва муошират ба воситаи он мадад мерасонад. Сленги компютери англӣ низомии забонии босуръат тағйирёбанда аст. Баъзе муаллифон ба ин ақидаанд, ки сленги компютерӣ аломатҳои жаргониро аз даст дода, ба як услуби махсус мубаддал гардида истодааст, яъне раванди ташаккули “забони интернетӣ”-и махсус чараён дорад [32]. Амалкарди сленг ба рушди забони тоҷикӣ дар ҳамаи соҳаҳои истифодаи он таъсир мерасонад. Луғати сленг дар фазои маҷозӣ, дар нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ расмӣ ва нутқи рӯзмарра истифода

мегардад ва дар воситаҳои ахбори омма ҳам ба таври васеъ истифода мешавад. Омӯзиши сленг имкон медиҳад, ки ҷомеаи муосир хуб фаҳмида шавад. Аз ин рӯ, онро омӯхтан ва мувофиқи имконият ба шаклгирии он таъсир расондан мувофиқи матлаб хоҳад буд.

Хулосаи боби сеюм

Боби сеюм оид ба ташаккул ва таҳаввули сленгҳо дар лексикаи компютерӣ ва вижагиҳои хоси онҳо буда, вижагиҳои маъноӣ ва луғавии тамоми сленгҳои компютериро дар доираи мафҳумҳои марказ ва ҳошия мавриди омӯзиш қарор медиҳад. Аз нуқтаи назари рушди забони англисӣ, дар бораи пайдоиши воҳидҳои нави луғавӣ сухан ронда, зикри чунин ҳодиса, ба мисли сленги компютерӣ зарур аст, ки онро метавон ҳамчун инқилоби забонӣ ва ё ҳамчун неруи бузурги вайронкунандаи системаи забон баррасӣ кард. Боби мазкур на танҳо масъалаҳои сохтори маъноӣ ва луғавии сленгҳо фарогир мебошад, инчунин, дар ин боб роҳҳо ва тарзҳои пайдоиши сленги компютерӣ баррасӣ шудаанд ва маълум гардид, ки сленгҳои компютерӣ бо роҳи *калка*, *нимкалка*, *тарҷума*, *омонимияи фонетикӣ* ба забони тоҷикӣ иқтибос шудаанд.

Чандин миллион мухлисон имкон доранд ҷараёни мусобиқоти электрониро пайгирӣ намоянд ва шарҳи бозиро бо забони интиҳобкардашон гӯш кунанд. Нутқи ҷараёни мусобиқоти электронӣ, бешубҳа, миқдори зиёди калимаҳо ва ибораю таркибҳои рехтаи хоси сленги бозии компютериро фаро мегирад. Инчунин, сленги бозиҳои компютерӣ, сленги чатҳо ва, умуман, истилоҳоти интернетӣ бо роҳи транскрипсия, транслитератсия, калкаи нопурра, кӯтоҳшавӣ, таҳфиф, аббревиатура ва ё худ ихтисорот ба забони тоҷикӣ баргардон мешаванд.

Сленги компютерӣ ҳамчун як қабати нави лексикаи забони гуфтугӯӣ ба шумор меравад. Вижагиҳои сохтории сленгҳои компютерӣ роҳҳои калимасозии лексикаи сленгро дар бар мегиранд. Калимасозӣ ин воситаи асосии ғановати луғавии забон мебошад. Бо ин роҳ таркиби луғавӣ бо калимаҳои нав пурра мешавад. Забон барои пурра ва бо нозукиҳояш

ифода намудани фикр ва барои ҳаматарафа қонё гардонидани талаботи мубодилаи афкор аз ҳамаи воситаҳо истифода мекунад. Роҳҳои маъмули ташаккули калимасозии сленгизмҳо *ихтисоршавии калимаҳо, калимасозии таркибӣ, конверсия, префиксатсия, рамз-калимаҳо, дучандшавии феъл, ташаккули сленгизмҳои ҳамовоз, умумишавии воҳидҳои лугавӣ ва аффиксатсия* мебошанд.

Аз тамоми таснифоти сохтории сленгҳои компютерӣ равшан гардид, ки сленгҳо, ё худ истилоҳоти соҳавии компютерӣ бо роҳҳои гуногун сохта шудаанд. Бояд зикр кард, ки лексикаи сленг бештар аз забони англисӣ иқтибос мешавад. Мутахассисон, роҳҳои пайдоиши калимаҳои сленгро таҳлил карда, ба ин хулоса омадаанд, ки сленги компютерӣ вазифаҳои муҳимро иҷро мекунад. Он раванди мутобиқшавии истилоҳот ва жаргонизмҳои англисиро тақомул медиҳад. Албатта, соҳибони забони тоҷикӣ барои ҳамқадами рушди босуръати технологияҳои компютерӣ шудан сленги компютериро ба таври фаровон ба қор мебаранд. Ҳамчун воситаи сарфачӯӣ, зудҳаракат ва “таҳаммулпазир”-и муошират сленг ба мутахассисону қорбарони ҳама гуна дараҷа имконияти озодонаи муоширатро таъмин менамояд. Вале соҳаи истифодаи забони компютерӣ, аз ҷумла сленг ҳам, васеъ аст ва минбаъд боз ҳам васеътар хоҳад шуд. Дар забоншиносии ватанӣ сленгҳо ҳамчун падидаи номатлуб ва ҳатто манфӣ арзёбӣ мешаванд, зеро, одатан, онҳо дар худ лексикаи дорои обуранги номатлубро фаро мегиранд. Сленги компютерӣ ҳамчун воситаи худифодакунии одамони дорои сатҳҳои гуногуни фарҳанг, таҳсилот, синну сол, инчунин, маҷмуи лексикаи дорои обуранги гуногуни услубӣ маҳсуб меёбад.

ХУЛОСА

Дар замони ҳозира лексикаи компютерӣ қабати нави лексикаи забонро ташкил медиҳад, ки дар баробари қабатҳои гуногуни луғавӣ боз дар худ вожагони соҳавию жаргонҳо ва калимаҳои касбиро фаро мегирад. Дар забоншиносии тоҷик доир ба омӯзиши вожагону истилоҳот, калимаҳои касбӣ соҳавӣ, наввожагону сленгҳои соҳаи компютер ва, ҳамчунин, Интернет қорҳои илмӣ ва пажӯҳишҳои густурда ба миқдори хеле кам ва ба нудрат ба назар мерасанд. Дар баробари ин, миқдори муайяни пажӯҳишу таҳқиқоти марбут ба вижаҳои вожагон ва луғоту истилоҳоти компютерӣ мавҷуданд, ки бо фарогири маводи арзишманду тоза ва ҳамчунин дар асоси таҳқиқоти муқоисавии таърихӣ ва типологиву муқобалаи забонҳои гуногун, аз ҷумла забонҳои русӣ англисӣ, рӯйи қор омада, дар баробари ҳалли муаммоҳои ҷудогона самтҳои минбаъдаи таҳқиқро низ муайян намудаанд. Дар алоқамандӣ бо ин ҳама таҳқиқи вижаҳои луғоту таъбирот ва истилоҳоти соҳаи технологияи иттилоотӣ компютерӣ ва Интернет то ба имрӯз дар асоси таҳлилу қиёси хусусиятҳои забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ таҳқиқи илмӣ ҷудогона рӯйи қор наомадааст. Бинобар ин, таҳқиқоти мазкур бори нахуст ба таҳлилу баррасии лексикаи компютерӣ ва соҳаи Интернет дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудааст. Солҳои охир таваҷҷуҳи забоншиносон бештар ба омӯзиши луғатномаи махсуси соҳаҳои иқтисодӣ, сиёсат, технология ва энергетика равона карда шудааст. Технологияи иттилоотӣ, бешубҳа, яке аз самтҳои муҳимми фаъолияти инсон мебошад. Аз ин лиҳоз, маводи бахшида ба технологияҳои иттилоотӣ, ҳамчун объекти таҳқиқоти лингвистӣ ба шумор рафта, аз нуқтаи назари забоншиносон дар робита бо фаҳмидани матни касбӣ дар рушди ҷомеа низ нақши муҳимро мебозад. Таҳти истилоҳи "Технологияҳои иттилоотӣ" мазмуни калимаҳои тамоми соҳаҳои эҷодӣ дар назар дошта шудааст, ки интиқолу нигоҳдорӣ ва дарки иттилоот, идоракунӣ ва қоркарди маълумот, бо истифодаи технологияи компютерӣ сурат мегирад. Ташаккул ва рушди

технологияи иттилоотӣ якчанд марҳиларо сипарӣ кардааст. То нимаи дуюми асри XIX асоси технологияи иттилоотиро қалам, давоҷ ва дафтари ташкил мекард. Алоқа (пайвастишавӣ) тавассути ирсоли бастаи мактубҳо, барқия (телеграмма) амалӣ мегардид. Ташаккул ва тақомули коркарди иттилоот бениҳоят дар зинаи паст қарор дошт. Ибтидои асри XX бо пайдоиши технологияҳои "электрикӣ" фарқ мекунад ва ба истифодаи васеи мошинҳои чопии барқӣ, мошинҳои нусхабардории қоғазӣ одӣ (мисли ксерокс), сабткунандаҳои сайёр асос гузошта шуд. Онҳо тавассути беҳтар кардани сифат, миқдор ва суръати коркарди ҳуҷҷатҳо сатҳи коркарди иттилоотро боло бардоштанд. Дар ҳамаи ин марҳилаҳои зудтағйирёбанда низоми муоширату муҳобироти касбӣю фанӣ ба таври самарбахш татбиқи мегардид ва мутаносибан ба ҳар як раванду мафҳуми нав, қонуният ва дигаргунӣҳо, ҳолатҳои ба онҳо марбут вожаҳои касбӣю истилоҳоти махсус маъмулу мавриди истифода буд [4-М].

Боби якум *“Ташаккул ва таҳаввули истилоҳот ва лексикаи компютерӣ ва соҳаи интернет дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”* ном дошта, дар он аз таърихи ташаккулу таҳаввулоту истилоҳоти компютерӣ ва, махсусан, сленгу вожаҳои соҳавӣ маълумот дода мешавад. Қобили зикр аст, ки тамоми воҳидҳои луғавии компютерӣ аз гурӯҳи забонҳои ҳиндуаврупоӣ, германӣ ё умумигерманӣ сарчашма гирифтаанд. Дар заминаи таҳлили муқоисавии истилоҳоти компютерӣ дар асоси методи хронологӣ равшан гардид, ки рушди лексикаи компютерӣ ва сленгҳои соҳавӣ чор давраро дар бар мегирад:

1. *Давраи аввал.* Марҳилаи мазкур аз нимаи солҳои 40-ум оғоз ёфта, то аввали солҳои 70-ум идома меёбад. Дар ин давра лексикаи махсус танҳо барои мутахассисони технологияҳои компютерӣ (информатика) ва электроника маълум буд ва ҳамчун таҳқиқоти соҳаи компютерӣ дар давлатҳои Иттиҳоди Шуравӣ дар як системаи пӯшида ва махфӣ омӯхта мешуд. Дар давраи номбурда технологияҳои нав сохта шуда, ҳар як

мафҳуми техникӣ дар тамоми давлатҳо номгузори ба худ мувофиқро касб кард.

2. *Давраи дуюм.* Ин давра аз миёнаи солҳои 70-ум то солҳои 80-ум идома меёбад. Ин марҳилаи воридшавии истилоҳоти техникӣ, махсусан, истилоҳоти мансуб ба компютерҳо ва унсурҳои сохтори онҳо ба дигар давлатҳо мебошад. Дар чараёни ин давра иқтибосшавии ғаёли калимаҳои забони англисӣ ба дигар забонҳо сурат гирифта, забонҳои барномасозӣ ва таҳиясозии барномаҳои компютерӣ ташаккул ёфтанд. Чараёни мазкур боиси усулҳои гуногуни гузариши лексикаи компютерӣ аз забони англисӣ ба дигар забонҳо мегардад. Яке аз усулҳои маъмули интиқоли лексикаи компютерӣ ин калка, калкаи нопурра, калкаи маъноӣ, транскрипсия ва транслитератсия мебошад.

3. *Давраи сеюм.* Ин марҳила аз солҳои 80-ум то солҳои 90-ум идома ёфт. Вижагии ин марҳила аз он иборат аст, ки шумораи корбарони истилоҳоти компютерӣ хеле афзуд, яъне ғайр аз мутахассисон тамоми мардуме, ки бо технологияҳои иттилоотӣ сару кор дорад, метавонад истилоҳоти компютериро кушоду равшан истифода намояд. Барои истифодаи компютер дар ин марҳила дигар маълумоти махсус лозим намеояд. Охири солҳои 80-ум ширкатҳои бузурги компютерӣ дар бозор ворид мегарданд ва шумораи дистрибутерҳои технологияҳои компютерӣ рӯз аз рӯз зиёд мегардад. Компютерҳо, тақрибан, дар ҳама соҳаҳои ғаёлияти инсон истифода мешаванд. Чунин тараққиёти технологӣ таъсири ҳамаҷонибаи худро ба забон, махсусан, ба истилоҳоти компютерӣ мерасонад. Дар ташаккули истилоҳоти компютерӣ таъсири муайянро соли 1993 дидан мумкин аст, ки системаи Windows-ро ҳамон сол ихтироъ намуданд. Баъдан, соли 1994 MS Office тартиб дода шуд.

4. *Давраи чорум.* Ин давра аз охири солҳои 90-уми асри XX оғоз меёбад ва то ҳол идома дорад. Маҳз тӯли ин солҳо ҳодисаи "мавҷи сеюми давраи иттилоотӣ" рух медиҳад. Ин марҳила ба қомеаи иттилоотӣ ва ҷаҳонишавӣ алоқаманд буда, боиси афзалиятнокии равандҳои

коммуникатсионӣ ҳамчун воситаи асосӣ дар ҳаёти инсоният мегардад. Дар ин давра Интернет пайдо шуд ва шумораи истифодабарандагони телефонҳои мобилӣ зиёд гардид. Солҳои охир смартфонҳо ба вучуд омаданд, ки боиси ташаккул ёфтани лексикаи махсус шудаанд. Маҳз дар ин давра пайдоиши сленгҳои компютериро мушоҳида намудан мумкин аст. Дар ин раванд таъсири забони англисӣ ҳамчун манбаи истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ меафзояд ва усулҳои калимасозиро тағйир медиҳад. Шаклҳои омехтаи сленгҳои компютерӣ ба вучуд меоянд, ба монанди *web page* – веб саҳифа, *3D* – 3D расм, *GPS* – GPS сигнал, *HD* – HD шабака, *LCD* – LCD дисплей. Дар баробари рушду такомул ва густаришу ғановати лексикаи компютерӣ, инчунин, тағйирёбии воҳидҳои луғавӣ дар сохтори забон ба назар мерасад.

Манбаъҳои лексикаи компютерӣ ва хусусиятҳои лексикографии он масъалаҳои ба таври дуруст тартиб додани луғатномаҳои сленгҳои компютериро ба миён оварданд ва мушкилоти сохтори фарҳангҳои тафсирии лексикаи компютерӣ мавриди таҳқиқ қарор мегирад. Яке аз талабот барои сохтори дохилии луғат ин тартиби дуруст сохтан ва иҷро намудани меъёрҳои забонӣ мебошад. Одатан, дар луғатнигорӣ воҳидҳои луғавие интихоб мегарданд, ки бештар маъмул ва мавриди истифодаи мардум мебошанд. Луғатнигорон бештар чунин истилоҳотро дар луғатҳо ворид месозанд. Истилоҳоти технологияҳои иттилоотӣ дар замони муосир дар тамоми соҳаҳои ҷомеа хеле васеъ истифода мешаванд. Аз ин лиҳоз, рӯз аз рӯз фарҳангҳои истилоҳоти компютерӣ, техникӣ ва дигар самтҳо бештар ба нашр мерасанд. Калима ҳар қадар бештар дар забон мавриди истифода бошад, ҳамон қадар тезтар дар луғат ҷой дода мешавад. Инчунин, аз пажухиши лексикографии истилоҳоти компютерӣ ва сленгҳо аён гашт, ки сохтори луғати тафсирий аз ҷузъҳои гуногун, ба монанди калимаи асосӣ, хусусияти грамматикӣ калима, тафсири маъноии луғавӣ, ишора намудани хусусиятҳои услубӣ, ибораҳои фразеологӣ ва тасвирҳо иборат мебошад.

Боби дуум “Таснифи соҳавии лексика ва истилоҳоти технологияҳои иттилоотии даврони муосир” номгузорӣ шуда, таснифоти лексикаи истилоҳоти компютери ро вобаста ба соҳаҳои гуногуни технологияҳои иттилоотӣ инъикос менамояд. Дар боби мазкур бештар вижагиҳои калимаҳои соҳавии марбут ба таъминоти барномавии компютерӣ, дастгоҳҳои техникӣ (сахтафзор ва нармафзор) ва сленгҳои гуногуни шабакавӣ баррасӣ мешаванд. Воситаҳои техникӣ ҳама намуди дастгоҳҳои бевосита ба ҳуди компютер пайваستшавандаро дар бар мегиранд. Ба ибораи дигар, ин сохтори ҷисмӣ ҳуди ҳамон дастгоҳро дар умум, дар назар дорад, ки унсурҳои системаҳои компютери ро дар шакли микросхемаҳои гуногун, лавҳаҳо ва дигар дастгоҳҳои *сахтафзор* – **hardware** фарогир мебошад. Воситаҳои техникӣ, дар навбати худ, ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд: *дастгоҳҳои ҳуди компютер* ва дастгоҳҳои, ки ба он пайваст карда шудаанд, ба ном *дастгоҳҳои берунӣ*. Гурӯҳи дигаре, ки дар боло қайд гардид, *нармафзор* – **software** мебошад. Нисбат ба дигар забонҳо ҳангоми тарҷумаи ин, ё он истилоҳи компютерӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ усули каллақунонӣ хеле мувофиқ меояд, зеро нусхабардорӣ ба кулӣ мазмунан иҷро мешавад: **soft** - нарм, **ware** – афзор, **hard** – сахт, **ware** – афзор.

Тавре ки маълум аст, сохтори калимаҳои англисӣ дар вақти баргардон ба забони тоҷикӣ ҳам мазмунан ва ҳам қолибан нигоҳ дошта мешавад. Принципи умумии фаъолияти ин дастгоҳҳо аз он иборат аст, ки онҳо бо компютер (протсессор) мубодилаи маълумоти рақамӣ мекунанд. Ба ибораи дигар, ин дастгоҳҳо метавонанд маълумотро қабул, ё интиқол диҳанд. Аз ин лиҳоз, ҳамчун истилоҳи умумӣ **input/output device** - *дастгоҳи вурудӣ ва хуруҷиро* ном доранд.

Рӯйхати истилоҳоти маълуми *дастгоҳҳои input/output device* - *дастгоҳи вурудӣ ва хуруҷӣ* ба таври зайл мебошад: **keyboard** - *калид сафҳа* ё *калид лавҳа*; **mouse** - *муш*; **scanner** - *пӯшишгар, сканер*; **digitizer** - *рақамисоз*; **light pen** - *қалами нурӣ*; **disk** - *диск*; **disk drive** - *дискгардон*; **CD ROM** - *дискгардони нурӣ*; **tape drive** - *навогардон*; **joystick** - *калиди ҳидояткунанда*;

monitor - намоишгар, сафҳаи намоиш; *printer* - чонгар; *plotter* - рассом; *modem* - модем; *audio card* - корти садо/овоз.

Дар боби мазкур метавон истилоҳоти шабакавиرو дучор омад, ки ин на танҳо яке аз соҳаҳои босуръат рушдкунандаи соҳаи иттилоот, балки дар самти илм ҳам як навгонӣ ба шумор меравад. Тавассути шабакаҳои интернетӣ алоқаи арзон барои дахҳо миллион нафар одамон аз тамоми ҷаҳон сурат мегирад ва Интернет воситаи суҳбат, мубодилаи паёмҳо, тиҷорат, таҳсил, вақтхушӣ, инчунин, барои баъзе одамон як ҷузъи ҳаёти ҳаррӯзаи онҳо ба шумор меравад. Раванди мазкур бо мурури замон торафт мушкилоти иртиботӣ, аз ҷумла мушкилоти ахлоқӣ, хусусияти психологӣ, ҳуқуқӣ ва монанди инро ба миён меорад. Номбар намудани содатарин масъалаҳои ҳар як соҳа таҳияи истилоҳоти навро талаб мекунад. Дар ин раванд низ сленгҳои махсуси шабакавиرو, ба мисли *rtfm* - *қабл аз дархости ёрӣ худатон заҳмат бикашед* (яъне танбалӣ накарда, дастурамалро бихонед); *spoiler* - харобкор; *flame* - посухи дағал; *handshake* - айнан "дастфишорӣ"; *net-police* – полиси шабака (маҳдудият барои онҳое, ки мехоҳанд ақида ва меъёрҳои худро дар Шабака ба дигарон маҷбуран бор кунанд) метавон мулоҳиза намуд.

Истилоҳоти марбут ба чатҳо низ яке аз қабатҳои сленги компютерӣ маҳсуб меёбанд. Чат яке аз жанрҳои гуфтугӯии компютерӣ, коммуникативӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ мебошад. Чат як жанри омехта дар байни нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ буда, навъи нави фаъолияти нутқ мебошад, ки бо компютер тавсиф мешавад. Ин навъи миёнаравии муоширати шифоҳӣ-хаттӣ буда, тавассути интиқоли паёмҳои электронӣ сурат мегирад. Чатҳоро аз рӯйи сохтор дар забони англисӣ ба якчанд гурӯҳҳо, ба мисли ихтисораҳо, калимаҳои кӯтоҳқардашуда, калимаҳои сохта, эрративҳо ва неологизмҳо метавон тақсим намуд. Тамоми истилоҳоти чат, дар маҷмӯъ, ба лексикаи сленги компютерӣ дохил мешаванд, зеро чат худ ба услуби забони гуфтугӯӣ мансуб аст. Бояд қайд намуд, ки сленги компютерӣ истилоҳоти

хизматрасонии шабакавӣ, истилоҳоти Интернет, истилоҳоти ҷиноятҳои интернетӣ ва дигар соҳаҳои технологияҳои иттилоотиро фаро мегирад.

Таснифоти сохтори истилоҳоти компютерӣ бо роҳи якчӯзӣ, дучӯзӣ ва бисёрчӯзӣ будани истилоҳоти мазкур анҷом дода шуд. Истилоҳоти компютерии якчӯзӣ аз як реша иборат мебошанд, ба монанди *modem* – модем (дастгоҳи канори барои пайваст кардани як компютер ба компютери дигар тавассути хати телефон истифода мешавад), *monitor* – монитор (дастгоҳе, ки барои намоиши иттилоот истифода мешавад), *mouse* – муш (дастгоҳи канорӣ, ки барои нишон додани маълумот дар монитор истифода мешавад), *printer* – принтер (дастгоҳи канорӣ, ки натиҷаро аз компютер ба тасвири ҷопшуда табдил медиҳад).

Истилоҳоти таркибии *дучӯзӣ* аз ду реша иборат буда, решаи якум асосӣ (марказӣ) мебошад ва решаи дуюм бештар ба вазифаи муайянкунанда меояд, яъне вазифаи атрибутивӣ дорад. Дар чунин ибораҳо, чӯзӣ асосӣ, одатан, бо исм ифода мешавад ва чӯзӣ муайянкунанда метавонад бо ҳиссаҳои гуногуни нутқ ифода ёбад. Истилоҳоти компютерӣ аксар вақт аз решаҳои *исм + исм (N+N)*, *сифат + исм // исм + сифат (Adj + N // N+Adj)* таркиб меёбанд. Истилоҳоти мураккаб бештар аз рӯи чунин қолабҳо сохта мешаванд. Қолабе, ки аз ибораи *исм+исм (N+N)* иборат мебошад ва дар он чӯзӣ асосӣ ва чӯзӣ дуюм мазмунан тобеъшаванда буда, дар забони тоҷикӣ ин гуна истилоҳот бо бандаки изофӣ бештар сохта мешаванд: *double click* – клики дучанд, *scroll bar* – панели паймоиш, *word processor* – протсессори калима, *tool bar* – панели асбобҳо.

Таҳлил ва тафсири маводи ҷамъоваришуда нишон медиҳад, ки таркибҳои номинативии *сеҷӯзӣ*, асосан, дар зерсистемаи истилоҳоти компютерӣ пешниҳод шудаанд, инчунин, аз миқдори умумии воҳидҳои пешниҳодшуда таркиби истилоҳии сеҷӯзӣ нисбат ба ду чӯзӣ миқдоран камтар мебошад. Дар забони тоҷикӣ, новобаста аз муносибатҳои маъноӣ-синтаксисӣ, чун қоида, ҳамаи чӯзҳои истилоҳоти компютерӣ тавассути бандаки изофӣ алоқаманд мешаванд: *preboot execution environment* –

муҳити иҷрои пешакӣ, *Primary Domain Controller* - назораткунандаи ибтидоии домен, *Principles of Compiler Design* - принципҳои тарроҳии компилятор, *American standart code of information interchange* – коди стандартии Амрико барои табодули иттилоот.

Бояд қайд намуд, ки дар ин боб на танҳо таҳлили сохтории чузъӣ, балки таҳлили сохтории таркибиро низ мушоҳида намудан мумкин аст ва он аз роҳҳои калимасозии *аффиксатсия*, *конверсия*, *композиция* ва *ихтисоршавӣ* иборат мебошад. Дар ин бахш лексемаҳое, ки бо роҳи калимасозии аффиксӣ ва воситаҳои омехтаи аффиксӣ сохта шудаанд, мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Ҳамаи воҳидҳои луғавии ин гурӯҳ бо пасванду пешванд сохта шудаанд: *graphing* - намоиши графикаи маълумот, *failproof* - бе мушкилӣ; муҳофизат аз нокомӣ; *layered* – сатҳӣ, *de-archive* – боргузори аз бойгонӣ; *reboot* – азнавборгирӣ; *subroutine* – зербарномаи стандартӣ.

Роҳи конверсияи сохташавии истилоҳоти компютери забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар ҳоли рушду такомул ва тағйирёбӣ мебошад. Дар истилоҳсозӣ ду намуди конверсия маъмул мебошанд: *субстантиватсия*, яъне ба исм гузаштани дигар ҳиссаҳои нутқ ва *вербализатсия* (фешлшавӣ). Дар гурӯҳи якуми истилоҳот, ки бо роҳи субстантиватсия сохта шудаанд, воҳидҳои луғавӣ аз фешл ба исм мубаддал мешаванд ва дар гурӯҳи дуюм бошад, ҳамаи истилоҳоти компютерӣ баръакс аз исм ба фешл мегузаранд. Бояд қайд намуд, ки сленги компютерӣ чун як қабати лексикаи технологияҳои иттилоотӣ низ бо роҳҳои гуногуни конверсия ташаккул меёбад: *button* – тугма, *to button* – фишор додани тугма, *plug-in* – илова ба маҳсулоти нармафзор, *to plug-in* – илова кардан, *account* – суратҳисоб, *to account* – ҳисоб кардан, *backup* – нусха, *to backup* – нусха бардоштан, *google* – гугл, ҷустуҷӯӣи ҳама гуна маълумот дар Интернет бо истифода аз системаи ҷустуҷӯӣи Google.

Калимасозии мураккаби тобеъ (композиция) яке аз роҳҳои сермаҳсули калимасозӣ ба шумор рафта, дар он воҳидҳои луғавӣ аз ду ва

зиёда реша таркиб меёбанд. Хусусиятҳои фарқкунандаи калимасозии мураккаби тобеъ аз дигар усулҳо дар он аст, ки дар раванди сохтани калимаҳои мураккаб ду реша дар алоҳидагӣ метавонанд калимаҳои навро ташкил диҳанд. Дар раванди калимасозии мураккаби тобеъ лексемаҳо метавонанд аз се ҷузъ иборат бошанд. Ҳамаи истилоҳот ва сленги компютерӣ дар натиҷаи *якҷошавии решаҳои сленги компютерӣ* дар раванди калимасозӣ, *пайвастишавӣ* ва калимасозии *омехта* сохта шудаанд.

Ихтисоршавии калимаҳо ҳамчун роҳи сохтани воҳидҳои луғавӣ ҳам дар забони адабӣ ва ҳам дар услуби гуфтугӯӣ истифода мешавад ва вобаста бо рушди босуръати технологияҳои информатсионӣ ва коммуникатсионӣ ҳамеша дар раванди такомул қарор дорад. Ихтисорот ҳамчун воситаҳои муносиби алоқаи нутқӣ хизмат мекунад. Мавриди истифодаи ихтисорот ҳамчун воҳидҳои луғавӣ бо сифати истилоҳоти компютерӣ ва сленг падидаҳои зеринро мушоҳида кардан мумкин аст: *кӯтоҳкунии реша*, *кӯтоҳкунӣ*, *ихтисоркунӣ*.

1. *Кӯтоҳкунии реша*. Сленги компютери забони англисӣ дорои миқдори зиёди воҳидҳои кӯтоҳшуда мебошад. Кӯтоҳшавии сленги компютерӣ ва дар умум, лексикаи компютерӣ на танҳо дар забони гуфтугӯӣ, балки дар истилоҳоти соҳавии тамоми самтҳо ба ҷашм мерасад. Дар ин гурӯҳи сленги компютерӣ маълум мегардад, ки барномасозон бештар решаи калимаро ба таври кӯтоҳ истифода мебаранд: *opt - option, emu - emulator, sync - synchronizingpulses, coax - coaxial cable, info - information, exch - exchange, tech - technical, excl - exclamation mark, frob - frobnicate*.

2. *Кӯтоҳкунӣ*. Дар баробари дигар роҳҳои ихтисоркунӣ як роҳи дигари кӯтоҳкунии истилоҳот вучуд дорад, ки бештар дар ибораҳои мураккаб истифода шуда, дар раванди ихтисоркунӣ ҳамсадоҳои калима меафтанд: *CLR - clear, RCVR - receiver, CMDLY - command delay, vdiff - visual differences; frotz - frobnitz; parm - parameter*.

3. *Ихтисоркунӣ*. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи ихтисоркунӣ аз дигар роҳҳои калимасозӣ дар он аст, ки аз ҷузъҳои кӯтоҳшудаи ибораҳои мураккаб ихтисораҳои нав ба вуҷуд меоянд: *PC – personal computer, SW- software, RAM - random access memory, DSR - data set ready, GTM - graphic text mode, LCD - liquid-crystal display, SCSI – Small Computer System Interface, BBS – Bulletin Board System; SYNDET – synchronization detect, DISPID – dispatcher identifiсator, DIGICOM – digital communication.*

Аз мисолҳои дар боло овардашуда маълум гардид, ки ҳамаи истилоҳоти компютериеро, ки шакли кӯтоҳро гирифтаанд, ё ихтисор шудаанд, нисбат ба воҳидҳои луғавии одӣ маълумоти васеътарро фаро гирифтаанд. Аз ин рӯ, тибқи меъёри кӯтоҳкунии мазмунӣ сухан дар истилоҳоти компютериеро забонҳои муқоисашаванда ибораҳои дучузъӣ ва бисёрчузъӣ бештар ихтисор мешаванд.

Боби сеюм “Сленгҳо ҳамчун қабати махсуси лексикаи компютерӣ” ном дошта, дар он масъалаҳои таҷаввули сленгҳо дар лексикаи компютерӣ ва вижагиҳои хоси онҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Забони сленги компютерӣ аз манбаъҳои зиёд, ки бо мақсади кӯтоҳсозии нутқ пайдо шудаанд, сарчашма гирифтааст. Сленгҳои хоси компютер нахуст дар забони англисӣ пайдо шуда, сипас ба забонҳои дигар гузаштаанд ва аз ин рӯ, онҳо дар бештари мавридҳо дар шаклҳои ба худ хос ба забонҳои дигар ворид гардида, камтар тағйири шакл кардаанд [1-М].

Метавон зикр кард, ки ба сленги компютерӣ гурӯҳҳои гуногуни вожаҳо, аз қабали сленги бозиҳои компютерӣ, сленги чатҳо ва сленги интернет-блогҳо дохил мешаванд. Ба густариши сленги бозиҳои компютерӣ он чиз мусоидат мекунад, ки онлайн-бозиҳо дар вақти воқеӣ сурат мегиранд, ҳол он ки бозигарҳо на танҳо тавассути персонажҳои бозӣ, балки ҳангоми суҳбат бо овоз ва ё матни чат ҳамкорӣ мекунанд [5-М].

Қобили зикр аст, ки Интернет фазои маҷозиро ба дараҷае васеъ кард, ки дар бозӣ бозигарон аз кишварҳои гуногун имконияти иштирокро доранд. Аз ин рӯ, суҳбат метавонад якбора ба чанд забон сурат гирад ва ҳар қорбани

бақайдгирифташуда метавонад, ба тамоми ҷараёни суҳбат ва ё як шоҳаи он ҳамроҳ шавад. Баробари бозиҳои ҷорӣ, ки ҳамарӯза дар муддати 24 соати шабонарӯз сурат мегиранд, дар Тоҷикистон, Россия ва дигар кишварҳои хориҷӣ, ба истилоҳ, вариши компютерӣ ва ё вариши электронӣ ҳам дар ҳоли вусъат ёфтани аст. Миллионҳо нафар мухлисони имкондоранд, ки ҷараёни мусобиқоти электрониро пайгирӣ намоянд ва шарҳи бозиро бо забони интиҳобкардашон гӯш кунанд. Нутқи ҷараёни мусобиқоти электронӣ, бешубҳа, миқдори зиёди калимаҳо ва ибораҳои таркибҳои рехтаи хоси сленги бозии компютериро фаро мегирад.

Дар ҳақиқат, забони сленгӣ дар бозиҳои компютерӣ воситаи ниҳоят зарурӣ ба шумор меравад, чунки ҳаёт дар бозиҳо бо тамоми таҷрибаҳои нодир, ҳазлу шӯҳиҳо инъикос меёбад ва дар натиҷа жаргонҳои техникӣ ба вуҷуд меоянд, барои ифодаи ҳамаи ин забонҳои нави барномасозӣ талаб карда мешаванд. Ин забони кӯтоҳшудаест, ки кӯтоҳсозӣ, ихтисорсозӣ ва сарфачӯйии забониро талаб мекунад. [2-М].

Ғайр аз ин, миқдори зиёди бозигарон услуби нутқи бозиҳоеро, ки дар онҳо шомиланд, қабул намуда, шаҳрвандони аслии ҷаҳони воқеӣ мегарданд. Бешубҳа, технологияҳои навро дар воситаҳои алоқа пешравиҳои назаррасро ба миён овардаанд. Ба ақидаи аксарият, ин як пешравиҳои мусбат дар муошират байни одамон мебошад. Лекин вақтҳои охир таъсири манфии воситаҳои муосири алоқа ба забони англисӣ нигарониҳои соҳибзабонро ба вуҷуд овардааст. Суръати истифодаи почтаҳои электронӣ ва паёмакнависӣҳо бо безътиной ба риояи қоидаҳои грамматикӣ афзуда истодааст. Мутахассисони соҳаҳои илм ҳушдор медиҳанд, ки чунин тағйирот метавонад, ба дурустии имлои матни паёмакҳо, аз нигоҳи самарнокӣ ва дурустии раванди муҳабирот ва, махсусан, риояи меъёрҳои забони адабӣ таъсири манфии эҳтимолии худро расонад.

Сленгҳо ҳамчун истилоҳоти гурӯҳҳои махсус ба вуҷуд омада, ҳам маҳсули эҷодӣ ва ҳам воҳидҳои қолабӣ ҳисобида мешаванд. Воҳидҳои қолабӣ ҳангоми таҷдиди гуногуни қолабҳои маъмули воқеӣ ва дар баъзе

ифодаҳои тахминии сохти калимаҳо дида шаванд, воҳидҳои маҳсули эҷодӣ бошанд, сленгҳои ихтисоргардида дар шакл ва маъноӣ нав мебошанд.

Инро ҳам бояд тазаққур дод, ки сленгҳо, ибораҳои касбӣ соҳавӣ ва жаргонҳо арзиши тобишҳои маъноӣ забон ва ғановати фонди луғавӣ забонро коста месозанд. Яке аз вижагиҳои сленгҳо, идиомаҳо, жаргонизмҳо ва, умуман, истилоҳоти касбӣ соҳавӣ дар он аст, ки чунин воҳидҳои луғавӣ байни корбарони компютер ва барномасозон пайдо ва ташаккул ёфта, танҳо дар доираи ҷомеаи онҳо мавриди истифода қарор мегиранд.

Сленги компютерӣ ҳамчун як қабати нави лексикаи забони гуфтугӯӣ ба шумор рафта, таҷдиди назар кардани чунин дидгоҳҳои анъанавӣ забоншиносии ватанӣ, ба мисли таносуби забонҳои тоҷикӣ ва англисии адабӣ ва гуфтугӯӣ, доир ба услубҳои забони адабӣ ва мавҷудияти шаклҳои зиёди иҷтимоӣ дар таркиби намуди гуфтугӯӣ он, яъне лаҳҷаҳо, забонҳои касбӣ, жаргонҳоро талаб менамояд. Вижагиҳои сохтори сленгҳои компютерӣ аз роҳҳои калимасозии лексикаи сленг бармеоянд. Калимасозӣ воситаи асосии густариши таркиби луғавӣ забон мебошад. Бо ин роҳ таркиби луғавӣ бо калимаҳои нав пурра мешавад. Роҳҳои маъмули калимасозии сленгизмҳо *ихтисоршавӣ калимаҳо, калимасозии таркибӣ, конверсия, префиксатсия, рамз-калимаҳо, такрори феъл, ташаккули сленгизмҳои ҳамовоз, умумишавӣ воҳидҳои луғавӣ, аффиксатсия* мебошанд [З-М].

Ҳамин тавр, роҳҳо ва тарзҳои пайдоиши сленги компютерӣ хеле гуногунанд, вале ҳамаи онҳо ба ин натиҷа меоранд, ки калимаи англисӣ барои истифодаи доимӣ созгор аст. Методҳои асосии ташаккули сленг ва вижагиҳои маъноӣ ва луғавӣ бештари лексикаи мавҷудаи компютерӣ аз *калка, калкаи нопурра, транслитератсия ва транскрипсия, тарҷума, шарҳи маънӣ ва омонимияи фонетикӣ* иборатанд.

Ташаккул ва таҳаввулоти сленги компютерӣ аз рушди босуръати технологияҳои муосир вобастагӣ дошта, дар раванди инқилобҳои инноватсионӣ вожаҳои касбӣ соҳавӣ нав пайдо мешаванд. Мо

наметавонем тавсия диҳем, ки сленги компютерио дар чараёни суханронӣ набояд истифода бурд, зеро сленги компютерӣ, ҳарчанд ба забони гуфтугӯӣ дохил шавад ҳам, ҳамагон дар тамоми соҳаҳо бо чунин воҳидҳои луғавӣ дучор мегарданд ва ҳатто метавон сленги компютерио як қабати махсуси лексикаи технологияҳои иттилоотӣ шумурд.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҶИҚ

Дар илми забоншиносии ватанӣ масъалаи омӯзиши истилоҳоти компютерӣ ва технологияи иттилоотӣ ҳанӯз ба таври кофӣ омӯхта нашудааст, аз ин рӯ, чихати густариши самти мазкур чунин тавсияҳоро зарур мешуморем:

1. Барои ба меъёри забони адабии тоҷик муқоиса ва мувофиқ намудани низоми муоширати гуфтор ва дискурси компютерӣ дастовардҳои диссертатсия ба таври самаранок истифода хоҳанд шуд.

2. Бо мақсади таҳлили луғатҳои сленги компютерӣ ва интернетӣ хулосаҳо ва натиҷагирҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ метавонанд қобили истифодаи самаранок бошад.

3. Муайян кардани фарқи сленгҳои компютерӣ ва интернетӣ аз гурӯҳи вожагони дигар аз қобили жаргонҳо, вожагони касбӣ ва профессионализмҳо ва аз истилоҳоти соҳавӣ дар асоси таснифот ва ташхисҳои гузаронидашуда ба мақсад мувофиқ аст.

4. Барои покиза нигоҳ доштани забони адабии тоҷик ва ба меъёри забони адабӣ наздик кардани забони гуфтор ва танзими шеваи нутқи гуфтугӯ натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур ба таври самарабахш истифода мешаванд.

5. Муайн намудани вижагиҳои решагии калимаҳои сленгии иқтибосӣ ва сленгҳои баромади асил барои танзими низоми луғат ва хазинаи вожагон, истифодаи бамавриди онҳо мусоидат хоҳад намуд.

6. Таҳия ва нашр намудани фарҳангномаҳо оид ба истилоҳоти компютерӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ**I. Адабиёти илмӣ**

1. Антиномова, О. Страсти по словарям / О. Антиномова // Компьютерра. – М., 2002. - № 48. - С. 424-426.
2. Аракин, В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В.Д. Аракин. – М.: Просвещение, 1989. - 254 с.
3. Арнольд, И.В. Лексикология современного английского языка / И.В. Арнольд. – М.: Просвещение, 1995. – 328 с.
4. Арнольд, И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И.В. Арнольд. – М.: Книжный дом «ЛИБЕРОКОМ», 2010. – 448 с.
5. Арутюнова, Н.Д. Введение / Логический анализ языка. Модели действия. / Н.Д.Арутюнова. – М.: Наука, 1992. – 314 с.
6. Асламов, Х.А. Словообразовательный анализ терминологии компьютерной технологии в таджикском и английском языках, дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Асламов Хикматулло Акбархонович. – Душанбе. - 2019. – 164 с.
7. Аслитдинова, Р.Н. Словообразование терминов (биологических) в разносистемных языках (на материале современных китайского и таджикского языков). АКД. / Р.Н. Аслитдинова. - Душанбе, 2007. - 169 с.
8. Асмус, Н.Г. Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства: дис. ... канд. филол. наук: (10.02.19) / Асмус Нина Геннадьевна. – Челябинск, 2005. – 265 с.
9. Бабалова, Г.Г. Системно-аспектуальное функционирование компьютерной терминологии. Автореферат дисс...докт. филол. наук / Г.Г. Бабалова. – М., 2009. - 35 с.
10. Баранов, А.Н. Лингвистическая экспертиза текста / А.Н. Баранов. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 591 с.
11. Баркович, А. А., Интернет-дискурс. Компьютерно-опосредованная коммуникация / А.А. Баркович. - М.: Флинта Наука, 2016. - 285с.

12. Бархударов, Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка / Л.С.Бархударов. – М.: Высш. шк. 1975. – 376 с.
13. Баскаков А. Н. Социолингвистическое исследования терминологии языков народов СССР / А.Н. Баскаков, Т.Б. Крючкова. -М., 1988. - 323 с.
14. Бахтина, М. Б. Эмотивно-оценочная картина мира современной молодёжи: на материале жаргонной лексики конца XX - начала XXI вв. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Бахтина Маргарита Борисовна – Абакан, - 2011. – 359 с.
15. Бекмуродов, М. Лексико-семантический и структурный анализ строительной терминологии (на материале таджикского и английского языков): автореф. дис. канд. филол. наук. 10.02.20 / Бекмуродов Мирали. – Душанбе, 2002. – 23 с.
16. Беляев, Е.Г. Семантика слова / Е.Г. Беляев. - М.: Высш. шк., 1987. - 127 с.
17. Бенвенист, Э. Уровни лингвистического анализа // Новое в лингвистике / Э. Бенвенист. – М., 1973. вып. 4. – 640 с.
18. Бенвенист, Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. - М.: Прогресс, 1974. - 447 с.
19. Бердиева, Т. Назарияи иқтибос (Калимоти арабӣ дар забони тоҷикӣ) / Т. Бердиева. – Душанбе, 1991. – 128 с.
20. Бердыева, Т. Тенденция развития лексики таджикского языка советского периода / Т. Бердыева. – Душанбе: Дониш, 1982. – 133 с.
21. Бешенков, С.А. Информатика. Систематический курс: Учебник для 10-го класса / С.А. Бешенков, Е.А. Ракитина. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2004. – 432 с.
22. Блинова, О.И. Явление мотивации слов: Лексикологический аспект / О.И. Блинова. – Томск: Изд-во ТГУ, 1984; 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЛИБРОКОМ, 2010. – 208 с.
23. Бондарева, Н. С. Принципы и языковые механизмы освещения культурно-речевой ситуации в России в региональных и федеральных

- печатных СМИ: 2003-2007 гг.: дис. канд. филол. наук: 10.01.10 / Бондарева Наталья Сергеевна – Воронеж, 2010. – 172 с.
24. Бондарко, А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. – М., 1984. – 136 с.
25. Борисова, М. А. К вопросу о расхождениях грамматических категорий в разных языковых культурах / М. А. Борисова // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. – 103 с.
26. Валиева, З. А. Кредитно–банковская терминология в таджикском и английском языках: автореферат дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Валиева Замира Абдусаломовна – Душанбе, 2007. – 23 с.
27. Вандриес, Ж. Язык / пер. с фр. / Ж. Вандриес. – М., 1937. – 410 с.
28. Вахитов, В. С. Развитие игровой компьютерной лексики русского языка: на примере языка пользователей "Lineage 2" дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Вахитов Владислав Салатович. – Уфа, 2011. – 226 с.
29. Виноградов, В.В. Лексикология и лексикография. Избранные труды / В.В. Виноградов. – М., 1977. – 310 с.
30. Виноградов, В. В. Лингвистика и обучение языку / В.В. Виноградов. – М.: Academia, 2003. – 370 с.
31. Виноградов, В.В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. / В.В. Виноградов. – М., 1977. – 312 с.
32. Виноградова, Н.В. Компьютерный сленг и литературный язык: проблемы конкуренции / Н.В. Виноградова // Исследования по славянским языкам. Корейская ассоциация славистов. - Сеул, 2001 - С.61-72.
33. Володарская, В.В. Языковая изменчивость: лингвистические и экстралингвистические аспекты. Инновационные процессы в современном английском языке / В.В. Володарская // Вопросы филологии. 2004. №2 (17). - С.35-51.
34. Володина, М.Н. Специфика терминологической номинации текст / М.Н. Володина // Вестник МГУ. Сер. 9, Филология. - 1986. – № 5. – С. 38–47.

35. Володина, М.Н. Теория терминологической номинации / М.Н. Володина – М., 1997. – 180 с.
36. Володькова, С.А. Проблемы сокращений терминологических единиц в подъязыке информатики английского языка: автореф. дис.канд. филол. наук / С.А. Володькова. — Омск, 2011. — 17 с.
37. Волошин, Ю. К. Общий американский сленг: состав, деривация и функция (лингвокультурологический аспект) / Ю. К. Волошин. - Краснодар, 2000. - 283 с.
38. Гадайбаева, У.Ф. Функционально–семантическое поле темпоральности в английском и таджикском языках: автореф. дис. канд. филол. наук: / У.Ф. Гадайбаева. – Душанбе, 2007. – 21 с.
39. Галкина, О.В. Экспериментальное исследование особенностей идентификации компьютерных терминов начинающими пользователями / О.В. Галкина. // Слово и текст: психолингвистический подход: сб. науч. тр. / под общ. ред. Слово и текст в психолингвистическом аспекте: сб. науч. тр. – Тверь: Твер. гос. ун–т, 2000. – 247 с.
40. Ганиева, Н.Р. Семантический анализ глаголов речи микрополя «говорить» в разноструктурных языках / Н.Р. Ганиева. – Худжанд, 2002. – 120 с.
41. Гвишиани, Н.Б. Язык научного общения: вопросы методологии / Н. Б. Гвишиани. – М.: Высшая школа, 1986. – 280 с.
42. Герд, А. С. Основы научно-технической лексикографии (как работать над терминологическим словарем) / А. С. Герд. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 73 с.
43. Герд, А.С. Терминологическое значение и типы терминологических значений / А.С. Герд // Проблематика определений терминов в словарях разных типов / А.С. Герд. – М.: Наука, 1976. – 287 с.
44. Герд, А.С. Язык науки и техники как объект лингвистического изучения // науч. докл. высш. шк. филол. науки / А.С. Герд. – 1986. – №2. – С. 54–59.

45. Герд, А.С. Язык науки и техники как объект лингвистического изучения // науч. докл. высш. шк. филол. науки / А.С. Герд. - 1986. – №2. – С. 54–59.
46. Головин, Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. - 104 с.
47. Головин, Б.Н. К вопросу о языковой природе словосочетаний // Учен. записки Горьк. ун–та: Сер. Лингвистика / Б.Н. Головин. – Горький, 1970. – С. 53–64.
48. Головин, Б.Н. О некоторых доказательствах терминованности словосочетаний// Лексика, терминология, стили. / Б.Н. Головин. – Горький: Изд–во Горьк. ун–та, 1973. – С. 21–29.
49. Головин, Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – Горький: Изд. Горьк. ун–та, 1987. – 104 с.
50. Гореликова, С. Н. Природа термина и некоторые особенности терминообразования в английском языке / С.Н. Гореликова // Вестник ОГУ / С. Н. Гореликова. – Омск, 2002. – № 6. – С. 168–179.
51. Горшков, П.А. Сленг хакеров и геймеров в интернете: автореф. дис. канд. филол. наук / П.А. Горшков. - М., 2006. – 24 с.
52. Горшков, П. А. Сленг хакеров и геймеров в Интернете. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Горшков Павел Алексеевич. – М., - 2006. – 171 с.
53. Грамматикаи забони адабии ҳозраи тоҷик. – қ.1. Душанбе: Дониш. – 1985. – 356 с.
54. Грамматикаи забони адабии ҳозраи тоҷик. – қ.2. Душанбе: Дониш. – 1985. – 356 с.
55. Гринев, С.В. Введение в терминоведение / С.В. Гринев. - М., 1993. - 309 с.
56. Гринев, С.В. Основы лексикографического описания терминологии: автореф. дис. д–ра. филол. наук: 10.02.04 / Гринев Сергей Викторович. – М.: МГУ, 1990. – 43 с.

57. Гринев-Гриневиц, С.В. Терминоведение. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С.В. Гринев-Гриневиц. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – С. 23–30.
58. Грозданов, Ф. Т. Язык молодежных Интернет-газет. дис. канд. филол. наук: 10.01.10 / Грозданов Феликс Тодорович. – М., - 2007. – 155 с.
59. Грязнова, В.М. К вопросу о словообразовательном значении и его изучении в вузе / В.М. Грязнова // Совершенствование преподавания лингвистических дисциплин в вузе. – Красноярск, 1986. – С. 28–34.
60. Гулназарова, Ж.Б. Таснифоти маъноии феъл дар «Баҳористон»-и Абдурраҳмони Ҷомӣ / Ж.Б. Гулназарова. – Душанбе: Шуҷоиён, 2011. – 168 с.
61. Гулыга, Е.В. Грамматико–лексические поля в современном немецком языке / Е.В. Гулыга, Е.Н. Шендельс. – М.: Просвещение, 1969. – 193 с.
62. Гулыга, Е.В., Шендельс Е.Н. О компонентном анализе значимых единиц языка / Е.В. Гулыга, Е.Н. Шендельс // Принципы и методы семантических исследований. – М., 1976. – С. 43–57.
63. Гутман, И.Е. Компьютерные виртуальные игры: культурно-антропологические аспекты анализа. дис. канд. философ. наук: 09.00.13 / Гутман Илья Ефимович – Санкт-Петербург, 2009. – 192 с.
64. Гутс, Е.Н. Репрезентация образов сознания подростка некодифицированными языковыми знаками: психолингвистический аспект. дис. док. филол. наук: 10.02.19 / Гутс Елена Николаевна – Барнаул, 2005. – 486 с.
65. Даниленко, В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. - М.: Наука, 1977. - 248 с.
66. Даниленко, В.П. Актуальные направления лингвистического исследования русской терминологии / В.П. Даниленко // Современные проблемы русской терминологии. – М.: Наука, 1986. – С. 5–23.
67. Даниленко, В.П. Лингвистический аспект стандартизации терминологии / В.П. Даниленко. – М., 1993. – 280 с.

68. Даниленко, В.П. Терминология и норма / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1972. – 274 с.
69. Денико Р.В. Изучение терминологии в новейшем аспекте интернационализации высшего образования / Р.В. Денико, О.Г. Щитова // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. № 5. С. 558–561
70. Дешериев, Ю.Д. Проблемы универсализации (интернационализации) терминологии в условиях развития национально-русского двуязычия / Ю.Д. Дешериев // Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик. – М.: Наука, 1983. – С.34–45.
71. Джабарова, М.Т. Вариативность слов в переводной литературе X века (на основе материалов переводов «Тафсири Табари» и «Таърихи Табари» Бал’ами): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Джаббарова Муяссарджон Тохирджоновна. – Душанбе, 2013. – 23 с.
72. Джабборова, М.Т. Межкатегориальные связи в системе неличных форм глагола (на материале русского и таджикского языков): автореф. дис. д-ра филол. наук / М.Т. Джабборова. – Душанбе: РТСУ, 2005. – 45 с.
73. Джаматов, С.С. Системный анализ фонетической терминологии таджикского и английского языков / С.С. Джаматов. – Душанбе, 2014. – 159 с.
74. Джаматов, С.С. Структурно–семантический анализ ирригационной терминологии таджикского и английского языков в сопоставительном плане: дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Джаматов Самиддин Салохиддин – Душанбе, 2006. – 140 с.
75. Джамшедов П. Д. Семантика вида глагола в русском, таджикском и английском языках / П. Д. Джамшедов. – Душанбе, 1989. – 110 с.
76. Джураев, Т. К. Отраслевая техническая терминология современного таджикского языка (сопоставлении с русским, персидским и дари). дис. док. филол. наук: 10.02.20 / Т.К. Джураев. – Душанбе, 2016. – 415 с.

77. Джураев, Т.К. Отраслевая техническая терминология таджикского языка (в сопоставлении с русским, персидским и дари): автореф. дис. док. филол. наук: 10.02.20 / Т.К. Джураев. – Душанбе, 2009. – 48 с.
78. Джураев, Т.К. Пути становления и развития технической терминологии на таджикском языке. автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.02 / Т.К. Джураев. – Душанбе, 1985. – 22 с.
79. Донской, Я. Л. Словник в научно-технической лексикографии: дис. ... канд. филол. наук / Я.Л. Донской. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. - 246 с.
80. Дорожкина, В.П. Английский язык для математиков / В.П. Дорожкина. – М.: Изд-во МГУ, 2006. – 411 с.
81. Дуксова, Н.А. Сопоставительный системный анализ лексики семантического поля "дом/жилье" на материале английского и русского языков: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Н.А. Дуксова. – М., 1999. – 21 с.
82. Жабина, Л.В. К вопросу об игровом сленге / Л.В. Жабина // Университетские чтения, 2014. Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. Часть V.Пятигорск.ПГЛУ, 2014. – С. 170-174.
83. Жеребило, Т.В. Словарь лингвистических терминов. Изд. 5-е, испр. и доп. / Т.В. Жеребило – Назрань, 2010. - 486с.
84. Журнал «Весь компьютерный мир». № 2 — 1996 год. – 87 с.
85. **Забони барномасозии Visual Basic 6.0 барои мактабҳои олии: учебное пособие для студентов ВУЗов. – Душанбе, 2011. – 70 с.**
86. Зауташвили, Д. Тенденции заимствования и адаптации компьютерной терминологии. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Д. Зауташвили. – Тбилиси, 2009. – 166 с.
87. Зубова, И.И. Информационные технологии в лингвистике / И.И. Зубова. – М.: Academia, 2004. – 208 с.
88. Иванова, Н.С. Молодежный жаргон в лингвокультурологическом освещении. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Н.С. Иванова. – Екатеринбург, 2007. – 369 с.

89. Иопа, Н.И. Информатика (для технических направлений): учебное пособие. – М.: КНОРУС, 2012. – 472 с.
90. Искандарова, Д.М. Фазовые конструкции в таджикском языке / Д.М. Искандарова. – Душанбе, 1997. – 108 с.
91. Кадырбекова, Д.Х. Происхождение терминов информационных технологий в английском языке / Д.Х. Кадырбекова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2013. – № 20 (311). – С. 52–55.
92. Как работать над терминологией: Основы и методы. – М.: Наука, 1968. – 124 с.
93. Камолиддинов, Б. Мушкилоти истилоҳ / Б. Камолиддинов // Дар соли Қонуни забон. – Душанбе: Ирфон, 1999. – С.62–65.
94. Камолиддинов, Б. Ҳусни баён / Б. Камолиддинов. – Душанбе: Маориф, 1989. – 118 с.
95. Камолиддинов, Б. Сухан аз баҳри дигарон гӯянд / Б. Камолиддинов. – Душанбе: Интерньюс Тоҷикистон, 2001. – 171 с.
96. Камолиддинов, Б. Хусусияти услубии сарфу наҳви забони тоҷикӣ / Б. Камолиддинов – Душанбе: Маориф, 1992 – С.16–24.
97. Канделаки, Т.Л. Значения терминов и системы значений научно–технических терминологий. Проблемы языка науки и техники / Т.Л. Канделаки. – М., 1970. – 231 с.
98. Канделаки, Т.Л. К вопросу о номенклатурных наименованиях / Т.Л. Канделаки // Вопросы разработки научно–технической терминологии. – Рига, 1973. – С. 60–70.
99. Канделаки, Т.Л. Семантика и мотивированность терминов / Т.Л. Канделаки. – М.: Наука, 1977. – 167 с.
100. Кармизова, О. А. Компьютерная лексика: Структура и развитие. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / О.А. Кармизова. – Воронеж, - 2003. – 217 с.

101. Карминский, А.М., Черников Б.В. Методология создания информационных систем: учебное пособие / А.М. Карминский, Б.В. Черников. – М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2012. – 320 с.
102. Кармызова, О.А. Компьютерная лексика: структура и развитие: дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Кармызова Ольга Александровна. – Воронеж, 2003. –165 с.
103. Карпов, Э. С. Функционирование сленга в дискурсе интернет коммуникаций. дис. канд. филол. наук: 10.01.10 / Карпов Эрнест Сергеевич. – М., 2016. – 163 с.
104. Касимов, О.Х. Картина животного мира в «Шахнаме» Абулькасима Фирдоуси / О.Х. Касимов. –Душанбе: Дониш, 2001. – 135 с.
105. Катлинская, Л.П. Проблема слова и словообразование / филологические науки. / Л.П. Катлинская. – 2003. – №3. – С. 102– 110.
106. Каушанская, В. Л. Грамматика английского языка / В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова, Е. В. Прокофьева, З. М. Райнерс, С. Е. Сквирская, Ф. Я. Цырлина. – М.: Айрес–Пресс, 2010. – 382 с.
107. Кобрин, Р.Ю. О понятиях «терминология» и «терминологическая система» / научно–техническая информация. Сер.2. Информ. процессы и системы. / Р.Ю. Кобрин. – 1981. – №8. – С. 7–10.
108. Кобрин, Р.Ю. О принципах терминологической работы по созданию тезаурусов для информативно–поисковых систем / Р.Ю. Кобрин / Научно–техническая информация. Сер.2. – 1979. – № 6. – С. 71–83.
109. Кобрин, Р.Ю. О формальных критериях терминологичности и методологическом обосновании работ по унификации и стандартизации терминологии / Р.Ю. Кобрин // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. Сборник научных трудов. – М.: Наука, 1976. – С. 174–181.
110. Кобрина, Н. А. Грамматика английского языка: морфология, синтаксис / Н. А. Кобрина, Е. А. Корнеева, М. И. Оссовская, К. А. Гузеева. – СПб.: Союз, 1999. – 383 с.

111. Кодухов, В. Н. Введение в языкознание / В.Н. Кодухов. — М., 1979. — 351 с.
112. Комарова, Семантическая структура специального слова и её лексикографическое описание: Монография /З. И. Комарова. — Урал: изд-во урал.гос. ун-та, 1997. —56 с.
113. Комилов, Ф.С. «Информатика» / Ф.С. Комилов, Ш.М. Тоиров. — Душанбе, 2002. — 170 с.
114. Комилов, Ф.С. Технологии информатсионӣ / Ф.С. Комилов, Д. Шарапов. — Душанбе, 2006. — 244 с.
115. Комилов, Ф.С. Информатикаи татбиқӣ / Ф.С. Комилов, Д.С. Шарапов. — Душанбе, 2009. — 297 с.
116. Комлева, И.Л. Принципы формирования русской компьютерной терминологии: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / И.Л. Комлева. — М., 2006. — 221.
117. Королева, Л. Ю. В. Сленг в профессиональном дискурсе программистов: функционально-семантический аспект. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Королева Людмила Юрьевна. — Тамбов, 2006. — 173 с.
118. Қосимова, М.Н. Вожаи бад: маъно, калимасозӣ, вазифаҳои грамматикӣ (дар асоси осори асрҳои 1X- X) / М.Н. Қосимова. — Душанбе: Сино, 2011. — 92 с
119. Қосимова, М.Н. Забон ва муъҷизаи он / М.Н. Қосимова. — Душанбе: Деваштич, 2004. — 145 с.
120. Қосимова, М.Н. Таърихи забони адабии тоҷик / М.Н. Қосимова. — Душанбе, 2003. — 490 с.
121. Қосимова, М.Н. Хат ва имлои матни классикии тоҷик / М.Н. Қосимова. — Душанбе, 2008. — 225 с.
122. Қосимова, М. Н. Чор унсур. Маъниофаринӣ. Калимасозӣ (дар асоси маводи «Маснавии маънавӣ»). Монография / М. Н. Қосимова. - Душанбе: Деваштич, 2007. - 266 с.

123. Костомаров, В.Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. / В.Г. Костомаров. – М., 1994. – 211 с.
124. Кудинова, Н. А. Функциональный аспект языка молодежной субкультуры начала XXI века. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Кудинова Наталия Александровна. – Курск, 2010. – 183 с.
125. Кузьмин Н. П. Нормативная и ненормативная специальная лексика // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М., 1970. – 280 с.
126. Курбатова, С. Г. Диахронный и синхронный лексико-грамматический анализ французской терминологии по телекоммуникации. дис. канд. филол. наук: 10.02.05 / Курбатова Светлана Георгиевна. – Санкт-Петербург, 2003. – 244 с.
127. Курилович, Е. Очерки по лингвистике / Е. Курилович. — М.: Наука, 1962. — 456 с.
128. Кутузов, А. Б. Модель функционирования терминологического сленгизма в дискурсе сетевых форумов. дис. канд. филол. наук: 10.02.21 / Кутузов Андрей Борисович – Тюмень, - 2006. – 173 с.
129. Лейчик, В.М. Как рождаются слова // Наука и жизнь / В.М. Лейчик. – М.,1983. – № 11. – С. 10.
130. Лейчик, В.М. Люди и слова / В.М. Лейчик. – М., 1990. – 161 с.
131. Лейчик, В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик – М.: Либроком, 2009. – 254 с.
132. Лейчик, В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. / В. М. Лейчик – М.: Либроком, 2009. – 254 с.
133. Лейчик, В.М., Шеллов, С.Д. Соизмеримость научных теорий и анализ терминологических определений. / Научно-техническая информация. Сер.2. № 8. / В.М. Лейчик, С.Д. Шеллов. – М.: ВЦП, 1991. – С.12–18.
134. Ливщиц, В. А. Язык «Донишнаме» и роль Ибн Сино в развитии персидско-таджикской научной терминологии // Письменные

- памятники и проблемы истории культуры народов Востока / В. А. Лившиц, Л.П. Смирнова – М., 1981. – Ч.III. – С. 115–163.
135. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Большая советская энциклопедия, 2002. – 707 с.
136. Лобанова, М. А. Структурно–семантические особенности современной компьютерной терминологии (на материале испанского языка): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / М.А. Лобанова. – Екатеринбург, 2009. – 19 с.
137. Лотте, Д.С. Как работать над терминологией / Д.С. Лотте // Основы и методы изучения терминологии. – М., 1968. – С. 39–48.
138. Лотте, Д.С. Основы построения научно–технической терминологии. / Д.С. Лотте. – М., 1961. – 158 с.
139. Лотте, Д.С. Очередные задачи технической терминологизации / Д.С. Лотте. – М., 1931. – 23 с.
140. Лукина, М.С. Компьютерная лексика и ее функциональные эквиваленты в русском и французском языках. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / М. С. Лукина. – Чебоксары, 2010. – 309 с.
141. Лушникова, Е.В. Экстра- и интралингвистические факторы формирования компьютерного жаргона: На материале русского, английского и французского языков дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Е.В. Лушникова. – Саратов, 2003. – 169 с.
142. Любичкая, Е. В. Сленг: региональные черты и процессы англизации: На материале речи молодежи г. Ставрополя и Красногвардейского района Ставропольского края. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Е.В. Любичкая. – Ставрополь, 2005. – 282 с.
143. Маджидов, Х. Фразеологическая система современного таджикского литературного языка / Х. Маджидов. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 409 с.
144. Мачидов, Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик. Ҷ. 1. Луғатшиносӣ / Ҳ. Мачидов. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 243 с.

145. Малыхина, Л. Способы выражения категории количества (единичности и множественности) в современном английском, русском и таджикском языках: дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Малыхина Лайли Шахимардановна. – Душанбе, 2011. – 156 с.
146. Мамадрасулова, Т. Р. Астрономическая лексика в таджикском и английском языках: Опыт сопоставления / Т.Р. Мамадрасулов // Изв. АН Тадж. ССР. Отд. обществ. Наук. – 1982. – №4. – С. 56–64.
147. Мастеров, Д.В., Юрьева Е.В. Роль игрового сленга в международной коммуникации. URL: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2013/thesis/s082/s082-026.pdf>, с.143
148. Маъсумӣ, Н. Асарҳои мунтахаб. Ҷ.2 / Н. Маъсумӣ. – Душанбе: Ирфон, 1980. – 352 с.
149. Медникова, Э.М. Вопросы оптимизации естественных коммуникативных систем / Э. М. Медникова, Л. А. Шеляховская. - М., 1971. -166 с.
150. Мелконян, Н.И. К вопросу о способах образования компьютерного сленга // Адыгея: Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и Искусствоведение, 2012. – С. 212-214.
151. Мельников, Г.П. Системная типология языков: Принципы, методы, модели / Г.П. Мельников. – М.: Наука, 2003. – 396 с.
152. Мехеда, М. И. Дихотомия "экономия vs. избыточность" в субстандартном словообразовании: на материале русских и английских редупликативов. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Мехеда Марина Ивановна – Тюмень, - 2010. – 269 с.
153. Мешков, О. Д. Семантические аспекты словосложения английского языка. / О. Д. Мешков. – М.: Наука, 1976. – 312 с.
154. Мешков, О.Д. Семантические аспекты словосложения английского языка. / О.Д. Мешков. – М.: Наука, 1986. – 209 с.
155. Мещанинов, И.И. Понятие категории в языке // Тр. Воен. ин-та иностр. яз. / И.И. Мещанинов. – М., 1945. – №11. –С.44–52.

156. Мещанинов, И.И. Типологические сопоставления и типология систем // Филологические науки. / И.И. Мещанинов. – 1958. – №7. – С. 3–13.
157. Мещеряков, В.А. Словарь компьютерного жаргона/В.А. Мещеряков // Научная редакция О.Я. Баев. - Воронеж, 2000. – 220 с.
158. Мирзо Ҳасани Султон. Истилоҳоти илмии «Китоб–ут–тафҳим»–и Абурайҳони Берунӣ. – Душанбе: Дониш, 2003. – 167 с.
159. Мирзо Ҳасани Султон. Становление и развитие персидско–таджикский научной терминологии. – Душанбе: Дониш, 2008. – 237 с.
160. Мирзоев, З. Семантико–структурные особенности спортивных терминов (на материале английского и таджикского языков) / З. Мирзоев. – Душанбе, 2005. – 23 с.
161. Мирзоев, С., Одинаева. С.А. Сохтани Web – сайтҳо дар муҳити HTML ва JavaScript / С. Мирзоев, С.А. Одинаева. – Душанбе, ДМТ, 2012. -163 с.
162. Мирзоева, М.М. Сложносокращенные слова в русском и таджикском языках (Социолингвистический аспект): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Мирзоева Махина Меликовна. – Душанбе, 2006. – 22 с.
163. Митрофанова, О.Д. Язык научно–технической литературы / О.Д. Митрофанова. – М.: МГУ, 1973. – 236 с.
164. Михеева, Е. В. Информационные технологии в профессиональной деятельности: учеб. пособие для студ. сред. проф. образования / Е. В. Михеева. — 7-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2008. — 384 с.
165. Михейкина, С. Г. Технология каламбура. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Михейкина Светлана Геннадьевна. – М., 2008. – 258 с.
166. Модели перевода компьютерных терминов // Актуальные проблемы лингвистики и терминоведения. –Екатеринбург, 2007. – С. 31.
167. Москалёва, М. В. Семантическая деривация имён существительных в современном русском языке второй половины 20 - начала 21 вв. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Москалёва Марина Владимировна – Москва, 2009. – 188 с.

168. Муҳаммадиев, М. Принципиҳои асосии калимасозии тоҷикӣ / М. Муҳаммадиев // Масъалаҳои забони тоҷикӣ. – Душанбе: Ирфон, 1967. – С. 37–45.
169. Мусоямов, З.М. Структурно-семантический анализ терминов программного обеспечения компьютера (на материалах таджикского и английского языков): дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Мусоямов Зубайдулло Муминшоевич – Душанбе, - 2017. – 203 с.
170. Мухторов, З. Лексикаи ирфонии ғазалиёти Саной / З. Мухторов. – Душанбе: 2001. - 127 с.
171. Мухторов, З.М. Структура и семантика текста (на материалах таджикского и русского языков) / З.М. Мухторов. - Душанбе, 2013.-242 с.
172. Нағзибекова М.Б. Способы передачи русских глагольно-именных конструкций с объектным значением в таджикском языке. Душанбе: Сино, 1999. – 115 с.
173. Назарзода, С. Аҷоиб–ул–маҳлуқот ва вожашиносии таърихии форсӣ–тоҷикӣ / С. Назарзода – Душанбе, 1999. – 173 с.
174. Назарзода, С. Забон ва истилоҳот / С. Назарзода. – Душанбе: Дониш, 2003. – 150 с.
175. Назарзода, С. Ташаккули истилоҳоти иҷтимоӣ–сиёсӣ дар садаи XX / С. Назарзода. – Душанбе, 2003. – 184 с.
176. Наумова, И.О. Фразеологические кальки английского происхождения в современном русском языке: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Наумова Ирина Олеговна. – М., 1982. – 17 с.
177. Нематова, И. Ю. Функционально–семантическое поле инхотивности в русском и английском языках (в сопоставительном аспекте): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Нематова Ирина Юнусовна. – Душанбе, 2009. – 23 с.
178. Нематуллоева, М.Н. Типология выражения таксисных отношений (на материале таджикского и английского языков): автореф. дис. канд.

- филол. наук: 10.02.20 / Нематуллоева Мавлудахон Негматовна. – Душанбе, 2002. – 19 с.
179. Неменова, Р.Л. Краткий очерк грамматики таджикского языка // Краткий таджикско–русский словарь / Р. Л. Неменова. – М., 1955. – С. 527–616.
180. Ниёзӣ, Ш.Н. Исм ва сифат дар забонн тоҷикӣ / Ш.Н. Ниёзӣ. – Сталинобод: Нашр. АФ РСС Тоҷ., 1954. – 126 с.
181. Ниёзӣ, Ш. Н. Калимасозӣ дар забони тоҷикӣ//Мактаби советӣ / Ш.Н. Ниёзӣ. – 1949. – № I. – С. 12–19.
182. Ниёзмухаммадов, Б. Забони тоҷикӣ / Б. Ниёзмухаммадов. – Душанбе, 1980. Қ. 2. – 217 с.
183. Никитина, Т.Г. Так говорит молодежь. 2-е изд. – М., 1994.
184. Новыков, Л.А. Семантическое поле как лексическая категория // Теория поля в современном языкознании: тез. док. -Уфа, -1991. - Ч.1. – С. 3-7.
185. Нурув, П.Г. Таджикская научно-техническая терминология: теоретический и прикладной аспекты: дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Нурув Пирмахмад Гулович – Душанбе, - 2016. – 415 с.
186. Нурув, П.Г. Истилоҳ ва истилоҳсозӣ дар забони илмии тоҷикӣ / П.Г. Нурув. – Душанбе: Дониш, 2006. – 223 с.
187. Нурув, П.Г. Становление и развитие таджикской физической терминологии: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.08 / Нурув Пирмухаммад Гулович. – Душанбе, 1997. – 22 с.
188. Обухова, О.В. Социокультурные факторы формирования лексики интернета: на материале английского языка: дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Обухова Оксана Вячеславовна. – М., - 2007. – 236 с.
189. Одинаева, С.А., Азимов, С. Элементҳои барномасозӣ барои ҳама / С.А. Одинаева, С. Азимов. – Кӯлоб, 2015. – 234 с.

190. Орлова, М.В. Специфика идентификации компьютерной терминологии: дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Орлова, Марина Викторовна. – Курск, 2008. – 170 с.
191. Островский, Б.А. Вопросы грамматической семантики глагола языка дари: Прямо–модальные значения событийных форм / Б.А Островский. –М.: из–во Гуманитарий, 2004. – 380 с.
192. Павлова, М.Г. Английская терминология электронно–вычислительной техники: дис. канд. филол. наук: / М.Г. Павлова. – М.: МГУ, 1996. – 185 с.
193. Пастушенков, Г.А. Современный русский язык: Морфемика. Формообразование. Словообразование: Учеб. пособие / Г.А. Пастушенков - Твер. гос. ун-т, 1998. - 271 с.
194. Пейсикова, Л.С. Лексикология современного персидского языка / Л.С. Пейсикова. – М., МГУ, 1975. – 203 с.
195. Пейсикова, Л.С. Очерки по словообразованию персидского языка / Л.С. Пейсикова. – М., МГУ, 1973. – 199 с.
196. Пеллих И.В. Молодёжный сленг как социальная разновидность речи// Вестник АГУ. Сер.: Филология и искусствоведение. Вып.1. - Майкоп, 2008. - С.106-108.
197. Пиотровский, Р.Г., Рахубо, Н.П., Хажинская, М.С. Системное исследование лексики научного текста. / Р.Г. Пиотровский, Н.П.Рахубо, М.С. Хажинская. – Кишинев: Штиинца, 1981. – 159 с.
198. Попова, З. Д., Стернин, И.А. Лексическая система языка. / З. Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 1984. – 148 с.
199. Прокопович, Н.Н. Словосочетание в совр. рус. лит. яз. / Н.Н. Прокопович. - М., 1966. - 280 с.
200. Равжаа, Н. Обучение монгольских студентов-нефилологов (программистов) рецепции и продукции текстов, содержащих дефиниции компьютерных терминов: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н. Равжаа. — М., 2009 – 364 с.

201. Рагина Ж.М. Русский сленг в интернете: компьютерный сленг или элементарная безграмотность? / Ж.М. Рагина, С.П. Турковский // Медиафера и медиаобразование. Специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве. –2016. – С. 202-205.
202. Раджабов, Л.Ш. Основные принципы химической терминологии на таджикском языке. / Л.Ш. Раджабов. – Душанбе: Дониш, 1967. – 106 с.
203. Реформатский, А.А. Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики / А. А. Реформатский. – М., 1968. – С. 103–126.
204. Реформатский, А. А. Введение в языковедение / А.А. Реформатский. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 536 с.
205. Решетова, Л.В. О методах типологического исследования разносистемных языков / Л. В. Решетова // Исследования по литературоведению и языкознанию. – Ташкент, 1977. – С. 68–80.
206. Рублева, О.В. Лексикология современного русского языка: учебное пособие / О.В. Рублева. – Владивосток, 2004. – 257 с.
207. Русский язык и культура речи: учебное пособие для вузов / Л.А. Введенская, Л.Г.Павлова, Е.Ю.Кашаева. – Ростов, 2010
208. Рустамов, М. Таджикская грамматическая терминология / М. Рустамов. – Душанбе: Дониш, 1972. – 124 с.
209. Рустамова, А.А. Современный молодёжный сленг и особенности его функционирования (на материале речи студентов Республики Адыгея): автореф. дис. фил. наук / А.А. Рустамова. - Майкоп: Изд-во АГУ, 2006. – 26 с.
210. Рыбакова, А.С. Структурно-семантические особенности компьютерной терминологии в современном английском языке. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Рыбакова Анна Сергеевна – М., - 2012. – 221 с.
211. Рыбакова, А.С. Структурно-семантические особенности компьютерной терминологии в современном английском языке: дис.

- канд. фил. наук: 10.02.04 / Рыбакова, Анна Сергеевна. – Коломна, 2012. – 222 с.
212. Савелев, Е. А. Русскоязычные SMS-тексты в социолингвистическом аспекте: на примере текстов SMS-сообщений представителей молодежной среды: дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Савелев Евгений Александрович – Нижний Новгород, - 2011. – 146 с.
213. Саидов, Х.А. Военная терминология в таджикском и английском языках / Х.А. Саидов. – Душанбе: Сино, 2013. – 190 с.
214. Саймиддинов, Д. Вожашиноси забони форсии миёна / Д. Саймиддинов. – Душанбе: Пайванд, 2001. – 310 с.
215. Саймиддинов, Д. Фарҳангномаҳои форсии миёна / Д. Саймиддинов. – Душанбе: Дониш, 1994. – 87 с.
216. Самиев, З.К. Лингвистический анализ терминологии отрасли образования (на материале таджикского и немецкого языков): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Самиев Зоҳиджон Курбонович. – Душанбе, 2014. – 25 с.
217. Саъдиева, Г. Ф. Структурно-семантический анализ сельскохозяйственной терминологии в таджикском и английском языках: дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Саъдиева Гулистон Фатоевна. – Душанбе, 2007. Селиверстова, О.Н. Компонентный анализ многозначных слов. / О.Н. Селиверстова – М., 1975. – 236 с.
218. Свиридова, Е. А. Взаимодействие книжной и разговорно-просторечной лексики в современной прессе: дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Свиридова Екатерина Александровна – Москва, 2013. – 242 с.
219. Северин, Д.Е. Способы передачи английской безэквивалентной лексики в процессе перевода компьютерно-игрового дискурса / Д.Е. Северин // Молодой ученый. – 2017. – №28. – С.109-113.
220. Семёнов, М. О. Дискурс Интернет-форумов: кристаллизация как механизм смыслообразования и техника понимания. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Семёнов Михаил Олегович. – Майкоп, - 2013. – 183 с.

221. Синькова, О. М. Способы образования компьютерной терминологии в арабском литературном языке: дис. канд. филол. наук: 10.02.22 / Синькова Оксана Михайловна. – Томск, 2007. – 147с.
222. Смирницкий, А.И. Лексикология английского языка. А.И.Смирницкий. – М., 1956. – 260 с.
223. Собирова, С.Г. Структурно–семантический анализ налоговой терминологии таджикского и английского языков: дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Собирова Санавбар Ганиевна. – Душанбе, 2007. – 197 с.
224. Смирнов, Ф. Юзер-гад по культуре речи, или как правильно интернетиться по-русски-Мир ПК / Ф. Смирнов. – 2004. - №4.
225. Смирнов, Ф.О. Искусство общения в Интернет. Краткое руководство. Научно-популярное издание / Ф.О. Смирнов. - М., 2006. - 89 с.
226. Смирнов, Е.Е. Особенности передачи англоязычной терминологии в области электронной бытовой техники. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Смирнов Евгений Евгеньевич. – М., - 2007. – 156 с.
227. Смирнов, Е.Е. Особенности передачи англоязычной терминологии в области электронной бытовой техники. Авто. канд. филол. наук / Е.Е. Смирнов. – М., 2007. - 25 с.
228. Смирнов, Ф.О. Национально-культурные особенности электронной коммуникации на английском и русском языках. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Смирнов Федор Олегович – Ярославль, 2004. – 224 с.
229. Смородин, А.Ю. Социолингвистическая природа заимствованной лексики: На основе публицистических материалов по компьютерной технике. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Смородин Алексей Юрьевич – Москва, 2006. – 165 с.
230. Солнцев, В.М. Единицы языка //ЛЭС. / В.М. Солнцев. – М., 1990. – С. 105–112.
231. Солнцев, В.М. Язык как структурно–системное образование / В.М. Солнцев. – М., 1971. – 327 с.

232. Сосновская, А. А. Метафоризация в сфере "Новейшие техногенно опосредованные информационные и коммуникационные процессы": на материале русского и английского сленга: дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Сосновская Анна Александровна. – Саратов, 2011. – 287 с.
233. Сравнительная типология английского и русского языков (практикум). - М.: ФИЗМАТЛИТ, 2000. - 208 с.
234. Стахеева, А. В. Аббревиация: словопроизводство и словотворчество: на материале русского языка конца XX - начала XXI века. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Стахеева Анастасия Викторовна. – Ростов-на-Дону, 2008. – 251 с.
235. Степанов, Ю.С. Основы общего языкознания. - М.: Просвещение, 1975. – 324 с.
236. Султонов, М.Б. Становление и развитие персидско–таджикской научной терминологии: на материале научного наследия IX–XI вв.: дис. док–ра филол. наук: 10.02.22 / Султонов Мирзохасан Баратович. – Душанбе, 2008. – 323 с.
237. Суперанская, А.В. Общая терминология / А.В.Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильев // Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. - 235 с.
238. Суперская, А.В. ИМЯ – через века и страны / А.В. Суперская. – М.: Язык и дети, 1975. –25 с.
239. Супрун, Н.П. Сущность понятия сленг в английском языке / Н.П. Супрун // Новая наука: стратегии и векторы развития. – 2016. – №118-3. – С. 196-198.
240. Табанакова, В.Д. Прологомены к денотативной модели перевода компьютерных терминов / В.Д. Табанакова, А.Б. Кутузов // Актуальные проблемы лингвистики и терминоведения. – Екатеринбург, 2007. – С. 29 – 38.
241. Тагаева, Т. Функционально–семантическое поле количественности в английском и таджикском языках / Т. Тагаева. – Душанбе, 2006. – 148 с.

242. Татаринов, В.А. Терминологическая лексика русского языка: Эволюция проблем и аспектов изучения / В.А. Татаринов // Русский язык в современном обществе (Функциональные и статусные характеристики): Сборник обзоров / РАН ИНИОН. – М., 2005. – 232 с.
243. Тимофеева, Е.Е. Языковая игра как средство развития лингвокреативных способностей учащихся дис. канд. педагог. наук: 13.00.02 / Тимофеева Елена Евгеньевна – М., 2006. – 174 с.
244. Толикина, Е.Н. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина / Е.Н. Толикина // Лингвистические проблемы научно–технической терминологии. – М., 1970. – С. 53–67.
245. Турсунов, Ф. Безэквивалентная лексика в переводе / Ф. Турсунов. – Душанбе, 2015. – 429 с.
246. Уралов, Х.У. Техническая терминология современного языка дари и таджикского языка (сопоставительный анализ): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.08 / Х.У. Уралов. – Душанбе, 1974. – 28 с.
247. Усманов, З. Дж. Обобщенные системы Коши-Римана с сингулярной точкой, Матем. институт с ВЦ АН РТ / З.Дж. Усманов. — Душанбе, 1993. – 244 с.
248. Ферм, Л. Особенности развития русской лексики в новейший период / Л. Ферм. Uppsala, 1994. – С. 140-141.
249. Филин, Ф.П. О лексико–семантических группах слов. // Очерки по теории языкознания. / Ф.П. Филин – М.: Наука, 1982. – 336 с.
250. Хадеева–Быкова А.А. К вопросу о степени сфокусированности функционально–семантических полей предложных обстоятельств. – М., 1969. – 212 с.
251. Хайдарова, Д.А. Особенности медицинской терминологии в таджикском и английском языках: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Хайдарова Дилноза Аскаралиевна. – Душанбе, 2007. – 26 с.
252. Хайдарова, С.А. Сопоставительный анализ формальных моделей терминологических словосочетаний в английском и таджикском языках:

- диссерт. канд. филол. наук: 10. 02. 20 / Хайдарова Севара Абдулхакимовна. – Душанбе, 2016. – 144 с.
253. Хаитова, Ш.И. Лингвистические и функциональные особенности отраслевой терминологии таджикского языка XI–XII вв.: диссерт. док. филол. наук: 10.02.22 / Хаитова Ширин Исматуллоевна. – Душанбе, 2014. – 350 с.
254. Хауген, Э. Процесс заимствования / Э. Хауген // Новое в лингвистике, вып. 6. – М.: Прогресс, 1972. – 382 с.
255. Хаютин, А.Д. Термины, терминология, номенклатура / А.Д. Хаютин. – Самарканд, 1971. – 134 с.
256. Ходжаев, Д. Таджикская лингвистическая мысль X–XVI вв.: автореф. дис. док. филол. наук: 10.02.22 / Ходжаев Давлатбек. – Душанбе, 2004. – 45 с.
257. Ҳочиев, С. Забони адабии тоҷик дар ибтидои асри 20. / С. Ҳочиев. – Душанбе: Дониш, 1987. – 166 с.
258. Хочаев, Д. Наҳв ва аломатгузорӣ / Д. Хочаев, Ш. Кабиров. – Душанбе, 2012. – 86 с.
259. Часовский, П.В. Социопсихолингвистический анализ компьютерно-игрового дискурса. дис. док. филол. наук: 10.02.19 / Часовский Павел Вячеславович. – Челябинск, 2020. – 233 с.
260. Чхеидзе, Т.Д. Именное словообразование в персидском языке / Т.Д. Чхеидзе. – Тбилиси, 1959. – 192 с.
261. Шамбезода, Х.Д. и др. Проблемы функционирования русского языка в Республике Таджикистан Х.Д. Шамбезода, И.М. Дубовицкая, Т.В. Гусейнова и др. – Душанбе, 2006. – 200 с.
262. Шарипов, Т. Компьютерная лексика таджикского языка. дис. канд. филол. наук: 10.02.22 / Т. Шарипов. – Душанбе, 2003. – 160 с.
263. Шаропов, Н.А. Пути развития лексики современного литературного языка / Н.А. Шаропов. – Душанбе: Дониш, 1988. – 133 с.

264. Шелов, С.Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения / С.Д. Шелов. – СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 2003. – 280 с.
265. Шендепс, Е. И. Совместимость / несовместимость грамматических и лексических значений / Е. И. Шендепс // Вопр. языкознания. – 1982. – 204 с.
266. Эфендиева, З.М. Стилистически маркированная лексика лезгинского языка в сопоставлении с английским. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Эфендиева Заира Маликовна. – Махачкала, 2010. – 172 с.
267. Юнусӣ, М.К. Элементҳои барномасозӣ барои ҳама. / М.К. Юнусӣ, С.А. Одинаева, С. Азимов. - Кӯлоб, 2015. - 84 с.
268. Юсупов, А.И. Медицинские термины в «Ҳидоят–ул–мутааллимин фи–т–тиб» Ахвайни Бухорои: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.22 / Юсупов Абдулло Исмоилович. – Душанбе, 2005. – 24 с.
269. Ярмашевич, М.А. Аббревиация в современных европейских языках: структурный, семантический и функциональный аспекты. дис. докт. филол. наук: 10.02.19 / Ярмашевич Марина Аркадьевна. – Саратов, 2004. – 481 с.
270. Ярцева, В.Н. Сопоставительно-типологическое исследование в области синтаксиса // Исследования по языку и литературе. / В.Н. Ярцева. – М.: Наука (Ленингр. отд–ние), 1973. – С. 42–60.
271. Vochukova, T. (2003) “Slovoobrazovatel'nye osobennosti russkogo chata”, *Bolgarskaja rusistika*, № 3196.
272. Hirsch, E.D. Jr. *Cultural literacy—what Every American Needs to know*, N.Y, Vintage books, 1987. –352
273. Metcalf, Allan. *Predicting New Words: The Secrets of Their Success*. Boston, NY.: Houghton Mifflin Company, 2002. – P. 63.
274. Rey, Alain. *Essays on Terminology*/ A. Rey. –London, 1990. – 185 p.
275. Sager, J.C. *A practical course in terminology processing*/Juan C. Sager: with a bibliography by Blaise Nkwenti–Azeh. –NY., 1990. – 165 p.

II. Фарҳангҳо

276. Капранов, В.А. Толковый словарь таджикского языка в 2-х тт. I том. А – О – М.: Советская Энциклопедия, 1981. – 694с
277. Краткий словарь лингвистических терминов. – М., 1995. 180 с. 220.
278. Розӣ, Т. Вожаномаи компютерӣ / Т. Розӣ. – Душанбе, 1995. – 225с.
279. Мамадназаров, А. Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ / А. Мамадназаров. - Душанбе: Эр-граф, 2017. – 1016 с.
280. Рубинчик, Ю.А. Грамматический очерк персидского языка // Персидско–русский словарь / Ю.А. Рубинчик. – М., 1985. – 236 с.
281. Саймиддинов, Д. Фарҳангномаҳои форсии миёна / Д. Саймиддинов. – Душанбе: Дониш, 1994. – 87 с.
282. Словарь современного русского литературного языка. В 17 томах. Том третий. – М., 2002. – 691 с.
283. Тышлер, И.С. Словарь лексических и лексико–грамматических омонимов современного английского языка / И. С. Тышлер. – Саратов, 1975. – 384 с.
284. Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ / С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Ҳ. Султон. – Душанбе, 2008. Ҷ.1. – 950 с.
285. Шарипов, Т. Вожаномаи компютер / Т. Шарипов. – Душанбе: Пайванд, 1995. - 352 с.
286. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. - 2-е изд. - М.: Большая советская энциклопедия, 1998. - 469 с.
287. Abbas Aryanpur and Monooschehr Aryanpur. The English Persian Collegiate Dictionary. In Two Volumes. Tehran, 1990 с.
288. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. — Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
289. Longman Dictionary of Contemporary English. — Longman Group Ltd, third edition, 1995. — 1668 p.
290. Micrisoft computer dictionary. Microsoft Press; 2002. 652 p.

III. Сомонаҳои интернетӣ

291. ABBYY LINGVO [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ:
<https://www.lingvo.ru/x6/new/>
292. Farsi Online Dictionary [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ:
<http://www.farsidic.com/en/Lang/EnFa/>.
293. Habrahabr. Коллективный блог Хабрахабр [Манбаи электронӣ]. –
Речаи дастрасӣ: URL: <https://habrahabr.ru/>.
294. Harper D. Online Etymology Dictionary [Манбаи электронӣ]. – Речаи
дастрасӣ: URL: <http://www.etymonline.com/>.
295. Online slang dictionary [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ:
URL: <http://onlineslangdictionary.com>.
296. Social Technology News [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ:
<https://www.socaltech.com>.
297. Techcrunch. Сайт информационных технологий на английском языке
[Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: URL: <http://techcrunch.com/>.
298. The Wikimedia Foundation, Inc [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ:
www.wiktionary.org.
299. Кирова, Л. 2002. Эволюция на българската компютърна терминология
и компютърен жаргон. Электронный журнал: LiterNet, 28.02.2002, № 2
(27) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: URL:
<http://litenet.bg/publish3/lkirova/evolution.htm/>
300. Компьютерные истории. Истории в деталях о компьютерных деталях
[Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: www.computerstory.ru.
301. Мультитран [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: URL:
<http://www.multitrans.ru/c/m.exe?a=1&SHL=2/>
302. Майкрософт [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: URL:
<http://www.microsoft.com/athome/security/children/kidtalk.mspx>
303. Cloud Level [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: URL:
<http://www.expage.com/cs4u>

ИНТИШОРОТ АЗ РҶӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ:

1. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. **Ғафуров, З.С.** Сленги компютерӣ - қабати нави лексика дар забони тоҷикӣ ва роҳҳои ташкили он [Матн] / З.С. Ғафуров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2020. – №7. – С.54-58. ISSN 2413-516X.

[2-М]. **Ғафуров, З.С.** Сленги бозиҳои компютерӣ ва тарҷумаи он аз забони англисӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ [Матн] / З.С. Ғафуров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. Душанбе – 2020. – №8. – С.67-71. ISSN 2413-516X.

[3-М]. **Ғафуров, З.С.** Сленги компютерӣ ва роҳҳои ихтисоршавии онҳо дар раванди муоширати интернетӣ дар забони англисӣ [Матн] / З.С. Ғафуров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе – 2021. – №1. – С.34-39. ISSN 2413-516X.

[4-М]. **Ғафуров З.С.** Ташаккули лексикаи технологияи иттилоотӣ ва компютерӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ [Матн] / З.С. Ғафуров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. Душанбе – 2021. – №5. – С.94-100. ISSN 2413-516X.

2. Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои дигар чоп шудаанд:

[5-М]. **Ғафуров, З.С.** Омӯзиш ва таҳқиқоти сленги бозиҳои компютерӣ дар забонҳои англисӣ, тоҷикӣ ва русӣ [Матн] / З.С. Ғафуров // «Филологияи Шарқ дар масири фарҳанг ва тамаддунҳо» (маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ). Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода. – Душанбе, 2020. – С. 48-52.

[6-М]. **Ғафуров, З.С.** Сленги компютерӣ қабати нави лексика дар забоншиносӣ (дар мисоли забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ва русӣ) [Матн] / З.С. Ғафуров // “Перспективы изучения и преподавания иностранных языков в современном мире” (Сборник научных докладов межвузовского круглого

стола, посвященного 30– летию независимости Республики Таджикистан) Российского – Таджикский (Славянский) университет. – Душанбе, 2021. – С. 54-59.

[7–М]. Гафуров, З.С. Таҳаввулоти лексикаи компютерӣ ва таснифоти он дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ [Матн] / З.С. Гафуров // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ таҳти унвони “Масъалаҳои муҳимми омӯзиши тадриси забонҳои хориҷӣ дар шароити инноватсионӣ, 28.04.2021” Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода. – Душанбе – 2021. - С.83-88.

ТАСНИФОТИ СОҶАВИИ СЛЕНГИ КОМПЮТЕРӢ

а) Сленги чатҳо:		
№	English	Tajik
1.	<i>IOx (thanks)</i>	<i>ташаккур</i>
2.	<i>Abs (abdominals)</i>	<i>шикам</i>
3.	<i>Abt (about)</i>	<i>дар бораи, оид ба</i>
4.	<i>Acc (account)</i>	<i>аккаунт (суратҳисоб)</i>
5.	<i>Addy (address)</i>	<i>суроға</i>
6.	<i>ADL (all day long)</i>	<i>тамоми рӯз</i>
7.	<i>AFAIK (as far as I know)</i>	<i>то ҷое, ки ман медонам</i>
8.	<i>AFAIR (as far as I remember)</i>	<i>то ҷое, ки ман дар ёд дорам</i>
9.	<i>AFK (away from keyboard)</i>	<i>(дур аз клавиатура) барои нишон додани он истифода мешавад, ки корбар компютерро тарк кардааст (одатан, ин муддати тӯлонӣ нест) ва ба зудӣ бармегардад</i>
10.	<i>Amin (administrator)</i>	<i>администратор (маъмур)</i>
11.	<i>Anon (anonymous)</i>	<i>корбари беном</i>
12.	<i>Aroc (apocalypse)</i>	<i>апокалипсис</i>
13.	<i>App (application)</i>	<i>барнома</i>
14.	<i>Avie, avy (avatar)</i>	<i>аватар, акси профили корбар</i>
15.	<i>Awk (awkward)</i>	<i>вазъи ногувор</i>
16.	<i>Awl</i>	<i>бар ивази all</i>
17.	<i>Bestie (best friend)</i>	<i>рафиқи наздиктарин</i>
18.	<i>Bro (brother)</i>	<i>бародар(ин маънои танҳо бародари хуниро надорад, метавонад барои дӯсти хуб</i>

		<i>истифода шавад</i>
19.	<i>Bruh, broseph</i>	<i>бар ивази brother</i>
20.	<i>Burgerista</i>	<i>марде, ки дар тарабхонаи фастфуд кор мекунад</i>
21.	<i>Buszay</i>	<i>бар ивази busy</i>
22.	<i>Butiful</i>	<i>бар ивази beautiful</i>
23.	<i>Cam (camera</i>	<i>камера</i>
24.	<i>Celly (cell phone</i>	<i>телефони мобилӣ</i>
25.	<i>Cig (cigarette)</i>	<i>сигарета</i>
26.	<i>Cuz</i>	<i>бар ивази because</i>
27.	<i>Cuz (because)</i>	<i>зеро, барои он ки</i>
28.	<i>Da</i>	<i>бар ивази the</i>
29.	<i>Dat</i>	<i>бар ивази that</i>
30.	<i>Dat (that)</i>	<i>ин, он</i>
31.	<i>Fab (fabulous)</i>	<i>афсонавӣ, олӣ</i>
32.	<i>Fashionista</i>	<i>шахси ба мӯд нигаронидашуда мебошад, ки ба охирин тамоюлҳо пайравӣ мекунад</i>
33.	<i>Fave (favourite)</i>	<i>дӯстдошта</i>
34.	<i>Gram (Instagram</i>	<i>шабакаи иҷтимоии Инстаграм</i>
35.	<i>Gud</i>	<i>бар ивази good</i>
36.	<i>Hav</i>	<i>бар ивази have</i>
37.	<i>Hols (holidays)</i>	<i>ид, рӯзҳои истироҳат</i>
38.	<i>Jeenyus</i>	<i>бар ивази genius</i>
39.	<i>Lawl</i>	<i>бар ивази lol</i>
40.	<i>Lil (little)</i>	<i>ишора кардани чизе, ё касе, ки аз рӯйи андоза, синну сол хурд мебошад</i>
41.	<i>Luv</i>	<i>бар ивази love</i>

42.	<i>Ma</i>	<i>бар ивази ту</i>
43.	<i>Ov</i>	<i>бар ивази of</i>
44.	<i>Picsher</i>	<i>бар ивази picture</i>
45.	<i>Teh</i>	<i>бар ивази the</i>
46.	<i>Wut</i>	<i>бар ивази what</i>

б) Сленги хизматрасонии шабакавӣ (Web services)		
№	English	Tajik
1.	<i>advanced user</i>	<i>корбари ботаҷрибаи компютер, гуги – шахси хирадманд, донишманд</i>
2.	<i>agile</i>	<i>методологияи фасеҳи рушд, ки хоҳиши муштариёро ба назар мегирад ва мутобиқ мекунад. Он касбияти истисноӣ, мустақилият ва мустақилияти гурӯҳ, масъулият ва иштироки муштаракро дар назар дорад.</i>
3.	<i>Amazon Cloud Drive</i>	<i>хизматрасонии захиравии амазон</i>
4.	<i>Amazon Simple DB</i>	<i>хизматрасонии маҳзани иттилооти амазон</i>
5.	<i>FCL</i>	<i>чорчӯбаи китобхонаи синфӣ</i>
6.	<i>REST (Representational State Transfer)</i>	<i>интиқоли ҳолати намоиш</i>
7.	<i>scrum muster</i>	<i>дар ҳалли мушкилот, то ҳадди имкон бо гурӯҳ самаранок кор кардан ва ҳавасмандгардонӣ кумак мерасонад. Дар миёнаравӣ байни даста ва фармоишгар</i>

		<i>кумак мерасонад.</i>
8.	<i>SOA</i>	<i>шакли хизматрасонӣ</i>
9.	<i>SOAD</i>	<i>ТТХМ таҳлил ва тарҳи хизматрасонӣ бо ашё</i>
10.	<i>superprogrammer</i>	<i>барномасози варзида</i>
11.	<i>sys-frog</i>	<i>ҳаҷвӣ, маъмури система</i>
12.	<i>system jock</i>	<i>барномасози система</i>
13.	<i>UDDI</i>	<i>(ТКТУ) тавсиф, каишф ва тамомияти умум</i>
14.	<i>VoiceWebApplication (VWA</i>	<i>дархостномаи овозии веб</i>
15.	<i>WindowsLive ID</i>	<i>ВС паёмфиристии боэътимод</i>
16.	<i>wizard</i>	<i>соҳир, афсунгар</i>

в) Сленги интернетӣ

№	англисӣ	тоҷикӣ
1.	<i>spam</i>	<i>номҳои навъҳои гуногуни таблиғоти интрузивӣ дар Интернет</i>
2.	<i>shoot off</i>	<i>аз шабака ҷудо шудан</i>
3.	<i>homepage</i>	<i>саҳифаи хонагӣ бо истифода аз се тугма</i>
4.	<i>hacker</i>	<i>дуздони бетачриба, ки барои фаъолияти худ барномаҳои тайёрро истифода мебаранд</i>
5.	<i>Storm</i>	<i>тӯфон</i>
6.	<i>Sasser</i>	<i>қирм</i>
7.	<i>Nimda</i>	<i>ҷаҳони киберҷинояткориро соли 2001 ба бод дод ва ба зудӣ ба қуллаи баланд баромад.</i>
8.	<i>Melissa</i>	<i>вируси нави давраи нав - давраи почтаи электронӣ буд.</i>

г) сленги бозиҳои компютерӣ		
№	англисӣ	тоҷикӣ
1.	<i>account</i>	<i>сабт дар маҳзани маълумот, ки нафари мушаххасро бо амволи маҷозии мутааллиқ ба ӯ нисбат медиҳад.</i>
2.	<i>achievement</i>	<i>ба даст овардани муваффақият – мукофот барои иҷрои супориш, ба сатҳи лозима расидан</i>
3.	<i>cheat</i>	<i>фиреб, қаллобӣ, роҳи гирифтани бартарият ва ё механизме, ки ин бартариятро медиҳад, масалан, рамз ва ё барнома барои бозии компютерӣ</i>
4.	<i>damage</i>	<i>зарар, хисорот, ҷароҳат, ҷароҳат ва ё зараре, ки як персонаж ба персонажи дигар дар раванди бозӣ мерасонад.</i>
5.	<i>donator</i>	<i>донатер</i>
6.	<i>GOSU</i>	<i>God of StarCraft Universe - Худои коинот, Star Craft</i>
7.	<i>grenade</i>	<i>номи норинҷак дар шутерҳо</i>
8.	<i>headshot</i>	<i>тир задан ба сар, дақиқан, задани тир ба сари персонажи рақиб дар бозии компютерӣ</i>
9.	<i>imbalance</i>	<i>дар бораи оне, ки ба тавозуни бозӣ дохил намешавад ва, ҳамзамон, мақоми баланд ва хусусиятҳои баланд дорад.</i>
10.	<i>Noob</i>	<i>ношинос, навкор - профан</i>
11.	<i>resurrection</i>	<i>барқарор намудани бозингар баъди ҳалокати маҷозӣ бо ёриии бозингари дигар</i>

12.	<i>tank</i>	<i>махзан, систерн, дастгоҳи захирасозӣ, персонаже, ки зиреҳи қавӣ дорад ва диққати душманро ба худ ҷалб мекунад</i>
-----	-------------	--